

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

ŽIVILĖ ANUŠAUSKAITĖ

**PARLAMENTO IR PREZIDENTO SANTYKIAI:
LYGINAMASIS ASPEKTAS**
MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Darbo vadovė: lektorė Indrė Pukanasytė

Vilnius, 2010

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

**PARLAMENTO IR PREZIDENTO SANTYKIAI:
LYGINAMASIS ASPEKTAS**

PARLAMENTO TEISĖS IR VALSTYBĖS VALDYMO INSTITUCIJŲ MAGISTRO
BAIGIAMASIS DARBAS

Studijų programa 62401S104

Recenzentė: doc. dr. Milda Vainiūtė

Darbo vadovė: lektorė Indrė Pukanasytė
2010 12 20

Darbą atliko: PTVmns9-01 grupės studentė
Živilė Anušauskaitė
2010 12 21

Vilnius, 2010

TURINYS

IVADAS	4
1. PARLAMENTAS IR PREZIDENTAS LIETUVOJE - INSTITUCIJŲ APŽVALGA.....	7
1.1 Lietuvos Respublikos Seimo konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai.....	7
1.2 Lietuvos Respublikos Prezidento konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai	10
1.3 Lietuvos Respublikos Seimo ir Prezidento santykiai konstitucinio statuso bei įgaliojimų kontekste	14
2. UŽSIENIO ŠALIŲ PARLAMENTŲ IR PREZIDENTŲ STATUSO BEI SANTYKIŲ APŽVALGA (JAV, LATVIJA, PORTUGALIJA)	31
2.1. JAV Kongresas ir Prezidentas: konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai bei santykiai - teoriniai ir praktiniai aspektai.....	31
2.2 Latvijos Respublikos Seimas ir Prezidentas: konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai, bei santykiai - teoriniai ir praktiniai aspektai.....	42
2.3 Portugalijos Respublikos Prezidento ir Respublikos Susirinkimo konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai bei santykiai - teoriniai ir praktiniai aspektai	50
3. LIETUVOS, JAV, LATVIJOS BEI PORTUGALIJOS TARPINSTITUCINIAI (PREZIDENTO IR PARLAMENTO) SANTYKIAI: PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI.....	57
3.1 Lietuva, JAV, Latvija ir Portugalija: nacionalinių Parlamentų bei valstybių vadovų santykių panašumai.....	57
3.2 Lietuva, JAV, Latvija ir Portugalija: nacionalinių Parlamentų bei valstybių vadovų santykių skirtumai.....	63
IŠVADOS IR SIŪLYMAI.....	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS	70
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA	75
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA.....	75
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	77
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	78

IVADAS

Bendra charakteristika ir temos aktualumas. Prezidentizmas bei parlamentarizmas su atitinkamomis atmainomis (mišri valstybės valdymo forma, parlamentinė ar prezidentinė respublika), kaip valdymo formos yra paplitusios daugelyje pasaulio šalių. Prezidento bei Parlamento (pastarasis pavadinimas vartojamas plačiąja prasme) institucijas turi tokios vakarietiškos valstybės kaip Jungtinės Amerikos Valstijos, Prancūzijos Respublika, Vokietijos Federacinė Respublika, Lenkijos Respublika bei daugelis kitų valstybių. Aukščiau įvardyta mišri valstybės valdymo forma (parlamentarizmas su pusiau prezidentizmo bruožais) būdinga ir Lietuvai. Prezidentą bei Parlamentą, kaip valstybinės valdžios institucijas turi ir kaimyninės valstybės (minėtoji Lenkija, taip pat Latvija, Rusija), todėl Lietuvai itin aktuali prezidentizmui – parlamentarizmui būdinga valstybės valdžių sąranga, jų tarpusavio santykiai. Šiame darbe būtent ir nagrinėjami dviejų valstybės valdžių – vykdomosios (Prezidento) bei įstatymų leidžiamosios (Parlamento) santykiai, kurie atskleidžiami per jų turimą konstitucinį statusą, įgaliojimų ribas, funkcijas, kitus ypatumus. Siekiant darbo išsamumo, įvairovės bei nuoseklumo, pateikiami užsienio šalių valstybės valdžių santykių pavyzdžiai, kurie tam tikra apimtimi labai panašūs arba atvirkščiai - kardinaliai skiriasi nuo Lietuvos valdžių (konkrečiai – Respublikos Prezidento bei Parlamento) tarpusavio santykių. Tokiu būdu atskleidžiami kol kas moksliniuose darbuose itin mažai nagrinėti aspektai, suteikiantys šiai temai *aktualumo* bei *naujumo*. T. y., nagrinėjama tema atspindi Lietuvos bei užsienio šalių valstybinio valdymo teisinę (konstitucinę) reglamentaciją bei praktinį jo įgyvendinimą, valstybės valdžių statuso, įgaliojimų, tarpinstitucinių santykių panašumus bei skirtumus. Tokių lyginamųjų mokslo darbų Prezidento bei Parlamento santykių aspektu kol kas yra iš tiesų nedaug. Ši tema buvo nagrinėta prof. dr. Egidijaus Jarašiūno moksliniame darbe „Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas“¹ bei straipsnyje „Valdžios institucijų santykių problemos konstitucinėje jurisprudencijoje“², tačiau daugiau dėmesio šiuose mokslo darbuose skirta pačiam valdžių padalijimo principui konstitucinėje justicijoje. Tam tikrų aspektų esama ir prof. dr. Armano Abramavičiaus mokslinėje publikacijoje „Respublikos Prezidentas įstatymų leidybos procese“³. Atskiri Prezidento bei nacionalinio Parlamento statuso, galių aspektai buvo nagrinėti ir keliuose politikos mokslų leidinio „Politologija“ numeriuose politikos mokslų atstovo Laimono Tallat-Kelpšos, tačiau tai buvo daugiau fragmentiškas atskirų būtent Lietuvos Respublikos Prezidento ar Parlamento funkcijų, įgaliojimų aptarimas. Kai kuriuos klausimus, susijusius su užsienio šalių Prezidento bei Parlamento galiomis nagrinėjo G. S. Calabresi, L. F. Damrosch, J. Yates, J. Lindgren, S. I. Vlodeck, A. Whitford ir kiti užsienio šalių mokslininkai. Tačiau

¹ Jarašiūnas E. Valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

² Jarašiūnas E. Valdžios institucijų santykių problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Vilnius, 1998. P. 188-209.

³ Abramavičius A. Respublikos Prezidentas įstatymų leidybos procese. Teisės problemos Nr. 2. Vilnius, 2000. P. 79-83.

kol kas nėra lietuviškų teisės mokslo darbų, kuriuose būtų sistemiškai lyginama ne tik Lietuvos Respublikos Prezidento ir Parlamento institucijų sąveika, bet ir analizuojama užsienio šalių praktika, konstitucinės jurisprudencijos pavyzdžiai. Būtent šiuos aktualius ir naujus aspektus siekiama pateikti šiame magistriniame darbe.

Darbo problema - sistemiškos ir nuoseklios Lietuvos Respublikos Prezidento bei Parlamento, taip pat užsienio šalių tarpinstitucinės sąveikos aspektų analizės stoka. Šiuo metu teisės mokslo darbuose nėra pateiktos išsamesnės analizės, kuri sietųsi būtent su Parlamento ir Prezidento santykiais lyginamuoju aspektu, dėl ko lieka neatskleisti esminiai šių valdžių sąlyčio taškai, įgaliojimų ribų problematika, santykių tobulinimo galimybės atsižvelgiant į susiklosčiusią užsienio šalių praktiką, nacionalinės valstybinio valdymo sistemos ypatumus.

Darbo objektas – Prezidento ir Parlamento santykiai Lietuvos Respublikoje bei pasirinktose užsienio šalyse (JAV, Latvijoje bei Portugalijoje) dabartiniu laikotarpiu: šių valdžios institucijų sąveika, galių ribos, statusas, jų panašumai bei skirtumai.

Šio baigiamojo darbo **dalykas** - tiek konstitucinės reglamentacijos, tiek konstitucinio teisėtumo institucijų jurisprudencijos, tiek ir realios valstybių praktikos plotmėje susiklosčiusi Prezidento bei Parlamento institucijų sąveika.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – sistemiškai lyginamuoju aspektu išanalizuoti Parlamento ir Prezidento santykius, esminius jų sąlyčio taškus (daugiausia dėmesio skiriant valdžių įgaliojimų sankirtai), taip pat veikimo ribas ir pateikti galimas probleminių aspektų sprendimo alternatyvas. Baigiamojo darbo tikslo siekiama šiais pagrindiniais **uždaviniais**:

1. Apibrėžiant dabartinės kadencijos Lietuvos Respublikos Prezidento ir Parlamento konstitucinį statusą, įgaliojimus, funkcijas, santykius bei atskleidžiant jų problematiką teoriniame ir praktinio įgyvendinimo lygmenyje.
2. Pateikiant užsienio šalių (JAV, Latvijos, Portugalijos) konstitucinės reglamentacijos pavyzdžius Prezidento ir Parlamento statuso, įgaliojimų, funkcijų bei santykių aspektais, taip pat praktinį jų įgyvendinimą.
3. Analizuojant Lietuvos ir pasirinktų valstybių (JAV, Latvijos ir Portugalijos) legislatyvinių institucijų ir valstybės vadovų santykių panašumus bei skirtumus.

Darbo metodika:

1. Magistrinis darbas pradedamas bendrųjų teorinių klausimų analize, pateikiamos konkrečios teisės aktų nuostatos, remiantis įstatymų leidėjo pozicija, t. y. naudojamas **teleologinis (įstatymų leidėjo ketinimų) metodas**.
2. Darbe taip pat plačiai remiamasi **lyginamuoju metodu**, kuris suteikia galimybę plačiau ir išsamiau atskleisti temą, iliustruoti ją užsienio šalių pavyzdžiais.

3. **Sisteminės analizės metodu** pasiekiamas aukštesnis informacijos sukonkretinimo ir išsamumo lygis, kuomet ne tik cituojamos teisės aktų nuostatos, susijusios su Prezidento bei Parlamento teisiniu statusu, įgaliojimais, bendradarbiavimu, bet visa tai analizuojama ir užsienio šalių bei konstitucinio teisėtumo institucijų ir realios valstybinio valdymo praktikos kontekste.
4. **Dokumentų analizės metodas** naudojamas nagrinėjant tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių teisės aktų bazę, konstitucinę doktriną Prezidento ir Parlamento santykių aspektu.
5. **Loginis analitinis metodas** suteikia darbui tam tikrą rėmimą, t. y., padeda įsigilinti į iškeltas problemas, surasti galimus jų sprendimo būdus, pateikti logiškas, nuosekliai iš pateiktų teiginių išplaukiančias išvadas.
6. **Apibendrinimo metodu** naudojama siekiant pereiti nuo abstraktumo prie konkretumo, kuris būtinas užbaigiant darbą ir jį apibendrinant.

Magistro baigiamajame darbe siekiama patvirtinti arba paneigti šias **hipotezes**:

1. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Parlamento santykių mechanizmas suponuoja neadekvatų kai kurių šalies vadovo galių bei kompetencijos ribojimą tam tikrose valstybinio valdymo srityse.
2. JAV, Latvijos bei Portugalijos valstybinės valdžios galių reglamentavimo pavyzdžiai liudija, jog šių šalių Prezidentai turi panašios apimties konstitucinius įgaliojimus veikti kaip ir Lietuvos Prezidentas.

Darbo turinys: darbą sudaro įvadas trys dėstymo dalys, išvados, siūlymai, anotacija bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmojoje dalyje pateikiamas išsamus teorinis - praktinis dabartinio Lietuvos Respublikos Prezidento ir Parlamento konstitucinis teisinis statusas, įgaliojimai, tarpinstitucinė sąveika bei praktiniai pavyzdžiai (tiek konstitucinės justicijos bylų, tiek ir realios politinės - teisinės valdžių elgsenos). Pirmojoje darbo dalyje taip pat pateikiamas trumpas diskursas į Lietuvos prezidentizmo bei parlamentarizmo istorines ištakas. Būtent Lietuvos valstybinių valdžių (Parlamento bei Prezidento) tarpinstitucinių santykių analizė sudaro šio darbo lyginamąjį pagrindą, kuriuo remiantis nagrinėjamos ir lyginamos visos kitos pasirinktos šalys. Antrojoje darbo dalyje nagrinėjamos trys pasirinktos užsienio valstybės (Jungtinės Amerikos Valstijos, Latvija bei Portugalija), valdžių konstitucinis statusas, turimi įgaliojimai, funkcijos, santykiai, kurie pateikiami konstitucinės teorijos, konstitucinės justicijos institucijų jurisprudencijos bei praktinių pavyzdžių kontekste. Trečiajame darbo dalimi siekiama atspindėti Lietuvos, JAV, Latvijos, Portugalijos Prezidentų ir Parlamentų santykių panašumus bei skirtumus, juos aiškiau apibendrinti.

1. PARLAMENTAS IR PREZIDENTAS LIETUVOJE – INSTITUCIJŲ APŽVALGA

1.1. Lietuvos Respublikos Seimo konstitucinis statusas, funkcijos ir įgaliojimai

Parlamentas Lietuvoje savo istoriją skaičiuoja dar nuo XV a. antrosios pusės, kai tuometinėje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Gardino mieste, 1445 m. Didžiojo Kunigaikščio Kazimiero bei Ponų tarybos pasitarime jau dalyvavo ir bajorai.⁴ Nors vadinamasis bajorų Seimas tuo laikotarpiu dar neturėjo įstatymų leidybos galių, tačiau ilgainiui ši situacija pakito – XVI a. pradžioje Seimas transformavosi į legislatyvinę instituciją. Tolesnė Seimo raidos istorija liudija, jog ši institucija palaipsniui stiprėjo: po 1564-1566 m. teismų bei administracijos reformų Seimas įgijo aukščiausios įstatymų leidybos institucijos ir apskritai valstybinės valdžios organo statusą.⁵ Po 1569 m. Liublino unijos Lietuvos ir Lenkijos Seimai buvo konsoliduoti į vieną instituciją, tačiau XVIII a. pabaigoje iširus Abiejų Tautų Respublikai iki pat XX a. pradžios, kuomet sušauktas Didysis Seimas, Lietuvos parlamentarizmo raida buvo nutrūkusi.⁶ Vis dėlto, istorikų teigimu, šiuolaikinio Lietuvos Seimo istorija prasidėjo nuo Vasario 16-osios akto, kuomet nutarta skelbti Steigiamojo Seimo rinkimus.⁷

Anot didelę politinę patirtį turinčio dabartinio Seimo nario Česlovo Juršėno, šiandieniniam Seimui didžiulę įtaką turėjo Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, kuri 1996 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos Seimo Deklaracijoje buvo paskelbta Aukščiausiaja Taryba - Atkuriamuoju Seimu.⁸ Būtent Aukščiausioji Taryba atkūrė nepriklausomą Lietuvą, formavo demokratinio Parlamento šiuolaikinę koncepciją, paklojo pamatus dabartiniam parlamentinės veiklos teisiniam reglamentavimui.⁹

Po lakoniško istorinio diskurso į Lietuvos Seimo istoriją galima daryti išvadą, jog Seimo vaidmuo ir galios palaipsniui augo, kol pasiekė dabartinį lygmenį, t.y., Seimas tapo konstitucinį statusą turinčia, visuotinai Lietuvos piliečių renkama, vienintele įstatymų leidybos įgaliojimus turinčia institucija.

Dabartinio Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – LR Seimas, Seimas arba legislatyvinė institucija) statusas, visų pirma, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – LR Konstitucija arba Lietuvos Konstitucija) V skirsnyje. LR Konstitucija reglamentuoja ne tik Seimo rinkimus, bet ir jo funkcijas, sąveiką su kitomis valstybinės valdžios institucijomis (šalies Prezidentu,

⁴ Jučas M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarizmas. Lietuvos Seimas – Vilnius: Kultūra, 1996. P. 79-112.

⁵ Kasperavičius A. 1791 m. Lenkijos ir Lietuvos valstybės ir Prancūzijos konstitucijų lyginamoji analizė. Mūsų praeitis: – 1994. – Nr. 4. P. 19-31.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ Autorių kolekt. Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga. Liber Amicorum Č. Juršėnui. Monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 14.

⁹ Ten pat.

Vyriausybė, Teismais), tam tikra prasme nubrėžia ir LR Seimo galių ribas. Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalis Seimą įvardija kaip Tautos atstovybę,¹⁰ nes ši institucija renkama tiesioginiuose, visuotiniuose rinkimuose, todėl privalo reprezentuoti visos Tautos interesus, atsižvelgti į savo rinkėjų valią, siekti Tautos gerovės ir konsensuso visuose valstybinio gyvenimo klausimuose. LR Seimas – ypatinga institucija ne tik savo statusu, bet ir pačios LR Konstitucijos priskirtomis funkcijomis, įgaliojimais, kurie apibrėžti LR Konstitucijos 67, 68, 69 bei kituose straipsniuose, taip pat Seimo statute, Prezidento rinkimų įstatyme ir kituose teisės aktuose. LR Seimui konstituciškai priskirtas platus spektras konstitucinio lygmens įgaliojimų, kuriuos, siekiant darbo sistemiškumo bei optimalaus palyginimo su toliau nagrinėjamomis užsienio valstybėmis, galima būtų skirstyti į kelias grupes:¹¹

1. Pirmajai grupei priskirtini **legislatyvinio pobūdžio įgaliojimai**, tokie kaip Konstitucijos pataisų svarstymas ir priėmimas, įstatymų leidyba, nutarimų dėl referendumų priėmimas, tarptautinių sutarčių ratifikavimas ir denonsavimas (LR Konstitucijos 67 straipsnio 1, 2, 3, 16 punktai);
2. Antrajai grupei derėtų priskirti **steigiamuosius - sudaromuosius įgaliojimus**, tokius kaip įstatymų numatytų institucijų steigimas, ministerijų steigimas ar panaikinimas Vyriausybės siūlymu, Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymas, taip pat prie šios grupės priskirtinas Respublikos administracinio suskirstymo nustatymas (LR Konstitucijos 67 straipsnio 5, 8, 13, 17 punktai);
3. Prie trečiosios grupės priskirtini **pareigūnų skyrimo - atleidimo iš pareigų įgaliojimai**, pvz.: Seimas skiria bei atleidžia įstatymų numatytų institucijų vadovus, pritaria ar nepitaria Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai, skiria Aukščiausiojo Teismo bei Konstitucinio Teismo teisėjus, šių teismų pirmininkus, skiria ir atleidžia valstybės kontrolierių, Lietuvos banko valdybos pirmininką, keičia Vyriausiosios rinkimų komisijos sudėtį (LR Konstitucijos 67 straipsnio 5, 6, 10, 11, 13 punktai);
4. Ketvirtajai grupei priklauso **Seimo įgaliojimai, susiję su Vyriausybės veiklos priežiūra ir kontrole (Seimo atliekamos parlamentinės kontrolės dalis)**: Seimas svarsto Ministro Pirmininko pateiktą Vyriausybės programą, sprendžia, ar jai pritarti, prižiūri Vyriausybės veiklą, gali pareikšti nepasitikėjimą Ministru Pirmininku ar ministru (Konstitucijos 67 straipsnio 7, 9 punktai);
5. Penktoji grupė susijusi su labai reikšmingais Seimo **biudžetinais įgaliojimais**, t.y., Seimas tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri jo vykdymą, taip pat šiai grupei priskirtini ir Seimo įgaliojimai nustatyti mokesčius bei kitus privalomus mokėjimus (Konstitucijos 67 straipsnio 14, 15 punktai);

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹¹ Pastaba: šis LR Seimo funkcijų skirstymas sudarytas darbo autorės, remiantis įvairių konstitucinės teisės teisės mokslo atstovų siūlomais grupavimais.

6. Dar viena – šeštoji grupė – **rinkiminiai Seimo įgaliojimai**: Seimas skiria Respublikos Prezidento rinkimus, savivaldybių tarybų rinkimus (Konstitucijos 67 straipsnio 4, 12 punktai);
7. Kitai grupei darbo autorė priskirtų **ypatinguosius Seimo įgaliojimus**, tokius kaip amnestijos aktų leidyba, valstybinių apdovanojimų steigimas, tačiau bene išskirtiniausia funkcija šioje grupėje yra Seimui suteikta teisė įvesti tiesioginį valdymą, karo, nepaprastąją padėtį, skelbti mobilizaciją ar priimti sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas (Konstitucijos 67 straipsnio 18, 19, 20 punktai);
8. Paskutinioji Seimo įgaliojimų grupė – **kontroliniai Seimo įgaliojimai**, t.y. tam tikri stabdžių ir atsvarų mechanizmo elementai. Pvz.: Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo, Apeliacinio teismo pirmininkus ir teisėjus, Seimo narius, šiurkščiai pažeidusius Konstituciją, sulaužiusius priesaiką, padariusius nusikaltimą, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.¹² Prie kontrolinių Seimo įgaliojimų priskirtina ir teisė skelbti išankstinius Respublikos Prezidento rinkimus, esant LR Konstitucijoje numatytoms prielaidoms, taip pat teisė kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą dėl Respublikos Prezidento priimtų teisės aktų konstitucingumo ir kt.

Šis skirstymas yra sąlyginis ir gali būti nesunkiai kvestionuojamas, kaip ir kiti siūlomi grupavimai. Gana sudėtinga aiškiai bei tiksliai sugrupuoti LR Seimo įgaliojimus, kadangi kai kurie iš jų gali būti priskirti ne vienai grupei, kaip pavyzdžiui, amnestijos aktų leidyba (galbūt tinkamiau šią Seimo funkciją priskirti prie legislatyvinių įgaliojimų grupės, tačiau kartu ši funkcija nelaikytina tokia įprasta ir dažna, jog priklausytų pastarajai grupei).

Aukščiau įvardyti Seimo įgaliojimai nelaikytini baigtiniu sąrašu, kadangi LR Konstitucija numato ir daugiau Seimo įgaliojimų bei atliekamų funkcijų - tai liudija šios legislatyvinės institucijos išskirtinę vietą valstybės valdžių sistemoje. Galima teigti, jog ypatingą šios įstatymų leidžiamosios valdžios statusą apibūdina ir pačių Seimo narių statuso ypatumai, t.y. jų turimas imunitetas, plačios socialinės garantijos, suteikiamos būtent aukščiausio lygmens pareigūnams šalyje. Konstitucijos 60 straipsnio 6 dalis numato, jog Seimo nario pareigas, teises bei veiklos garantijas turi reglamentuoti įstatymas,¹³ todėl visi šie aspektai įtvirtinti Seimo statuto nuostatose. Dėl darbo pobūdžio plačiau Seimo narių statuso ypatumai nebus aptariami.

Seimo, kaip vienintelės įstatymų leidžiamosios valdžios vietos bei statuso klausimais ne kartą savo doktrininiuose išaiškinimuose yra pasisakęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – LR Konstitucinis Teismas, Konstitucinis Teismas arba konstitucinės justicijos institucija). 2008 m. vasario 22 d. nutarime LR Konstitucinis Teismas išaiškino, jog „Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė prigimtis lemia jo *ypatingą* vietą valstybės valdžios institucijų

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹³ Ten pat.

sistemoje ir jo funkcijas bei kompetenciją. Lietuvos Respublikos Seimas – tai valstybės valdžios institucija, vykdanči įstatymų leidžiamąją valdžią. Seimo įgaliojimai yra nustatyti ne tik Konstitucijoje, bet ir įstatymuose. Kai kuriais atvejais tai, kad tam tikri Konstitucijoje įtvirtinti Seimo įgaliojimai gali būti sukonkretinti įstatymais, yra nurodyta tiesiogiai Konstitucijoje.¹⁴ Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog „Seimas, kurį sudaro tautos atstovai – Seimo nariai <...> leidžia įstatymus, prižiūri Vyriausybės veiklą, tvirtina valstybės biudžetą, prižiūri, kaip jis vykdomas, sprendžia kitus Konstitucijoje numatytus klausimus.“¹⁵ Tuo tarpu, LR Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarime taip pat pažymėta, jog Seimo, kaip Tautos atstovybės viena svarbiausių funkcijų bei jam priklausanti kompetencija yra būtent įstatymų leidyba.¹⁶

Taigi iš konstitucinės doktrinos pateiktų pavyzdžių matyti, jog bene svarbiausia Seimo funkcija – įstatymų leidyba, iš kurios ir išplaukia šios institucijos ypatinga vieta valstybės valdžios sistemoje. Jokia kita valdžios institucija Lietuvoje, joks kitas subjektas neturi įgaliojimų leisti įstatymų, tokia teisė negali būti ir deleguota, kaip tai numatyta, pvz.: Prancūzijos Respublikos Konstitucijoje.

1.2. Lietuvos Respublikos Prezidento konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai

Lietuvos prezidentizmo istorija prasidėjo tik XX a. pradžioje - 1919 m., kai pirmuoju Lietuvos Respublikos Prezidentu buvo išrinktas Antanas Smetona (vadovavo valstybei iki 1920 m.). Vėliau šias pareigas ėjo Aleksandras Stulginskis (1922-1926 m.), Kazys Grinius (1926 m. iki tais pačiais metais įvykusio pučo, kuomet jis buvo jėga priverstas pasitraukti iš pareigų), Antanas Smetona (atėjo į valdžią po 1926 m. gruodžio pučo ir vadovavo valstybei iki pat 1940 m. sovietinės okupacijos bei įvardytu laikotarpiu įtvirtino Lietuvoje autoritarinį valdymą). Sovietų okupacijos laikotarpiu (tik dalį okupacijos, t.y. 1949-1954 m.) laikoma, jog faktiniu Lietuvos prezidentu buvo Jonas Žemaitis, kovojęs už nepriklausomybę, priešinęs okupaciniam režimui. Toks pripažinimas buvo reikalingas tam, jog Lietuva būtų pripažinta išlaikiusia savo, kaip valstybės nepriklausomumą nuo sovietų, savarankišką valdžią bei identitetą, taip pat nepripažįstanti jėga primestos sovietinės valdžios. Dabartinės kadencijos Seimas šiuo tikslu 2009 m. kovo 19 d. priėmė Deklaraciją dėl Jono Žemaičio

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 31 d. dekreto Nr. 1K-1143 "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo gražinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 2008, Nr. 23-853.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios. – 1998, Nr. 5-99.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 62-2515.

pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu.¹⁷ Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, Lietuvos vadovu 1993 m. tapo Algirdas Brazauskas, po jo 1998 m. į Prezidento postą atėjo Valdas Adamkus, o 2003 m. Rolandas Paksas, kuris apkaltos proceso tvarka 2004 m. balandį pašalintas iš pareigų. R. Paksui pasitraukus iš pareigų iki 2009 m. valstybei vėl vadovavo V. Adamkus. 2009 m. liepą pirmą kartą Lietuvos istorijoje į valstybės vadovo postą pateko moteris – dabartinė šalies Prezidentė Dalia Grybauskaitė.

Lietuvos Respublikos Prezidento (toliau – Lietuvos Prezidentas, Prezidentas arba valstybės vadovas), kaip ir Seimo statusas konstituciniu lygmeniu įtvirtintas VI LR Konstitucijos skirsnyje. LR Konstitucijos 77 straipsnyje numatyta, jog „Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas. Jis atstovauja Lietuvos valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų.“¹⁸ Taigi pati LR Konstitucija numato, jog būtent šalies Prezidentas yra vienasmenis valstybės vadovas, jam pavesta atstovauti šaliai. Gana plačiai savo nutarimuose Prezidento statuso klausimais yra pasisakęs ir LR Konstitucinis Teismas. Antai, 2000 m. gegužės 8 d. nutarime išaiškinta, jog „valstybės vadovo statusą Konstitucijoje numatytam laikui įgyja tik vienas asmuo, t.y. Respublikos Prezidentas, kurį išrenka Lietuvos Respublikos piliečiai. Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisinis statusas yra individualus, besiskiriantis nuo visų kitų piliečių teisinio statuso.“¹⁹ Tuo tarpu 2002 m. birželio 19 d. Konstitucinio Teismo nutarime pažymėta, jog „Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisinis statusas skiriasi ir nuo visų kitų valstybės pareigūnų teisinio statuso.“²⁰ Įvardytame nutarime taip pat išdėstytos LR Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, lemiančios ypatingą Prezidento statusą: asmens neliečiamybė, negalimumas Prezidentui būti Seimo nariu, užimti kitas pareigas ir gauti kitą atlygį, išskyrus atlygį už Prezidento pareigų ėjimą bei kūrybinę veiklą, politinis neutralumas (ta apimtimi, kuria valstybės vadovas privalo sustabdyti savo narystę politinėse partijose kadencijos laikotarpiui), Prezidento priesaiką bei kt.²¹ Labai detaliam Prezidentui suteikti įgaliojimai įvardyti 2004 m. gegužės 25 d. LR Konstitucinio Teismo nutarime, kuriame konstatuota, jog Prezidentas turi daug Konstitucijoje nustatytų reikšmingų įgaliojimų, tarp jų ir galimybę formuoti kitas valstybines institucijas, daryti poveikį jų priimamiems sprendimams, veiklai, taip pat turi teisę skirti aukščiausius šalies pareigūnus, dalyvauti įstatymų leidybos procese, nes jam suteikta įstatymų leidybos iniciatyvos

¹⁷ Lietuvos Respublikos Seimo deklaracija dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu // Žin., 2009, Nr. 30-1166.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 39-1105.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 62-2515.

²¹ Ten pat.

teisė. Be to, nemaža dalis Prezidentui suteiktų įgaliojimų, jo atliekamų funkcijų įtvirtinti ne tik tiesiogiai aukščiausios galios šalies akte - Konstitucijoje, bet ir įstatymuose.²²

Siekiant, kaip minėta anksčiau, darbo nuoseklumo bei sistemiškumo, dera apibrėžti ir konstitucinius Prezidento įgaliojimus bei funkcijas. LR Konstitucijos 84 straipsnyje įvardytos Prezidento funkcijos, kurios taip pat priklauso kelioms valstybės vadovo įgaliojimų grupėms:²³

1. Pirmajai grupei priklauso Prezidento **įgaliojimai užsienio politikos srityje**, t.y.: Prezidentas sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus, kartu su Vyriausybe vykdo užsienio politiką, pasirašo tarptautines sutartis ir teikia jas Seimui ratifikuoti (LR Konstitucijos 84 straipsnio 1, 2 punktai);²⁴
2. Kitai grupei priskirtini šalies vadovo **legislatyviniai įgaliojimai**, kuriems priklauso Konstitucijos 84 straipsnio 24 punkte numatyta Prezidento funkcija pasirašyti ir paskelbti Seimo priimtus įstatymus arba grąžinti juos pakartotinai svarstyti;²⁵
3. Dar viena Prezidento įgaliojimų grupė – **pareigūnų skyrimo, atleidimo įgaliojimai**. Prezidentas Vyriausybės teikimu skiria ir atšaukia diplomatinis atstovus užsienio šalyse ir prie tarptautinių organizacijų, Seimo pritarimu skiria (atleidžia) Ministrą Pirmininką, paveda jam sudaryti Vyriausybę, tvirtina jos sudėtį, Ministro Pirmininko teikimu skiria (atleidžia) ministrus, skiria ir atleidžia kitus įstatymų numatytus pareigūnus (pavyzdžiui, saugumo tarnybos vadovo pavaduotojus),²⁶ teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką, skiria Apeliacinio teismo pirmininką, teisėjus (Seimui pritarus), skiria apygardų ir apylinkių teismų teisėjus, keičia jų darbo vietas, skiria Generalinį prokurorą (su Seimo pritarimu), teikia Seimui trijų Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, iš jų ir pirmininko kandidatūrą, skiria, atleidžia saugumo tarnybos vadovą, kariuomenės vadą, teikia Seimui valstybės kontrolieriaus ir Lietuvos banko valdybos pirmininko kandidatūras bei gali reikšti nepasitikėjimą jais (LR Konstitucijos 84 straipsnio 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14);²⁷
4. Ketvirtajai grupei priskirtini **Prezidento įgaliojimai Vyriausybės atžvilgiu**, t.y. Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką, paveda jam sudaryti Vyriausybę, tvirtina jos sudėtį, Seimo patarimu atleidžia Ministrą Pirmininką, Ministro Pirmininko teikimu skiria, atleidžia ministrus (atkreiptinas dėmesys, jog šie punktai susipina su aukščiau įvardytais pareigūnų skyrimo, atleidimo įgaliojimais), priima Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus išrinkus naują Seimą,

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės Žinios. – 2004, Nr. 85-3094.

²³ Pastaba: Prezidento įgaliojimų grupavimas atliktas darbo autorės, remiantis konstitucinės teisės mokslo atstovų pateikiamais skirstymais.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamento statutas // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 73-3101.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

paveda jai eiti pareigas iki naujos Vyriausybės sudarymo, priima Vyriausybės atsistatydinimą, teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą Vyriausybei atsistatydinus ar gražinus įgaliojimus (LR Konstitucijos 84 straipsnio 4, 5, 6, 7, 8, 9);

5. Dar viena įgaliojimų grupė – **ypatingieji Prezidento įgaliojimai**, kuriems priskirtini sprendimai dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos panaudojimo, karo padėties įvedimas, mobilizacija, nepaprastosios padėties skelbimas, (pabrėžtina, kad visi šie sprendimai teikiami tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui), taip pat Prezidentas turi teisę šaukti neeilinę Seimo sesiją (LR Konstitucijos 16, 17, 19). Atskirai šioje grupėje išskirtinas malonės teikimas nuteistiesiems (LR Konstitucijos 84 straipsnio 23 punktas);
6. Reikalinga įvardyti ir vadinamuosius Prezidento **ceremoninius įgaliojimus**, kuriems priskirtinas apdovanojimų, aukščiausių karinių laipsnių teikimas (dėl pastarųjų priskyrimo šiai grupei galima diskutuoti) (LR Konstitucijos 84 straipsnio 15, 22 punktai);
7. Dar viena valstybės vadovo įgaliojimų grupė – **pilietybės teikimas** įstatymų nustatyta tvarka (LR Konstitucijos 84 straipsnio 21 punktas);
8. Nagrinėjamai temai labai reikšmingi Prezidento turimi **kontroliniai įgaliojimai** Seimo atžvilgiu. Valstybės vadovas disponuoja pirmalaikių Seimo rinkimų teise, veto teise legislatyvine procedūroje ir kt. (šie aspektai aptariami kitame darbo poskyryje).

Diskutuotina, ar atskiro išskyrimo reikalauja Prezidento ataskaitos Seimui apie vidaus ir užsienio politikos padėtį šalyje teikimas. Šiuo klausimu darbo autorė pritaria dr. Pauliaus Vinklerio išsakytai nuomonei,²⁸ t.y. šios ataskaitos teikimas laikytinas ne atitinkama šalies vadovo prievole ar atskaitomybės Seimui pavidalu, o tam tikra tarpinstitucinio bendradarbiavimo forma, kuri aptariama paskesniame šios magistrinio darbo dalies poskyryje.

Prezidento statuso ir jo vietos Lietuvos politinėje - teisinėje sistemoje klausimais diskutuota ne viename politologijos bei konstitucinės teisės mokslo darbe. Be to, kai kurie autoriai (pvz.: politologas Alvydas Lukošaitis) pabrėžia, jog būtent šalies vadovo institucija yra vienas problematiškiausių teisinių - politinių klausimų. Vienų mokslininkų nuomone, Lietuvos Prezidentas turi pakankamai stiprią padėtį šalyje (jo konstituciniai įgaliojimai platūs, tik jis yra laikomas valstybės vadovu ir pan.), kiti mano priešingai – Prezidento konstitucinės galios per menkos. Būtent pastarajai nuomonei pritaria ir dr. Paulius Vinkleris, kuris savo moksliniame darbe teigia, jog oficiali Prezidento kompetencija nelaiduoja realaus valstybės vadovo statuso, kuris tiesiogiai įtvirtintas LR Konstitucijoje.²⁹ Su šia nuomone galima sutikti tik iš dalies, nes šalies Prezidento statusas turi ypatumų, kurie lemia jo faktinių ir konstituciškai laiduotų galių kaitą atitinkamu laikotarpiu, todėl

²⁸ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 91.

²⁹ Ten pat. P. 88.

šiuos aspektus dera aptarti atskirai. Reikėtų sutikti su politologo Alvydo Lukošaičio išsakytais bruožais, apibrėžiančiais šalies vadovo galių ribas, t.y.:

1. Konstitucijoje įtvirtintos Prezidento galios;
2. Politinė aplinka, lemianti Prezidento santykį su Parlamento dauguma;
3. Prezidento asmeninės savybės ir gebėjimas jomis laiku pasinaudoti siekiant atitinkamų politinių bei konstitucinių tikslų.³⁰

Politologas Laimonas Tallat-Kelpša taip pat laikosi tos nuomonės, jog Prezidentas tarsi „kybo“ tam tikrame instituciniame vakuume, jo sprendimams nesunkiai įtaką gali daryti kitos institucijos, tačiau visuomenė, anot politologo, pernelyg sureikšmina Prezidento kaip lyderio vaidmenį.³¹ Šiai nuomonei dera pritarti, nes visuomenė linkusi į maksimalius lūkesčius, kurie neretai pranoksta politinę realybę – paprastai tikimasi ryžtingo, charizmatiško ir aktyviai visose politinėse sferose veikiančio lyderio, tačiau tokios rinkėjų „viltys“ dažnai prasilenkia su politine realybe. Akivaizdu, jog vien konstitucinis valstybės vadovo galių įtvirtinimas negali užtikrinti *realiai* stipraus Prezidento, tam reikalingas minėtasis „santykių balansas“ su Seimo dauguma bei Prezidento „charizmatinės“ savybės (tvirta ir kryptinga politinė psichologija), įtikinančios tiek kitas valstybės valdžios institucijas, tiek pačią tiesiogiai šalies vadovą rinkusią Tautą juo pasitikėti ir suteikti būtiną politinį palaikymą.

Taigi galima daryti išvadą, jog realų, o ne tik konstitucinėse bei įstatyminėse normose įtvirtintą šalies vadovo statusą lemia kelios grupės politinių, teisinių bei psichologinių veiksnių. Nors šalies Prezidentui numatytas platus spektras įgaliojimų ne tik pačioje LR Konstitucijoje, bet ir įstatymuose, jo galių realumas bei politinė valia tam tikrais atvejais (ypač skiriant atitinkamus šalies pareigūnus) diskutuotina. Daugeliu atvejų valstybės vadovui neišvengiamai būtina sulaukti Seimo „palaiminimo“ tam, jog būtų įgyvendinta atitinkama šalies vadovo funkcija. Dažnu atveju Prezidentas tarsi neformaliai paklūsta Seimo daugumos nuomonei, nes priešingu atveju sulauktų ne tik kritikos, bet ir nepritarimo individualistiniams sprendimams, kuriuose reikalinga Seimo daugumos parama.

1.3. Lietuvos Respublikos Seimo ir Prezidento santykiai konstitucinio statuso bei įgaliojimų kontekste

Seimas ir Prezidentas – sąlyginai nepriklausomos institucijos, reprezentuojančios kardinaliai priešingas valstybinės valdžios sritis, turinčios skirtingas funkcijas, tačiau kita vertus, jos turi daugybę sąsajų ir bendrų veiklos sričių, kurios reikalauja neišvengiamo bendradarbiavimo ir politinio konsensuso. Valdžių padalijimo principas, tam tikra problematika, susijusi su galių ribų

³⁰ Lukošaitis A. Prezidentas Lietuvos politinėje sistemoje: vietos ir galių paieškos. Politologija, 1998, Nr. 2(12). P. 49.

³¹ Tallat-Kelpša L. Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje // Politologija. 1998, Nr. 2(12). P. 67.

paieška, ne kartą analizuota ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Antai, 1998 m. sausio 10 d. nutarime pirmą kartą tiesiogiai įtvirtinti Lietuvos Respublikos valdymo formos ypatumai. T.y. nutarime išaiškinta, jog Lietuvos valstybės modelis – parlamentinė respublika, turinti kai kurių pusiau prezidentizmo (mišrios valdymo formos) bruožų ir tai atsispindi Seimo, Prezidento, Vyriausybės turimuose įgaliojimuose, jų santykiuose. Po dvejų metų, t.y. 2000 m. spalio 18 d. nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad valdžių padalijimo principas – „pamatinis Konstitucijoje įtvirtintas demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas. <...> šis principas reiškia, jog įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos <...> tarp jų turi būti pusiausvyra. Kiekviena valdžia įgyvendinama per jos institucijas, kurioms suteikiama jų paskirtį atitinkanti kompetencija.“³² Konstitucinis Teismas valdžių santykius savo doktrinoje ne kartą yra įvardijęs kaip „tarpfunkcinę partnerystę“, „bendradarbiavimą“ (1998 m. sausio 10 d. nutarimas), „tarpusavio sąveiką“ (1999 m. birželio 3 d. nutarimas) ir pan. Kaip teigia buvęs Konstitucinio Teismo teisėjas, prof. dr. Egidijus Jarašiūnas, „daugelyje konstitucinio reguliavimo sričių valdžios institucijų sąveiką yra akivaizdi.“³³ Su šiuo teiginiu verta sutikti, nes, visų pirma, kiekviena demokratinė, teisinė valstybė yra paremta valdžių padalijimo principu, t.y. valstybės valdžios yra atskirtos, autonomiškos, bet kartu ir sąveikaujančios, kontroliuojančios viena kitą, kad nė viena neimtų pernelyg dominuoti ar neuzurpuotų kitai valdžiai priklausančių galių, todėl turi būti nemažai aiškių konstitucinių „saugiklių“ pusiausvyrai ir valdžių sąveikai užtikrinti. „Konstitucinės justicijos uždavinys yra apsaugoti šią sąveiką. Turi būti saugomos ne tik konkrečios valdžios institucijos funkcijos bei įgaliojimai, bet ir visa konstitucinių ryšių sistema.“³⁴

Ankstesniuose magistrinio darbo pirmosios dalies poskyriuose buvo atskirai aptartos Lietuvos Respublikos Seimo bei Prezidento institucijos, jų veikla, konstitucinis statusas, tuo tarpu, šiame skyriuje siekiama plačiau atskleisti įvardytų institucijų santykį per jų atliekamas funkcijas, konstituciškai reglamentuotas galias bei kitus kriterijus.

Visų pirma derėtų pateikti LR Konstitucijoje įtvirtintus šalies vadovo ir Parlamento santykių „susikirtimo taškus“. Atsižvelgiant į ankstesniuose darbo poskyriuose pateiktą Seimo ir Prezidento įgaliojimų grupavimą, šiame poskyryje taip pat pateikiamas atitinkamų sričių suskirstymas, kur šalies vadovo ir Seimo veiklos sferos susikerta. Galima būtų išskirti šias sritis:

1. Prezidento ir Seimo santykiai **legislatyvinėje srityje**;
2. Prezidento ir Seimo santykiai **pareigūnų skyrimo ir atleidimo iš pareigų srityje**;

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Strateginio investuotojo pripažinimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui“ // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 88-2724.

³³ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 139.

³⁴ Ten pat. P. 142.

3. **Santykiai susiję su Vyriausybe:** institucijos sudėties formavimas, atskaitomybė ir kt.;
4. Seimo ir Prezidento **santykis ypatingųjų įgaliojimų srityje;**
5. Santykiai **užsienio politikoje;**
6. **Kontroliniai santykiai.**

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 68 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog įstatymų leidybos iniciatyvos teisę Seime turi Seimo nariai, Prezidentas bei Vyriausybė, o minėto straipsnio 2 dalyje tokia teisė suteikta ir 50 000 Lietuvos piliečių. LR Konstitucija taip pat numato šalies vadovo teisę (pareigą) pasirašyti bei paskelbti Seimo priimtus įstatymus (LR Konstitucijos 84 straipsnio 24 punktas), galimybę įstatymus vetuoti (konstitucinėje doktrinoje tai apibrėžiama kaip *atidedamasis veto*) ir gražinti Seimui pakartotinai svarstyti (LR Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalis). Vilniaus Universiteto dėstytojas, doc. dr. Armanas Abramavičius išskiria tris Prezidento dalyvavimo įstatymų leidybos procese aspektus: įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, Seimo priimtų įstatymų pasirašymą ir jų gražinimą pakartotinai svarstyti. Kai kurie teisės mokslo atstovai³⁵ dar išskiria Prezidento teisę leisti dekretus, tačiau dera pritarti doc. dr. A. Abramavičiaus argumentams, kurie pagrindžia tą poziciją, jog valstybės vadovo dekretai – nenorminio pobūdžio, vienkartiniai teisės taikymo aktai, nebūdingi įstatymų leidybos sričiai.³⁶ Šiai nuomonei pritartina žvelgiant į įstatymų leidybą plačiąja prasme, t.y. kaip išimtinę Seimo veiklos sferą.

Bene plačiausiai teisinėje literatūroje iš visų paminėtų Prezidento įgaliojimų diskutuojama apie jo *veto* teisę įstatymų leidybos procese. Doc. dr. Armano Abramavičiaus teigimu, Prezidento veto teisė ir dažnas jos naudojimas – daug šurmulio ir teisinių batalijų sukelianti sritis, kuri tarsi supriešina šalies vadovą su Seimu.³⁷ Veto teisę bene vienintele iš tiesų reikšminga legislatyvinių šalies vadovo įgaliojimų atšaka laiko politologas L. Tallat-Kelpša.³⁸ Tačiau Seimo priimtų įstatymų vetavimą bei apskritai tokio pobūdžio Prezidento galių naudojimą reikėtų sieti su keletu svarbių politinių bei teisinių veiksnių. Visų pirma, svarbu atsižvelgti į susiklosčiusį politinį režimą, t.y. kokie šalies vadovo santykiai su parlamentine dauguma. Politologai išskiria kelis politinio režimo tipus, iš kurių Prezidentui palankiausias *prezidentinės daugumos* režimas, kuomet šalies vadovas turi parlamentinės daugumos palaikymą, todėl ir įstatymų vetavimas paprastai susilaukia palankaus legislatyvinės institucijos sprendimo. Tuo tarpu esant *sugyventinio režimui* (aiškus valstybinių valdžių galių atskyrimas, parlamentinės daugumos palaikymo Prezidento atžvilgiu nebuvimas) įstatymų vetavimas komplikuojasi – dažnai Parlamentas apeina Prezidento veto. Kai kurie autoriai dar išskiria *pasalūno režimą*, kuomet tam tikru momentu Prezidentas veikia staigiai ir ryžtingai, o tada tarsi

³⁵ Politologai M. S. Shugart'as ir J. M. Carey'ius išskiria Prezidento dekretus kaip atskirą jo legislatyvinių įgaliojimų sritį.

³⁶ Abramavičius A. Respublikos Prezidentas įstatymų leidybos procese // Teisės problemos. 2000, Nr. 2. P. 79.

³⁷ Ten pat. P. 81.

³⁸ Tallat-Kelpša L. Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje // Politologija. 1998, Nr. 2(12). P. 58.

pasitraukia į „užkulisius.“³⁹ Vis dėlto pagrįsta teigti, jog nepriklausomai nuo susiklosčiusio politinio režimo, Seimas privalo atsižvelgti į Prezidento nuomonę, siekti tam tikro konsensuso, nes Prezidento institucijos silpninimas (pvz.: nuolatinis Prezidento veto ignoravimas) nepalankus ir pačiam Seimui (į bejėgės institucijos aukščiausią postą nebūtų verta skirti savo lyderio).⁴⁰ Kita vertus, nuolatinis veto naudojimas taip pat gali turėti neigiamų pasekmių tarpinstituciniuose Seimo bei Prezidento santykiuose (menkintų įstatymų leidėjo institucijos prestižą visuomenės akyse, bereikalingai užtęstų visą įstatymų leidybos proceso eigą).

Antra, Prezidento veto sietini ir su kitais politiniais - teisiniais veiksniais, t.y. pačiu prezidentinio veto pobūdžiu. Derėtų vadovautis politologo L. Tallat-Kelpšos pateiktu Prezidento veto dekretuose pateikiamų pastabų skirstymu į:

1. konstitucines;
2. institucines;
3. intereso;
4. ideologines;
5. technines.⁴¹

Galima daryti pagrįstą išvadą, jog Seimas, ko gero, mažiausiai linkęs atmesti technines pastabas, kurios susijusios su terminijos vartojimu, sąvokų išaiškinimais bei kt. Tuo tarpu, konstitucinės (susijusios su konstituciniais subjektais, institutais ir pan.), institucinės (susijusios pvz.: su finansų politikos klausimais, nuosavybe ir t.t.) ir ideologinės pastabos (dėl tam tikrų vertybių) Seimui gali būti itin nepriimtinos ir dėl to atmestos. Be to, kaip pažymi politologas L. Tallat-Kelpša, būtent Parlamento atsakas į šalies vadovo konstitucines bei institucines pastabas atspindi realią Prezidento vietą (ar šalies vadovas palaikomas parlamentinės daugumos, ar vyrauja sugyventinio režimas) pusiau prezidentinėje sistemoje (tai aktualu nagrinėjant būtent Lietuvos atvejį).⁴² Derėtų pateikti keletą statistinių pavyzdžių, iliustruojančių politinę realybę realizuojant prezidentinį veto. Antai, 1998 m. Seimas priėmė 5 Prezidento vetuotų įstatymų pataisas, o atmetė tik vieną, taip pat vieną vetuotą įstatymą laikė nepriimtu. 1999 m. priimtos 3 Prezidento pataisos ir nė viena nebuvo atmesta, o nepriimtais laikyti du įstatymai. Tuo tarpu, 2000 m. Prezidentas įstatymus vetavo ir pataisas teikė net 21 kartą, iš kurių atmesti 3 atvejai, o nepriimtais laikyti 5 įstatymai. Iš pateiktos trumpos statistikos galima susidaryti nuomonę, jog Seimas pakankamai racionaliai ir stabiliai laikėsi palankios Prezidentui pozicijos, atsižvelgė į jo pastabas. Tuo tarpu, šalies vadovo vetuotų įstatymų skaičius ženkliai šoktelėjo 2000 m. (pažymėtina, jog tuo metu šaliai vadovavo Valdas Adamkus). Sunku nuspėti, kas paskatino V. Adamkų taip kardinaliai padidinti vetuojamų įstatymų skaičių, tačiau galima numanyti, jog tai nebuvo

³⁹ Tallat-Kelpša L. Pusiau prezidentizmo link: Lietuvos konstitucinės reformos analizė // Politologija. 1996, Nr. 1(7). P. 101.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Tallat-Kelpša L. Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje // Politologija. 1998, Nr. 2(12). P. 62.

⁴² Ten pat. P. 63.

susiję su tam tikra tarpinstitucine politine įtampa tarp Seimo ir Prezidento. Apie dabartinės šalies vadovės D. Grybauskaitės veto teisės naudojimosi dažnumą kalbėti dar, ko gero, ankstoka, kadangi dar tik šių metų liepos 13 d. sukako metai, kai Dalia Grybauskaitė vadovauja šaliai, tačiau tam tikrus duomenis pateikti vertėtų. Per šiuos metus D. Grybauskaitė vetavo 8⁴³ įstatymus ir nė vienas veto Seimo nebuvo atmestas.⁴⁴

Prezidentinio veto ir kitų legislatyvinių jo teisių (įstatymų pasirašymo bei paskelbimo) klausimais pasisakė ir Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 19 d. nutarime. Seimo priimtus įstatymus, taip pat įstatymus, priimtus referendumu pasirašyti ir paskelbti yra valstybės vadovo kompetencija. Tokiu būdu Prezidentas kartu dalyvauja įstatymų leidybos procese. Prezidentui Konstitucija taip pat suteikia teisę nepasirašyti įstatymo ir grąžinti jį Seimui pakartotinai svarstyti. Tokią valstybės vadovo teisę Konstitucinis Teismas apibrėžė kaip *atidedamąjį veto*. Teismas taip pat plačiau išaiškino, koku būdu Prezidentas gali pasinaudoti savo veto teise ir dalyvauti legislatyvinėje veikloje, t.y. vetuodamas atitinkamą įstatymą Prezidentas turi teisę pateikti siūlymus, koku būdu įstatymas turi būti pataisytas ar papildytas. Tuo tarpu, Seimas pakartotinai svarsto įstatymą ir jis laikomas priimtu, kai priimtose Prezidento pateiktose pataisose ir papildymais arba už įstatymą balsavo ne mažiau kaip 1/2, o už konstitucinį įstatymą – ne mažiau kaip 3/5 Seimo narių.⁴⁵ Taigi Prezidentas turi dvi galimybes: arba įstatymą pasirašyti ir paskelbti, arba grąžinti Seimui pakartotiniam svarstymui. Be to, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Prezidentas, grąžindamas įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti turi nurodyti grąžinimo motyvus. Tačiau „teikti pakartotinai svarstyti grąžinamo įstatymo pataisas ir papildymus yra ne Respublikos Prezidento konstitucinė pareiga, o teisė.“⁴⁶ Nutarime taip pat išaiškinta konstitucinė situacija, kuomet Prezidentas per numatytą konstitucinį terminą nei pasirašo, nei grąžina įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti. Tokiu atveju atsiranda Seimo pirmininko pareiga (ir teisė) tokį įstatymą pasirašyti bei paskelbti. Dr. Paulius Vinkleris pabrėžia, jog „nuo Respublikos Prezidento įgaliojimų realizavimo priklauso Seimo priimtų įstatymų įsigaliojimas⁴⁷“. Vis dėlto, kaip matyti iš pateikto Konstitucinio Teismo nutarimo turinio, nederėtų itin sureikšminti šio valstybės vadovo įgaliojimo, kadangi tuo atveju, jei įstatyme numatyta vėlesnė jo įsigaliojimo data, įstatymas įsigalioja nuo jame nurodytos datos, tad Prezidento galios tokiu atveju ribotos. Be to, jei Prezidentas priešingai nei numatyta LR Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalyje, per dešimt dienų įstatymo nepasirašo, oficialiai

⁴³Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos tarnyba. Prezidentės metai: permainos Lietuvoje tampa realybe//Prieiga per internetą: http://www.lrp.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/prezidentes_metai_permainos_tampa_realybe.html [Žiūrėta: 2010-11-13].

⁴⁴ Šių metų lapkričio pabaigoje buvo vetuotas Lietuvos Respublikos Pilietybės įstatymas, t.y., jau pateikus metinę Prezidentės veiklos ataskaitą (joje nurodyti 8 vetuoti įstatymai). Taigi iš viso šiuo metu valstybės vadovė yra vetavusi 9 Seimo priimtus įstatymus.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 62-2515.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 145.

nepaskelbia ar negražina Seimui pakartotinai svarstyti, pasirašyti ir paskelbti įstatymą turi teisę (pareigą) Seimo pirmininkas. Tačiau kiek kitokia referendumu pačios Tautos priimtų įstatymų specifiška – juos Prezidentas privalo pasirašyti ir paskelbti per 5 dienas (kaip minėta, šalies vadovui to nepadarius, teisė ir pareiga pasirašyti tokį įstatymą atitenka Seimo pirmininkui) bei negali jų vetuoti, nes tai - Tautos valia.

Taigi matyti, jog įstatymų leidybos procese Prezidentas ir Seimas susiklosčius atitinkamai situacijai gali bendradarbiauti labai intensyviai (pvz.: priimant įstatymą su valstybės vadovo pataisomis ir papildymais), o tam tikrais atvejais Seimo ir Prezidento įgaliojimai vieni kitus papildė ar net pakeičia (pvz.: Prezidentui nepasirašant ir negražinant įstatymo pakartotinai svarstyti įsiterpia Seimo pirmininkas, kuris ir įpareigojamas užbaigti legislatyvinę procedūrą vietoj dėl kokių nors aplinkybių „pasyvaus“ Prezidento).

Galima prieiti išvados, jog prezidentinis veto – esminis valstybės vadovo „koziris“, pasitelkiamas įstatymų leidybos procese. Atidedamojo veto teisės naudojimas suteikia Prezidentui galimybę pareikšti savo nuomonę, pastabas dėl jam nepriimtinos Seimo pozicijos teisėkūroje, pakreipti ją kompromisine linkme. Atidedamasis veto – taip pat ir Prezidento realios įtakos bei turimos Seimo daugumos palaikymo (ar atvirksčiai - ignoravimo) ir politinio aktyvumo valstybės gyvenime įrodymas. Visgi reikėtų sutikti su daugelio Lietuvos konstitucionalistų ir kitų teisės mokslo atstovų (prof. dr. E. Jarašiūno, prof. dr. G. Mesonio, prof. dr. E. Šileikio, prof. habil. dr. Alfonso Vaišvilos) išreikšta nuomone,⁴⁸ jog Lietuvos Prezidento veto yra pakankamai silpnas, nes nesunkiai (dviejų trečdalių Seimo narių balsų dauguma) įveikiamas.

Dar vienas Seimo ir Prezidento santykių legislatyvinėje srityje aspektas, reikalaujantis aptarimo – Prezidento įstatymų leidybos iniciatyvos teisė. Šiuo klausimu teisės mokslo atstovų nuomonės taip pat ganėtinai skirtingos: vieni autoriai teigia, esą, valstybės vadovas paprastai gana pasyviai naudojasi šia teise, kitų nuomone – tai priklauso nuo laikmečio ir asmens, kuris tuo metu užima Prezidento postą savybių. Šviesaus atminimo Prezidentas Algirdas Brazauskas šaliai vadovavo vyraujant „sugyventinio“ režimui (neturėjo didelio palaikymo iš parlamentinės daugumos pusės), todėl tiek veto teise, tiek įstatymų projektų teikimo Seimui teisėmis naudojosi pakankamai kukliai. Tačiau, jau 2004 11 15 - 2008 11 14 Seimo posėdžių sekretoriato iš Prezidentu tapusio Valdo Adamkaus gauta (užregistruota) 18 įstatymų projektų, tuo tarpu, 2008 11 17 - 2009 07 23 – jau tik du. Palyginti su Vyriausybe bei Seimo nariais, kurių įstatymų projektų užregistruota buvo, atitinkamai, 965 bei 1437⁴⁹, Prezidento institucija buvo ženkliai pasyvesnė už pastarąsias institucijas. Tokios pačios tendencijos išlieka ir valdant dabartinei šalies vadovei D. Grybauskaitei – jos naudojimas įstatymų leidybos

⁴⁸ Kolektyvinė monografija. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2007. P. 233.

⁴⁹ Pastaba: šie duomenys neoficialiai pateikiami Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento valstybinės teisės skyriaus vyresniosios patarėjos Onos Buišienės.

iniciatyvos teise teikiant projektus Seimui panašus į ankstesnių šalies vadovų – pakankamai retas. Apie tai neseniai užsiminta ir Lietuvos spaudoje.⁵⁰

Nors aukščiau buvo pažymėta, jog Prezidento aktų - dekretų leidyba nepriskirtina prie tikrųjų legislatyvinių įgaliojimų, susijusių su Seimu, tačiau trumpai dera paminėti ir šią sritį. Tam tikru aspektu Prezidento dekretai yra svarbūs įstatymų leidybos procese ir santykiuose su Seimu. Kaip išaiškino ir LR Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 19 d. nutarime, šalies vadovas, grąžindamas Seimui pakartotinai svarstyti įstatymą, savo dekrete turi nurodyti įstatymo grąžinimo pakartotinai svarstyti motyvus. Tuo tarpu, grąžindamas Seimui pakartotinai svarstyti grąžinamo įstatymo pataisas bei papildymus, motyvus Prezidentas nurodyti ne turi teisę, o *privalo*.⁵¹ Kartu galima daryti išvadą, jog Seimas privalo atsižvelgti į Prezidento pateiktas pastabas, siūlymus, tačiau vienoks ar kitoks reagavimas į juos – Seimo diskrecijos teisė.

Antroji svarbi Seimo ir Prezidento santykių sritis – aukščiausių valstybės pareigūnų skyrimas bei atleidimas. Šioje sferoje ypač plačius įgaliojimus turi būtent Seimas, o šalies vadovui tenka daugiau patarėjo vaidmuo. LR Seimas skiria Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei LR Konstitucinio Teismo teisėjus ir jų pirmininkus, Lietuvos banko valdybos pirmininką, valstybės kontrolierių, be to, turi teisę pritarti ar nepritarti Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai (LR Konstitucijos 67 straipsnio 6, 10, 11 punktai). Nors šalies vadovui suteikta teisė skirti bei atleisti Vyriausybės vadovą, tam būtinas Seimo pritarimas. Pastarosios institucijos pritarimas reikalingas ir Prezidentui teikiant Lietuvos Aukščiausiojo, Apeliacinio teismo teisėjų bei šių teismų pirmininkų kandidatūras, Generalinio prokuroro kandidatūrą, skiriant ir atleidžiant kariuomenės vadą bei saugumo tarnybos vadovą. Prezidentas taip pat tik *teikia* Seimui trijų Konstitucinio Teismo teisėjų bei pirmininko kandidatūras, Lietuvos banko valdybos pirmininko ir valstybės kontrolieriaus kandidatūras.⁵² Sąlyginai savarankiškai nuo Seimo valstybės vadovas gali skirti ir atleisti įstatymų numatytus valstybės pareigūnus (pvz.: skirti Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos pirmininką, tačiau tam reikalingas Ministro Pirmininko teikimas).⁵³ Taigi atlikus trumpą konstitucinių normų analizę darytina išvada, jog Prezidento įgaliojimai pareigūnų skyrimo ir atleidimo srityje yra daugiausia susiję su teikimu bei siūlymu Seimui patvirtinti atitinkamų šalies vadovo institucijos parinktų asmenų kandidatūras. Skiriant aukščiausius valstybės pareigūnus ir juos atleidžiant iš pareigų, valstybės vadovo įgaliojimai pakankamai apriboti legislatyvinės institucijos - Seimo, o kai kuriais atvejais (pvz., skiriant bei atleidžiant ministrus,⁵⁴ skiriant konkurencijos tarybos pirmininką, narius⁵⁵)

⁵⁰ Dienraštis „Lietuvos rytas“//Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/?data=20100830&id=akt30ips100830&view=2> [Žiūrėta: 2010-08-30].

⁵¹ Ten pat.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios., 1992, Nr. 33-1014.

⁵³ Lietuvos Respublikos Konkurencijos įstatymas // Valstybės Žinios., Nr. 30-856.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios., 1992, Nr. 33-1014.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konkurencijos įstatymas // Valstybės Žinios., Nr. 30-856.

ir premjero valios. Taigi nors *de jure* Prezidentui Lietuvoje suteiktos plačios galios dalyvauti įvairių pareigūnų skyrimo bei atleidimo iš pareigų procese, tačiau *de facto* galios yra gerokai siauresnio pobūdžio. Vis dėlto, derėtų grįžti prie jau aukščiau aptartos situacijos – politinio režimo tipo šalyje. Jei parlamentinė dauguma „proteguoja“ šalies vadovą, palaiko jo sprendimus, manytina, jog Prezidento siūlomos (teikiamos) pareigūnų kandidatūros taip pat susilauks parlamentinio palaikymo.

Prezidento ir Seimo įgaliojimai susikerta ir kitoje itin reikšmingoje srityje - Vyriausybės formavimo, atskaitomybės bei kituose su šia vykdomosios valdžios institucija susijusiuose procesuose. Visų pirma, šalies vadovui priklauso teisė parinkti Ministro Pirmininko kandidatūrą bei jį skirti Vyriausybės vadovu (be abejo, kaip ir daugelyje demokratiškos valstybių, premjero skyrimas neapsieina be Prezidento konsultacijų su politinėmis partijomis ir jų siūlomų kandidatūrų apsvaistymo). Kaip minėta aukščiau, skiriant daugelį aukščiausių šalies pareigūnų, taip pat ir Ministrą Pirmininką, būtinas Seimo pritarimas, priešingai nei pvz., mišrią valstybės valdymo formą turinčioje Prancūzijoje, kur šalies vadovas Ministrą Pirmininką turi teisę skirti savarankiškai.⁵⁶ Galima teigti, jog Prezidentas Lietuvoje, šiuo atveju, neturi diskrecijos teisės savarankiškai parinkti norimą kandidatą į Vyriausybės vadovus, nes didelę įtaką Prezidento sprendimui daro Seimo dauguma bei įtakingiausios šalies politinės partijos. Neatsižvelgimas į šių politinių jėgų nuomonę, labai tikėtina, sukeltų tarpinstitucinę įtampą ir galiausiai savavališkai šalies vadovo parinktas kandidatas nebūtų skiriamas vadovauti Vyriausybei, o jei ir įmanoma priešinga hipotetinė situacija, sudėtinga būtų įsivaizduoti Seimo pasitikėjimo ir palaikymo neturinčio premjero sėkmingą vadovavimą Vyriausybės darbui. Seimo pritarimu skyrus Vyriausybės vadovą Prezidentas paveda premjerui sudaryti Vyriausybę bei tvirtina jos sudėtį. Prezidentas taip pat turi įgaliojimus Ministro Pirmininko teikimu skirti bei atleisti ministrus, o premjero atleidimui iš pareigų būtinas Seimo pritarimas.⁵⁷ Seimo pritarimo būtinybė Vyriausybės formavimo procese bei Prezidento vaidmuo įvardytas ir LR Konstitucinio teismo doktrinoje: Prezidentas turi laiduoti „valdžių sąveiką“ Vyriausybės formavimo procese, o premjero kandidatūra turi atitikti Seimo daugumos nuomonę.⁵⁸ Gana miglota LR Konstitucinio Teismo nutarime įvardyta sąvoka „valdžių sąveika“, kurią turi užtikrinti Prezidentas. Ši sąvoka išsamiau Konstitucinio Teismo nutarime neišaiškinta. Manytina, jog LR Konstitucinis Teismas turėjo galvoje šalies vadovo, kaip tam tikro mediatoriaus veikimą Vyriausybės formavimo procese. Politinėje realybėje tokia jo veikla, ko gero, sunkiai apčiuopiama išskyrus tą aspektą, kad Prezidentas derina Ministro Pirmininko kandidatūrą su politine Seimo dauguma (siekia kompromisinio varianto ir tokiu būdu užtikrina valdžių sąveiką).

Nors matyti, jog aptariamoje srityje šalies vadovas yra iš dalies priklausomas nuo Seimo daugumos nuomonės, tačiau pastebimas ir priešingas reiškinys, kurį galima laikyti besiformuojančiu

⁵⁶ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 126.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 1998, Nr. 5-99.

konstituciniu papročiu Lietuvoje. Dabartinė šalies Prezidentė Dalia Grybauskaitė viešai yra pareiškusi, jog nepasitiki dabartiniu premjeru Andriumi Kubiliumi, taip pat užsienio reikalų ministru Vygaudu Ušacku, kuris po tokio šalies vadovės pareiškimo,⁵⁹ kuriuo valstybės vadovė sukritikavo ministrą vykdant „savo užsienio politiką“ ir pripažino būsimą bendradarbiavimą „neperspektyviu“, atsistatydino iš pareigų. Panašus viešas pareiškimas dėl vieno iš ankstesnių Vyriausybės vadovų - Gedimino Vagnoriaus buvo išsakytas ir tuometinio Prezidento Valdo Adamkaus.⁶⁰ Taigi šalies vadovas tarsi apsibrėžia platesnį savo veikimo lauką Vyriausybės vadovo bei ministrų skyrimo, atleidimo iš pareigų srityje. Manytina, jog iš įvardytojo konstitucinio papročio išplaukia kitas naujas teisinis - politinis reiškinyss – Prezidento institucija tam tikra apimtimi ima vykdyti ir kontrolinę funkciją Vyriausybės (ne tik ministrų, bet ir premjero) atžvilgiu. Nors LR Konstitucijos 96 straipsnio 2 dalyje tiesiogiai įtvirtinta ministrų atsakomybė Prezidentui už savo vykdomą veiklą priskirtosiose srityse, tačiau Vyriausybės vadovas nėra atskaitingas Prezidentui (tai LR Konstitucijoje tiesiogiai neįtvirtinta). Taigi aptartu aspektu Prezidento *de facto* galios, galima teigti, turi potencialo išaugti.

Reikalinga aptarti ir Seimo bei Prezidento santykius Vyriausybės įgaliojimų pabaigos srityje. Šiuo aspektu reikšmingas Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas, kuriame buvo atriboti du skirtingi procesai – Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas ir Vyriausybės atsistatydinimas, kurie yra sąlygoti atsakomybės pobūdžio skirtumų Prezidentui ir Seimui. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas išaiškino, kad tai, ar Vyriausybė turi grąžinti įgaliojimus, ar privalo atsistatydinti priklauso nuo to, iš kurios institucijos Vyriausybė gavo įgaliojimus veikti ir kuriai institucijai ji yra tiesiogiai atskaitinga. Išrinkus naują Seimą Vyriausybė privalo *grąžinti* įgaliojimus ir *atsistatydinti*, nes baigiasi veikla tos institucijos, iš kurios Vyriausybė buvo gavusi įgaliojimus veikti. Kitokia situacija išrinkus naują valstybės vadovą – Vyriausybė tokiu atveju tik *grąžina* įgaliojimus, tokiu būdu pasitikrindama, ar įgaliojimus jai suteikęs Seimas vis dar pasitiki šia Vyriausybe. Tai pabrėžia ir prof. dr. Vytautas Sinkevičius: išrinkus naują šalies vadovą, Seimo pasitikėjimas Vyriausybe išlieka,⁶¹ todėl Vyriausybė tik grąžina įgaliojimus, taip išreikšdama, kaip konstitucinės teisės moksle (taip pat aptariamame LR Konstitucinio Teismo nutarime) dažnai įvardijama - *tarpinstitucinę pagarbą*. Po Seimo rinkimų susidaro visiškai kitokia situacija – Vyriausybė privalo grąžinti savo įgaliojimus ir atsistatydinti. Tai suprantama, kadangi įgaliojimus veikti pastaroji institucija gauna būtent iš įstatymų leidėjo institucijos, yra jai *in corpore* atskaitinga, todėl ir įgaliojimų veikti pabaiga siejama su ją formavusios bei veiklą

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Prezidento spaudos tarnyba. Prezidentės pasitikėjimą praradęs užsienio reikalų ministras negali toliau dirbti Vyriausybėje//Prieiga per internetą: http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/prezidentės_pasitikejima_praradęs_uzsienio_reikalu_ministras_negali_toliau_dirbti_vyriausybeje.html?backlink=%252F1t%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html [Žiūrėta: 2010-09-05].

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Prezidento spaudos tarnyba. Prezidento Valdo Adamkaus pareiškimas dėl Gedimino Vagnoriaus Vyriausybės//Prieiga per internetą: <http://adamkus.president.lt/one.phtml?id=1124> [Žiūrėta: 2010-09-05].

⁶¹ Sinkevičius V. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Lietuvos Respublikos Prezidentą konstitucinė doktrina: kai kurie argumentavimo aspektai// Jurisprudencija, 2009, Nr. 4(118).

prižiūrėjusios institucijos pabaiga. Kartu galima pastebėti, jog Prezidentui tenka antraeilis, ne toks reikšmingas vaidmuo Vyriausybės įgaliojimų pabaigos atžvilgiu. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, jog normų, kurios reglamentuoja Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo Seimui ir Prezidentui klausimus, nevalia aiškinti atsietai nuo kitų konstitucinių normų, kadangi „konstitucinės normos, reguliuojančios įvairius Vyriausybės formavimo klausimus, taip pat Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės tarpusavio santykius, yra išdėstytos įvairiuose Konstitucijos straipsniuose.“⁶² Taigi matyti, kad Konstitucinis Teismas nuosekliai, „byla po bylos“ formuoja savo doktriną, pamažu plėsdamas ir gilindamas valdžios institucijų statuso ir jų sąveikos sampratą. Vis dėlto, žvelgiant plačiau į teisinės reglamentacijos, konstitucinės jurisprudencijos ir realios valdžių politinės praktikos kontekstą pagrįsta būtų laikytis tos pozicijos, jog Prezidento vieta Vyriausybės veiklos kontrolės bei įgaliojimų pasibaigimo procese turėtų būti labiau akcentuojama - Seimo vaidmuo Vyriausybės formavimo bei kitose su šia institucija susijusiose srityse, manytina, pernelyg hiperbolizuojamas, o valstybės vadovui priskiriama antraplanė pozicija (antraeilį Prezidento vaidmenį Vyriausybės formavimo bei išformavimo procese pažymėjo ir LR Konstitucinis Teismas).⁶³ Vertėtų sutikti su politologo Laimono Tallat-Kelpšos išsakytais teiginiais, jog Lietuvos Prezidentas tiek santykiyje su Vyriausybe, tiek kai kuriose kitose savo veiklos srityse kabo tarsi „*instituciniame vakuume*“⁶⁴, t.y. jam suteiktos pakankamai siauros *de facto* ir be Seimo „palaiminimo“ neefektyvios galios. Tačiau, visuomenė susikuria stiprios Prezidento institucijos iliuziją, balsuoja už „*stipraus lyderio*“ programas.⁶⁵ Taigi neretai rinkėjams tenka nusivilti dėl, jų manymu, tam tikrose srityse neveiklaus Prezidento (nors iš tiesų jis paprasčiausiai gali neturėti adekvačių konstitucinių ar įstatyminių instrumentų veikti). Valstybės vadovo galias Vyriausybės formavimo ir atskaitomybės atžvilgiu derėtų praplėsti, suteikiant jam konstitucinių instrumentų kartu su Seimu kontroliuoti šios institucijos veiklą (pvz.: Vyriausybė galėtų būti įpareigota teikti metines ataskaitas ir valstybės vadovui, o esant nepatenkinamam rezultatui pastarasis įgytų teisę inicijuoti tam tikrų Vyriausybės veiklos sričių, institucijų patikrą). Visa tai būtų pagrįsta ir logiška remiantis jau vien tuo argumentu, jog valstybės vadovas yra vienas iš subjektų, dalyvaujančių Vyriausybės formavimo procese, todėl tikslinga būtų nustatyti ir Vyriausybės *in corpore* atsakomybę (ne visa apimtimi) ne tik Seimui, bet ir Prezidentui.

Vertinant Prezidento ir Seimo konstitucinių galių proporcijas Vyriausybės formavimo, atskaitomybės atžvilgiu, matyti, jog Seimas turi daugiau poveikio priemonių šiai institucijai. Tik

⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsnio 2 ir 4 dalių, 9 straipsnio 1 dalies 4 punkto ir 4 dalies 22 straipsnio 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies 5 bei 11 punktų 26 straipsnio 3 dalies 7 punkto, 31 straipsnio 2, 4 dalių ir 6 dalies 2 punkto, 37 straipsnio 4 dalies, 45 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 1999, Nr. 101-2916.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 1998, Nr. 5-99.

⁶⁴ Tallat-Kelpša L. Pusiau prezidentizmo link: Lietuvos konstitucinės reformos analizė // Politologija. 1996, Nr. 1(7). P. 67.

⁶⁵ Ten pat.

Seimas turi konstitucinius įgaliojimus svarstyti Ministro Pirmininko pateiktą Vyriausybės programą, steigti ar panaikinti ministerijas (Vyriausybės siūlymu), pareikšti *nepasitikėjimą* premjeru ar bet kuriuo ministru, taip pat kontroliuoti biudžeto vykdymą, be to, Vyriausybė solidariai atsako Seimui už bendrą veiklą.⁶⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatyme taip pat sukonkretinti konstituciniai Vyriausybės atskaitomybės Seimui pagrindai. Šiame įstatyme numatyta, jog Vyriausybė Seimui kasmet privalo teikti savo veiklos ataskaitą, o prireikus Seime už savo veiklą atsiskaito ir atskiri ministrai (Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 5 straipsnis)⁶⁷. LR Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad būtent Vyriausybės programa yra politinės - teisinės atsakomybės Seimui išraiška.⁶⁸ Vyriausybės atžvilgiu aukščiau įvardytų įgaliojimų pagalba Seimas vykdo *parlamentinę kontrolę*. Prezidentas adekvačių Seimo turimoms kontrolės priemonėms, įgaliojimų Vyriausybės atžvilgiu neturi, nors atskiri ministrai ir atskaitingi Respublikos Prezidentui, tačiau apie visos Vyriausybės atskaitomybę kitai vykdomosios valdžios institucijai (Prezidentui) LR Konstitucijoje neužsimenama. Priešingai – LR Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime pasisakyta, jog „vienas iš valstybės institucijų bendradarbiavimo užtikrinimo būdų yra vyriausybės atsakingumo *parlamentui* principas, įtvirtintas daugelio Europos valstybių konstitucijose.“⁶⁹ Taigi europinė praktika taip pat rodo, jog Vyriausybė paprastai atskaitinga būtent legislatyvinei institucijai šalyje, todėl Lietuva šiame kontekste taip pat ne išimtis.

Dar viena ne mažiau reikšminga Prezidento ir Seimo santykių sankirtos sritis – ypatingieji įgaliojimai. LR Konstitucijos 67 straipsnio 20 punkte įtvirtinta Seimo teisė įvesti tiesioginį valdymą, karo, nepaprastąją padėtį, skelbti mobilizaciją ir priimti sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas.⁷⁰ Tuo tarpu 84 straipsnio 16 bei 17 punktuose, reglamentuojami šalies vadovo ypatingieji įgaliojimai, tokie kaip teisė priimti sprendimus dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, kai yra realios ginkluotos invazijos (užpuolimo) grėsmė. Taip pat Prezidentas turi teisę nuspręsti dėl karo padėties šalyje įvedimo, mobilizacijos, skelbti nepaprastąją padėtį, tačiau visi įvardyti sprendimai privalo būti pateikti tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui. Seimui neposėdžiaujant LR Konstitucijos 142 straipsnio 2 dalis numato pareigą šaukti neeilinę Seimo sesiją. Vien remiantis konstitucinėmis nuostatomis akivaizdu, jog Prezidento sprendimai privalo būti remiami Seimo, kitu atveju jie nebus validūs. Vis dėlto pažymėtina ir tai, jog Respublikos Prezidento ypatingieji įgaliojimai susiję ir su jo, kaip valstybės ginkluotųjų pajėgų vado statusu.⁷¹ Pagrįsta manyti, jog Prezidentui priskyrus konstitucinius įgaliojimus įvesti nepaprastąją, karo padėtį, skelbti mobilizaciją, priimti sprendimą dėl

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992, Nr. 33-1014.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas // Valstybės Žinios, 1994, Nr. 43-772.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 1998, Nr. 5-99.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁷¹ Ten pat.

gynybos nuo ginkluoto užpuolimo, logiška valstybės vadovą skirti ir ginkluotųjų pajėgų vadu, nes šie įgaliojimai susiję ir paremti LR Konstitucijos kūrėjų aiškiu siekiu priskirti Prezidentui realius krašto saugumo bei gynybinio pobūdžio įgaliojimus. Pagrįsta teigti, jog ypatingieji Prezidento įgaliojimai nėra nominalūs, nes priešingu atveju, jo, kaip ginkluotųjų pajėgų vado vaidmuo būtų taip pat nereikšmingas, arba būtų perkeltas kitai institucijai.⁷²

Reikšmingi ir Seimo bei Prezidento santykiai užsienio politikos srityje. Nors užsienio politikos vykdymas yra Prezidento bei Vyriausybės prerogatyva, tačiau šioje veikloje nekvestionuotinai dalyvauja ir įstatymų leidėjas. Kaip savo kalboje Seime yra pažymėjęs buvęs politikas Artūras Paulauskas, Seimo vaidmuo užsienio politikoje nagrinėtas labai mažai, tačiau šios institucijos vaidmuo užsienio politikos srityje yra reikšmingas. Pvz.: Seimas inicijuoja nemažai su užsienio politika susijusių klausimų (daug dėmesio Seime buvo skirta Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą, NATO klausimams).⁷³ A. Paulauskas sutinka su tuo, kad visgi Prezidento galios užsienio politikoje yra reikšmingiausios, tačiau ir čia Seimas turi tam tikrų galimybių veikti, pvz.: Prezidentui skiriant aukščiausio rango diplomatus, būtinas Seimo Užsienio reikalų komiteto „verdiktas“.⁷⁴

LR Konstitucijos 67 straipsnio 16 punkte numatyta, kad būtent Seimui suteikta teisė ratifikuoti ir denonsuoti tarptautines sutartis (arba atsisakyti tai padaryti), taip pat svarstyti kitus užsienio politikos klausimus, tačiau tarptautines sutartis pasirašo, jas Seimui ratifikuoti teikia būtent Prezidentas – tai numatyta LR Konstitucijos 84 straipsnio 2 punkte. Be to, remiantis Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 3 bei 4 straipsniais, valstybės vadovas yra vienas iš subjektų, turinčių teisę inicijuoti tarptautinių sutarčių sudarymą, taip pat spręsti dėl jų sudarymo tikslingumo.⁷⁵ Taigi nors Prezidento galios užsienio politikoje, priešingai nei vidaus politikoje yra „įspūdingos“⁷⁶, šioje sferoje, kaip matyti, tam tikrų svarių instrumentų veikti turi ir Seimas.

Sąlyginai paskutinė⁷⁷ Seimo bei Prezidento santykių sritis – kontroliniai santykiai (ši sąvoka parinkta siekiant atskleisti tas valdžios institucijų sąveikos sritis, kuriose veikia stabdžių - atsvarų sistemos mechanizmas, valdžios viena kitą kontroliuoja, tam tikra prasme, suvaržo). Dar 1998 m. sausio 10 d. nutarime LR Konstitucinis Teismas išaiškino, jog konstitucinis valstybės valdžių padalijimo principas yra pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas, o pati valdžių padalijimo samprata reiškia, jog valstybės valdžios yra atskirtos, savarankiškos, bet

⁷² Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 171.

⁷³ Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko Artūro Paulausko kalba Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto studentams. Lietuvos Respublikos Seimo vaidmuo užsienio politikos srityje//Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4411&p_d=11545&p_k=1 [Žiūrėta: 2010-11-13].

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas// Valstybės Žinios, 1999, Nr. 60-1948.

⁷⁶ Nekrašas E. Valstybės užsienio politika: parlamento vaidmuo// Politologija, 1998, Nr. 2(12). P. 83.

⁷⁷ Galima būtų išskirti ir daugiau šių valdžios institucijų santykių sričių, tačiau manytina, jog darbo autorės išskirtos konstitucinių tarpinstitucinių santykių sritis yra laikytinos pagrindinėmis.

drauge ir sąveikauja tarpusavyje, palaiko pusiausvyrą.⁷⁸ LR Konstitucinio Teismo įvardytą „pusiausvyros palaikymą“ tarp valstybės valdžių reikėtų suprasti ir kaip tarpinstitucinę kontrolę bei paties LR Konstitucinio Teismo nutarime paminėtu terminu – „tarpfunkcine partneryste“. Viena iš kontrolinių tarpinstitucinių santykių sričių – rinkimai. Seimui suteikta konstitucinė teisė skelbti Prezidento rinkimus (LR Konstitucijos 67 straipsnio 4 punktą), o Prezidentui – tiek eilinius, tiek išankstinius Seimo rinkimus (LR Konstitucijos 84 straipsnio 20 punktą).⁷⁹ Prezidento teisė skelbti Seimo rinkimus įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje.⁸⁰ Šalies vadovas disponuoja nemenku tarpinstitucinės kontrolės instrumentu – priešlaikiniais įstatymų leidybos institucijos rinkimais, kurių hipotetinė galimybė (kol kas nėra buvę situacijos, kuomet šalies vadovas būtų paleidęs Seimą) sulaiko Seimą nuo drastiškų sprendimų Vyriausybės atžvilgiu (Seimo paleidimas sąlygojamas jo santykio su Vyriausybe). Greta Prezidento kontrolinio instrumento Seimo atžvilgiu numatyta ir paties Seimo teisė skelbti pirmalaikius Prezidento rinkimus (LR Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalis).⁸¹ Taigi abi valdžios turi adekvačius kontrolinius instrumentus viena kitos atžvilgiu, tačiau jais naudotis politinėje praktikoje vengiama, nes tai neabejotinai destabilizuotų valstybės valdymo sistemą. Kai kurie teisės mokslo atstovai (pvz., prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila) siūlo plėsti šalies vadovo įgaliojimus paleisti Seimą, tačiau tokios galios didinimas vargu ar vertingas – priešingai, manytina, kad Prezidento galios galėtų būti didinamos kitose srityse, kur būtų pasiektas efektyvesnis valstybės vadovo įgaliojimų įgyvendinimo laipsnis. Vienas iš galimų Prezidento galios plėtros pasiūlymų – teisės kreiptis į LR Konstitucinį Teismą dėl Seimo aktų konstitucingumo suteikimas, nes kol kas tokia teisė suteikta Vyriausybei (kritikuotina, kodėl dualistinės vykdomosios valdžios modelyje tokią teisę turi tik kolegiali vykdomosios valdžios institucija, be kita ko, dar ir atskaitinga ją sudariusiai institucijai – Seimui. Galima net išvelgti tam tikro „pataikavimo“ įstatymų leidėjo institucijai grėsmę).

Dar vienas stabdžių - atsvarų (tarpinstitucinės kontrolės) mechanizmo elementas – neeilinės Seimo sesijos sušaukimo Prezidento iniciatyva teisė, numatyta LR Konstitucijos 64 straipsnio 2 dalyje bei 84 straipsnio 19 punkte. LR Konstitucijoje taip pat tiesiogiai įvardyti ir atvejai, kai Prezidentas gali pasinaudoti šia teise. Apibendrintai galima teigti, jog ši teisė susijusi su grėsme valstybės saugumui, suverenumui bei vientisumui (ginkluoto užpuolimo grėsmė ir pan.). Galima tik pasidžiaugti, jog tokių išimtinių situacijų valstybėje atkūrus Nepriklausomybę ir priėmus LR Konstituciją nepasitaikė.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios. – 1998, Nr. 5-99.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Žin., 1992, Nr. 22-635.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

LR Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime paminėta, jog vienu iš tarpinstitucinio bendradarbiavimo garantų laikytinas “vyriausybės atsakingumo parlamentui principas.”⁸² Aptariamame doktriniame išaiškinime LR Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad nors Prezidentas ir turi nemažą įtaką formuojant Vyriausybę, jam atskaitingi ministrai ir kt., jo vaidmuo Vyriausybės formavimo (išformavimo) procese yra antraeilis,⁸³ nes be Seimo daugumos pritarimo Ministro Pirmininko kandidatūrai, nepasitikėjimo visa Vyriausybe ar Ministru Pirmininku pareiškimo, nevyktų jokie politiniai - teisiniai procesai, susiję su Vyriausybės kaita. Tai paremta daugelio parlamentinių Europos valstybių praktika: daugumai tokių valstybių būdinga, jog vyriausybės atskaitingos būtent nacionaliniams Parlamentams. Ne išimtis ir Lietuva, kurios Vyriausybė, kaip kolegiali institucija atskaitinga ne šalies vadovui ir Seimui kartu, o tik Seimui, kuris turi lemiamą įtaką Vyriausybės formavimo procese.

Itin reikšmingos ir kitokio pobūdžio tarpinstitucinių - kontrolinių santykių problemos, t.y. Seimo bei Prezidento teisė kvestionuoti vienas kito priimtų teisės aktų konstitucingumą. Kaip pavyzdį galima pateikti 2008 m. priimtus net du Konstitucinio Teismo sprendimus (lapkričio 8 d.⁸⁴ ir lapkričio 10 d.⁸⁵), kuriais buvo atsisakyta tirti Prezidento kreipimusis dėl to, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per tuometinius Seimo rinkimus. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad prašomi ištirti klausimai jam nežinybingi. Tačiau šiuo atveju svarbus ne pats valstybės vadovo kreipimusi atmetimo faktas, bet jo teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, naudojimosi pavyzdys. Tokią pačią teisę turi ir Lietuvos Seimas Prezidento rinkimų atveju. Taigi matyti, jog šia kontrolinio pobūdžio teise valstybės vadovas naudojasi ir padeda užtikrinti Tautos atstovybės narių rinkimų skaidrumą bei teisėtumą. Tiek Prezidentas, tiek Seimas gana aktyviai naudojasi tarpinstitucinės kontrolės instrumentais ir nevengia kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją. Antai, Konstitucinio Teismo pateiktoje statistinėje medžiagoje matyti, jog per visą šio teismo veiklos laikotarpį (1993-2010 m.) Seimas (Seimo narių grupė) dėl Prezidento dekretų atitikties kreipėsi 10 kartų. Dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per Seimo rinkimus Prezidentas kreipėsi net 7 kartus, o prašydamas išvados dėl tarptautinių sutarčių atitikties Lietuvos Konstitucijai vieną kartą. Tuo

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios. – 1998, Nr. 5-99.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. lapkričio 6 d. dekretu Nr. 1K-1565 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“ išdėstyto paklausimo, ar per 2008 metų Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. – 2008, Nr. 130-4993.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. lapkričio 7 d. dekretu Nr. 1K-1575 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“ išdėstyto paklausimo, ar per 2008 metų Lietuvos Respublikos Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. – 2008, Nr. 130-4994.

tarpu, Seimas išvados dėl rinkimų įstatymo pažeidimų per Prezidento rinkimus nesikreipė nė karto.⁸⁶ Vis dėlto kritikuotina tai, jog Lietuvoje Prezidentui nėra suteikta teisė kvestionuoti Seimo priimamų įstatymų atitiktis Konstitucijai (Prezidentas į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik Seimo rinkimų procedūrų, eigos konstitucingumo klausimais). Siūlytina valstybės vadovui tokią teisę suteikti, nes Vyriausybės, pačių Seimo narių bei Teismų, kaip subjektų, turinčių teisę „abejoti“ Seimo priimtų įstatymų konstitucingumu, nepakanka. Tokia išvada daroma remiantis tuo, jog Vyriausybė, kuri gauna įgaliojimus veikti iš Seimo ir atskaitinga būtent jam, gali tam tikra prasme nuolaidžiauti Seimui, slopinti iniciatyvas kreiptis į Konstitucinį Teismą ar paprasčiausiai nepastebėti tam tikrų įstatymų leidėjo veiklos rezultatų trūkumų. Be to, Seimo priimamų įstatymų kiekis didžiulis (kai kurie teisėkūros ekspertai teigia, jog Seimo priimamų įstatymų skaičius – vienas didžiausių Europoje), legislatyvinis procesas neretai yra skubotas, kiek primenantis konvejerio veikimo principą, todėl tikslinga plėsti subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl šių teisės aktų konstitucingumo ratą. Pažymėtina ir tai, kad Seimui suteikta teisė kvestionuoti Prezidento dekretų konstitucingumą, todėl adekvati teisė turėtų būti suteikta ir Prezidentui – tai sustiprintų jo kontrolinius įgaliojimus Seimo atžvilgiu, didintų pastarojo priimamų teisės aktų kokybę ar bent minimaliai drausmintų šią instituciją.

Bene ryškiausias tarpinstitucinių - kontrolinių santykių aspektas – apkaltos institutas, taikomas šalies Prezidentui ir tiesiogiai numatytas Konstitucijos 88 straipsnio 5 punkte bei detalizuotas Lietuvos Respublikos Seimo statute. Lietuva turi ir tokio instituto taikymo patirties. Tai – rezonansinis buvusio Lietuvos Prezidento Rolando Pakso apkaltos procesas, kurio užuomazgos siekia 2003 metus. Dar 2003 m. gruodžio 30 d. Seimo inicijuotoje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas išaiškino, kad R. Pakso veiksmai, kuomet rusų verslininkui Jurij Borisov išimties tvarka suteikta pilietybė, buvo antikonstituciniai, t.y. Prezidento dekretas, kurio pagrindu J. Borisov'ui suteikta Lietuvos pilietybė, pripažintas antikonstituciniu. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad pilietybės igijimas išimties tvarka negali būti susijęs su materialinės naudos šaliai suteikimu, nes konstitucinės vertybės ir pati pilietybė kaip tokia nematuojama kokia nors materialine nauda.⁸⁷ Tokiu būdu Seimas pasiekė, kad valstybės vadovo netinkami veiksmai turėtų atitinkamas teises pasekmes - priimtas teisės aktas (dekretas) būtų pripažintas antikonstituciniu taigi nebetaikomu. Jau 2004 m. kovo 31 d. buvo pateikta Konstitucinio Teismo išvada⁸⁸ dėl tuometinio valstybės vadovo, R. Pakso veismų

⁸⁶ Statistiniai duomenys apie Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme gautus ir išnagrinėtus prašymus ir paklausimus. 1993-2010 m. lapkričio 1 d. // Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/Stat_bendra.html [Žiūrėta: 2010-11-07].

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai // Valstybės Žinios. –2003, Nr. 124-5643.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veismų atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 2004, Nr. 49-1600.

antikonstitucingumo (valstybinę paslaptį sudarančios informacijos atskleidimas minėtajam verslininkui J. Borisov'ui, neteisėtas poveikio darymas keliems stambiems šalies verslininkams ir kt.). Konstituciniam Teismui konstatavus šiurkštą Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą, Seimas minėtos išvados pagrindu ir vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo statuto nuostatomis užbaigė apkaltos procesą R. Pakso atžvilgiu: valstybės vadovas buvo pašalintas iš pareigų. Šis procesas – vienas drastiškiausių valstybės vadovo ir Seimo veiklos susidūrimo pavyzdžių, tačiau liudijantis aktyvų ir griežtą Tautos atstovybės atsaką į neteisėtus Prezidento veiksmus ir, kartu, jo kontroolinių (stabdžių ir atsvarų sistemos mechanizmo) instrumentų panaudojimą.

Sąlyginai autonomiška ir sunkiai kuriai nors darbe nurodytai Seimo bei Prezidento santykių grupei priskirtina sritis - Prezidento pavadavimo ir pareigų ėjimo institutai, kurie taip pat reikšmingi nagrinėjamai tarpinstitucinių santykių temai. Minėti institutai aiškiai atriboti Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime. Jame nurodyta, jog Prezidento pavadavimą ir pareigų ėjimą lemia skirtingi konstituciniai pagrindai. Valstybės vadovui susirgus, išvykus ir dėl to laikinai negalint eiti pareigų pavaduoja Seimo Pirmininkas, o valstybės vadovo mirties, atsistatydinimo, pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka atvejais Seimo Pirmininkas laikinai eina Prezidento pareigas. Šios dvi teisinės situacijos skiriasi tuo, kad laikino pavadavimo metu Seimo pirmininkas kartu išsaugo ir savo, kaip Seimo Pirmininko įgaliojimus, tačiau laikinai eidamas Prezidento pareigas šių įgaliojimų tam laikotarpiui netenka (Prezidentas yra netekęs valstybės vadovo statuso, todėl tokį statusą iki išrenkamas naujas Prezidentas įgyja Seimo pirmininkas).⁸⁹ Minėtasis pavadavimas bei laikinas pareigų ėjimas atskleidžia Seimo bei Prezidento santykių ypatingą aspektą, t.y. joks kitas valstybinės valdžios subjektas neturi teisės pavaduoti valstybės vadovo ar laikinai eiti jo pareigas, išskyrus Seimo Pirmininką (legislatyvinės valdžios atstovą). Būtent Seimo Pirmininkui patikima reikšminga konstitucinė pareiga tam tikrais kritiniais atvejais (Prezidentui sunkiai susirgus, mirus ir kt.) laikinai eiti Prezidento pareigas ar esant atitinkamoms prielaidoms - jį pavaduoti. Tokiu būdu susiklosto tam tikras pasitikėjimo santykis tarp šių institucijų (Seimo ir Prezidento), t.y., valstybės valdžios „vairas“ yra laikinai patikimas Seimo Pirmininkui, į jį sudedami valstybės vadovo, paties Seimo bei visos Tautos lūkesčiai, jog šaliai bus vadovaujama tinkamai ir nenutrūkstamai net ir nesant tikrojo valstybės vadovo (jam sergant, išvykus ir t.t.).

Galima daryti išvadą, jog *de jure* tiek Seimas, tiek šalies Prezidentas turi stiprius, plataus pobūdžio konstitucinius įgaliojimus, aiškiai apibrėžtą statusą bei tarpinstitucinius santykius, tačiau *de facto* įgaliojimai ir tarpusavio santykiai (Seimo bei Prezidento) atspindi kiek kitokią situaciją. Nemaža dalis politologų bei teisės mokslo atstovų (minėtieji, L. Tallat-Kelpša, prof. habil. dr. A. Vaišvila ir kiti) laikosi tos pozicijos, jog platus valstybės vadovo įgaliojimų spektras yra labiau teisinė - teorinė

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 1998, Nr. 5-99.

fikcija nei realybė. Darbo autorė pritaria šiai pozicijai, tačiau su tam tikromis išimtimis: nederėtų pamiršti, kad šalies vadovo galios bei statusas nemaža dalimi priklauso ir nuo tokių teisinių - politinių konstrukcijų, kaip politinis Seimo kontingentas bei Prezidento santykiai su politine dauguma (jei ji Seime apskritai yra susiformavusi), Prezidento gebėjimas pasinaudoti turimais politiniais bei teisiniais instrumentais (tam tikros charakterio savybės, gebėjimai) bei kt. Taigi pagrįsta manyti, jog Prezidento galių apimtis bei tarpinstitucinių santykių balansas didžiaja dalimi priklauso nuo konkretaus asmens, užimančio valstybės vadovo postą, Seimo politinės sudėties, „politinio klimato“ šalyje - ne tik konstitucinių bei įstatyminių normų. Ryžtingas, iniciatyvus bei gerai su politine parlamento dauguma sutariantis šalies vadovas gali imtis kurti net naujus konstitucinius papročius ar tam tikras tarpinstitucinių santykių praktikas kaip tai gana aiškiai išryškėjo dabartinės Prezidentės Dalios Grybauskaitės kadencijos laikotarpiu.

Lietuvos Prezidento ir Seimo valdžių santykių išryškinimui, išsamesniam ypatumų atskleidimui reikalinga aptarti ir kelių užsienio valstybių pavyzdžius, kurie ir pateikiami tolesniame darbo skyriuje.

2. UŽSIENIO ŠALIŲ PARLAMENTŲ IR PREZIDENTŲ STATUSO, ĮGALIOJIMŲ BEI SANTYKIŲ APŽVALGA (JAV, LATVIJA, PORTUGALIJA)

2.1. JAV Kongresas ir Prezidentas: konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai bei santykiai - teoriniai ir praktiniai aspektai

Jungtinės Amerikos Valstijos – klasikinis prezidentinės valstybės valdymo formos pavyzdys, kurį ne itin sėkmingai „mėgdžioja“ dauguma Pietų Amerikos valstybių (Brazilija, Kolumbija, Čilė ir kt.), transformuodamos šią valdymo formą į diktatūrinio pobūdžio režimus su Prezidentu - visagaliu priešakyje. Nuosekliai JAV konstitucionalizmo istorijos eigoje susiklosčiusią valstybinės valdžios santvarką bei klasikinį valdymo modelį aklaui inkorporuoti į kitos šalies sistemą beprasmiška, nes JAV valstybinio valdymo sistema unikali, o kiekviena valstybė turi savų ypatumų, kurių nevalia ignoruoti kuriant valdymo modelį.

Jungtinės Amerikos Valstijos išskirtinės tuo, jog būtent ši šalis turi itin lakonišką (susidedančią tik iš 7 straipsnių ir 27 pataisų), tačiau demokratiškumo etalonu laikomą Konstituciją, kuri pripažįstama dar ir pirmąją pasaulyje Konstitucija. Šis teisės aktas buvo paskelbtas 1787 m.⁹⁰ - praėjus ketveriems metams po JAV Nepriklausomybės karo.

JAV valstybės valdžių sistemą sudaro įstatymų leidybos institucija - Kongresas (Senatas ir Atstovų Rūmai), vykdomoji valdžia – Prezidentas bei teisingumą vykdanči valdžios institucija - Teismai. Bikameralinio JAV Parlamento veikla gerokai skiriasi nuo vienerių rūmų Parlamento Lietuvoje veiklos, o JAV valstybės vadovas turi daug platesnes *de facto* galias, lyginant su mūsų šalies vadovu. Šią poziciją toliau šiame darbo skyriuje sieksime pagrįsti.

JAV Prezidentui (toliau – Prezidentas arba valstybės vadovas) suteiktas solidus konstitucinis statusas – jam „priklauso“ visa vykdomoji valdžia (JAV Konstitucijos 2 straipsnio 1 skyrius).⁹¹ JAV valstybės vadovo turimus įgaliojimus taip pat tikslinga suskirstyti į atskiras grupes:

1. **legislatyviniai** valstybės vadovo **įgaliojimai**;
2. aukščiausių šalies **pareigūnų skyrimo (atleidimo) iš pareigų įgaliojimai**;
3. **kontroliniai įgaliojimai**;
4. **įgaliojimai užsienio politikos srityje**;
5. **ypatingieji** valstybės vadovo **įgaliojimai**;

Šios valstybės vadovas turi konstitucines galias vetuoti įstatymus,⁹² Senatui pasiūlius ir

⁹⁰ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis M., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001. P. 679.

⁹¹ Constitution of the United States of America. Prieiga per internetą: <http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> [Žiūrėta: 2010-10-06].

⁹² Ten pat.

pitarus, sudaryti sutartis⁹³ (legislatyviniai įgaliojimai), Senatui pasiūlius ir pitarus skirti aukščiausio rango pareigūnus.⁹⁴ Aukščiausiojo Teismo (angl. k. - *Supreme Court*) teisėjus, konsulus, ambasadorius ir kt. (skyrimo bei atleidimo iš pareigų įgaliojimai), ypatingais atvejais sušaukti vienerius ar abejus parlamento rūmus, reikalauti rašytinės nuomonės iš bet kurio vykdomosios valdžios departamento vadovo, jo kompetencijos klausimais, teisę bei pareigą informuoti Kongresą apie Sąjungos padėtį⁹⁵ (kontroliniai įgaliojimai, prie kurių taip pat būtina priskirti ir prezidentinio veto teisę). Taip pat JAV vadovas turi įgaliojimus teikti malonę nuteistiems asmenims, net atidėti sprendimų vykdymą⁹⁶ (ypatingieji konstituciniai įgaliojimai). Pažymėtina, kad JAV Prezidentas taip pat kaip ir Lietuvos valstybės vadovas yra ir ginkluotųjų pajėgų vadas (JAV Konstitucijos II straipsnio 2 skyriuje konkrečiai įvardyta, jog valstybės vadovas yra kariuomenės, jūrų laivyno, milicijos, kai ji šaukiama, vadas). Taigi trumpai apžvelgus JAV Prezidento *de jure* konstitucinius įgaliojimus matyti, jog daugelis jų atitinka ir Lietuvos Prezidento turimus įgaliojimus. JAV Konstitucijoje valstybės vadovo įgaliojimai, pastebėtina, įvardyti kur kas siauresne apimtimi, smulkiai nedetalizuojant, priešingai nei tai padaryta LR Konstitucijoje. Vis dėlto, nepaisant akivaizdžių aptariamų valstybių vadovų įgaliojimų bei statuso panašumų, dera nuodugniau apžvelgti ir skirtumus. Darbo autorės nuomone, vienas ryškesnių skirtumų, - JAV bei Lietuvos Prezidentų *de facto* galių apimtys. Antai, Jeilio Universiteto moksliniame žurnale Steven G. Calabresi ir James Lindgren kelia klausimą, ar JAV Prezidento galių ekspansija nekelia grėsmės demokratijai. Esą, JAV Prezidento galios turi potencialo itin smarkiai išsiplėsti ar jau net yra pernelyg plačios. Straipsnio autoriai iškelia hipotezę, jog matyti tendencija, kad valstybės vadovas labiau panašėja ne į tautos „švyturį“, o į „karalių.“⁹⁷ Vis dėlto, straipsnio autoriai prieina išvados, jog nedera baimintis dėl hipotetinės diktatūros apraiškų galimybės, tačiau vertėtų koncentruotis ties rinkiminės sistemos tobulinimu. Autoriai laikosi tos pozicijos, jog JAV Prezidento kadencijos metu (jai įpusėjus) patiriamas tam tikras jį iškėlusios partijos reitingų (kartu ir Prezidento, kuris yra remiamas atitinkamos partijos) nuosmukis valstijose. Taigi kai kurie teisės mokslo atstovai JAV išvelgia tam tikras valstybės vadovo galių susiaurėjimo ar hiperbolizavimo grėsmes. Lietuvoje, pažymėtina, priešingai – nemažai teisės mokslo atstovų pasisako už valstybės vadovo galių *de facto* plėtrą (pvz.: teisės teoretikas, prof. habil. dr. A. Vaišvila ar politologas L. Tallat-Kelpša) bei laikosi nuomonės, kad Lietuvos vadovo realios galios yra pernelyg siauros, priklausomos nuo kitų valstybės valdžių, kai kurie įgaliojimai abstraktūs, todėl Prezidentas tarsi kabo „instituciniame vakuume.“⁹⁸ Šiai

⁹³ Constitution of the United States of America. Prieiga per internetą: <http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> [Žiūrėta: 2010-10-06].

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Tallat-Kelpša L. Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje // Politologija. 1998, Nr. 2(12). P. 67.

Lietuvos teisės mokslo atstovų pozicijai vertėtų pritarti tik iš dalies, remiantis ankstesnėje darbo dalyje paminėtais argumentais (žr. P. 31).

Pažymėtina, jog JAV Prezidento *de facto* galios siekia ir patį JAV Aukščiausiąjį Teismą. Kai kurie JAV konstitucionalistai⁹⁹ pastebi, jog Aukščiausiojo Teismo sprendimai, kai šaliai vadovauja populiarus Prezidentas, tampa kiek prisitaikėliški, palankūs valstybės vadovo išsakomai pozicijai, pažiūroms. Be abejo, nors teisėjai yra nepriklausomi nuo politinių, ideologinių faktorių, tačiau tam tikros preferencijos populiarus šalies vadovo politikai, nuomonei bei ideologiniai motyvai jaučiami.

Kiek plačiau aptartini ir kai kurie konkretūs JAV Prezidento įgaliojimai, kurie liudija gerokai platesnes šios šalies vadovo galias, lyginant su Lietuva. Ypač reikšmingas Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidento konstitucinis įgaliojimas – veto teisė, kelianti nemažai kontraversiškų diskusijų. Žinoma, JAV valstybės vadovo veto turi ypatybių jau vien tuo aspektu, jog ši šalis yra pasirinkusi prezidentinį valdymo modelį, kuris pasižymi stipriu, o ne nominaliu (kaip, pvz.: Vokietijoje) valstybės vadovu. JAV Prezidentas, dalyvaudamas legislatyvinėje veikloje turi teisę nepasirašyti ir neskelbti Kongreso priimtų įstatymų, o juos vetuoti. Šios šalies vadovui suteikiama teisė pasinaudoti, vadinamuoju, *kišeniniu veto* (viso įstatymo vetavimas) arba *daliniu veto* (vetuojami tik atskiri įstatymo straipsniai). Tačiau kaip ir Lietuvoje, Prezidento veto yra įveikiamas. Veto įveikimui reikalinga 2/3 Kongreso (taigi – abiejų rūmų) narių balsų dauguma (JAV Konstitucijos I straipsnio 7 skyrius). Tai reiškia, jog JAV Prezidento veto yra stiprus, priešingai nei pvz.: Lietuvoje, kur Prezidento veto įveikiamas vienerių rūmų Parlamento balsų dauguma. Kaip pabrėžia ir prof. dr. Gediminas Mesonis, tokį didelį skaičių JAV kongresmenų, kurie įveiktų prezidentinį veto, surinkti sunku, todėl paprastai siekiama konsensuso. Taigi JAV Prezidento veto įgaliojimai iš tiesų yra reikšmingi.¹⁰⁰ Vis dėlto, atsižvelgiant į pirmajame darbo skyriuje paminėtus kriterijus, pagal kuriuos vertinami *de facto* valstybės vadovo įgaliojimai bei statusas (Parlamento kontingentas, Prezidento santykiai su politine dauguma, asmenybės bruožai) nepopuliarus Prezidento veiksmai gali supriešinti jį su Kongresu, tačiau priešingu atveju Kongresas nebus linkęs atmesti prezidentinio veto, gali net kiek „pataikauti“ jo sprendimams (kaip ir aukščiau minėtas JAV Aukščiausiasis Teismas). Bet kokių atveju, prezidentinis veto yra vienas iš stabdžių ir atsvarų mechanizmo elementų, įpareigojančių legislatyvinę instituciją priimti kokybiškus teisės aktus, siekti tarpinstitucinio konsensuso įstatyminio reguliavimo srityje.

Kaip pavyzdį prezidentinio veto vartojimo srityje galima pateikti buvusio JAV Prezidento G. W. Bush'o veiksmus: buvo vetuotas karių išvedimo iš Irako teritorijos įstatymas 2007

⁹⁹ Yates J., Whitford A. Presidential Power and the United States Supreme Court. Political Research Quarterly, Vol. 51, No. 2, 1998.;

¹⁰⁰ Mesonis G. Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos// Mykolas Romeris ir konstitucionalizmas// Jurisprudencija, 2005, Nr. 64(56). P. 86.

metais.¹⁰¹ JAV visuomenėje (kaip ir daugelyje kitų pasaulio šalių) Irako karas turi itin neigiamą atgarsį, tačiau tuometinis Prezidentas, nesibaimindamas viešosios nuomonės, priėmė nepopuliarų sprendimą. Pažymėtina, jog tai tebuvo antrasis per visą šio Prezidento kadenciją vetuotas įstatymas, tačiau šis G. W. Bush'o žingsnis rodo jo aiškų pasitikėjimą savo stipriu statusu bei teise savarankiškai priimti sprendimus, neatsižvelgiant į visuomenės nuotaikas.

Dar vienas aspektas, ypač Irako karo laikotarpiu buvęs itin aktualus JAV Prezidento, kaip kariuomenės bei jūrų laivyno vyriausiojo vado statusas, įtvirtintas JAV Konstitucijos II straipsnio 2 skyriuje. Ši sritis taip pat tam tikra apimtimi problematiška, nes susijusi tiek su Prezidento, tiek su Kongreso turimomis bei JAV Konstitucijos tiesiogiai laiduotomis karinėmis galiomis. Kaip yra pasisakęs JAV Aukščiausiasis Teismas byloje Hamdan v. Rumsfeld,¹⁰² Prezidentas negali nepaisyti JAV Kongreso turimų įgaliojimų karinėje srityje bei tų ribojimų, kuriuos Kongresas yra nustatęs valstybės vadovui, veikdamas savo įgaliojimų ribose. Šioje byloje buvo pabrėžta ir tai, jog, visų pirma, Prezidento pareiga yra prižiūrėti, jog įstatymai būtų vykdomi tinkamai, todėl jis neturėjo teisės priimti kai kurių sprendimų (dėl karinių komisijų sudarymo), susijusių su Kongreso galių lauku.¹⁰³

Kita JAV Prezidento įgaliojimų sritis - kontroliniai įgaliojimai, susiję su kitų valstybės valdžios institucijų veikla bei tarpinstituciniais santykiais. Kontrolinius įgaliojimus, kalbant apie JAV, labiau derėtų vadinti stabdžių - atsvarų (angl. k. - *checks and balances*) sistema, kuri plačiausiai išvystyta šioje valstybėje. Vienas iš Prezidento kontrolinių įgaliojimų – teisė iš bet kurio vykdomosios valdžios departamento reikalauti pateikti nuomonę bet kokių savo kompetencijos klausimu (JAV Konstitucijos II straipsnio 2 skyrius). Ši JAV Prezidento teisė – viena iš kontrolinių priemonių vykdomosios valdžios aparato atžvilgiu (JAV Prezidentas yra ir Vyriausybės¹⁰⁴ vadovas). Vis dėlto, šios Prezidento teisės nederėtų priskirti pačiam stabdžių ir atsvarų mechanizmui, o laikyti kitokia kontrolinių įgaliojimų forma. Tam tikra stabdžių ir atsvarų mechanizmo dalimi gali būti prezidentinio veto teisė, aptarta aukščiau pateiktame šio darbo skyriuje.¹⁰⁵ Prezidentinis veto leidžia valstybės vadovui tiesiogiai dalyvauti legislatyvinėje Kongreso veikloje, pareikšti savo nesutikimą su tam tikromis būsimų įstatymų nuostatomis ar net visu įstatymu, tokiu būdu priverčiant įstatymų leidėją pakoreguoti priimtą teisės aktą (arba apeiti prezidentinį veto).

Labai reikšmingą instrumentą, įtvirtintą JAV Konstitucijos II straipsnio 4 skyriuje, JAV Prezidento atžvilgiu turi Kongresas. Tai – apkaltos institutas, taikomas ne tik šalies Prezidentui, bet ir

¹⁰¹ Dienraštis „Lietuvos rytas“//Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-11780896121176023121-jav-prezidentas-vetavo-%C4%AFstatym%C4%85-numatant%C4%AF-kari%C5%B3-i%C5%A1vedim%C4%85-i%C5%A1-irako.htm> [Žiūrėta: 2010-10-21].

¹⁰² Vladeck S. I. Congress, the Commander-in-Chief, and the Separation of Powers after Hamdan. American University Washington College of Law. Washington College of Law Research Paper No. 2008-03. P. 3.

¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ Pastaba: Jungtinėse Amerikos Valstijose Vyriausybės, kaip analogo vykdomosios valdžios institucijai Europos valstybėse nėra, tačiau tokiu bendroju terminu įvardijamas vykdomosios valdžios institucijų aparatas.

¹⁰⁵ Siekiant darbo vientisumo, prezidentinio veto teisė priskiriama vienai grupei – legislatyviniams Prezidento įgaliojimams, paliekant erdvės diskusijai dėl to, kuriai įgaliojimų grupei iš tiesų labiau vertėtų priskirti prezidentinį veto.

viceprezidentui bei kitiems pareigūnams, padariusiems sunkius ar nesunkius nusikaltimus, kyšininkavusiems ar išdavusiems savo valstybę ir pripažintiems kaltais. Taip pat dera paminėti, jog Lietuvoje potencialo tapti apkaltos subjektais turi gerokai siauresnis pareigūnų ratas nei JAV. Mūsų šalyje apkalta, remiantis LR Konstitucijos 74 straipsniu, gali būti taikoma tik Prezidentui, teisėjams (išskyrus apylinkės ir apygardos teismų teisėjus), Seimo nariams.¹⁰⁶

Prie stabdžių bei atsvarų mechanizmo paminėtina ir konstitucinė Prezidento pareiga informuoti Kongresą apie „Sajungos padėtį.“¹⁰⁷ Stabdžių ir atsvarų sistemos elementu laikytinas ir vykdomosios valdžios atstovo – JAV viceprezidento dalyvavimas Kongreso veikloje. T.y., JAV Konstitucijos I straipsnio 3 dalis numato, jog viceprezidentas kartu yra ir Senato pirmininkas (pabrėžtina: jis neturi teisės balsuoti, nebent balsai Senate pasiskirsto po lygiai). Viceprezidentas, būdamas vykdomosios valdžios dalimi, kartu dalyvauja ir įstatymų leidybos institucijos veikloje bei užtikrina valdžių tarpusavio sąveiką.

Atlikus JAV Prezidento *de jure* ir *de facto* galių apžvalgą galima padaryti išvadą, jog šios šalies vadovo statusas yra išskirtinis, o įtaka kitoms valstybės valdymo institucijoms sunkiai nuginčijama nors dažniausiai akivaizdžiai ir nedemonstruojama (pvz.: tam tikra netiesioginė interferencija į JAV Aukščiausiojo Teismo veiklą). Grynojo prezidentizmo modelis Jungtinėse Amerikos Valstijose patvirtina ir gana ryškų *de facto* galių skirtumą lyginant su Lietuvos Prezidentu bei potencialią konfrontaciją tarp valstybės vadovo ir Kongreso, jei pastarojo dauguma ir Prezidentas priklauso skirtingoms politinių barikadų pusėms (Respublikonams ar Demokratams). Nors mūsų valstybės vadovo konstituciniai įgaliojimai įtvirtinti pakankamai plačiai, tačiau realus jų įgyvendinimas didžiąja dalimi apribotas įstatymų leidėjo (Seimo) valios. JAV *de facto* situacija panaši, tačiau paprastai didelį autoritetą, populiarumą visuomenėje turintis valstybės vadovas gali nesunkiai palenkti į savo pusę tiek Kongresą, tiek, tam tikrais atvejais, ir JAV teismus. Didelį pasitikėjimą Prezidento institucijos stipriu statusu bei įtaka rodo ir minėtasis pavyzdys, kuomet buvęs šalies Prezidentas G. W. Bush'as priėmė sprendimą, susijusį su JAV visuomenėje itin neigiamą atgarsį turinčiu Irako karu.

Platesnis aptarimas būtinas ir JAV įstatymų leidybos institucijos – Kongreso bei jo sąveikos su vykdomąja valdžia aspektais.

Jungtinių Amerikos Valstijų Kongresas yra institucija, turinti „ribotąsias galias“ (angl. k. - *limited powers*), t.y. tik tokias, kokias jai laiduoja JAV Konstitucija.¹⁰⁸ Viena vertus, tai tarsi išplaukia iš pačios valdymo formos – prezidentinės respublikos, kur valstybės vadovas turi plačius įgaliojimus, tačiau, kita vertus, „ribotųjų galių“ doktrina yra pačios JAV Konstitucijos išdava. Tik

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁰⁷ Constitution of the United States of America//Prieiga per internetą:

<http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> [Žiūrėta: 2010-10-24].

¹⁰⁸ Tribe L. H., Tyler R. S. Jr. American Constitutional Law. Second Edition. Mineola, New York, 1988, The Foundation Press, Inc. P. 300.

tokie Kongreso priimti teisės aktai, kurie pagrįsti konstitucinėmis normomis ir neišeina iš pačios Konstitucijos apibrėžtų Kongreso veiklos ribų, yra teisėti ir galiojantys.¹⁰⁹ Kartu JAV Konstitucijos I straipsnio 8 skyrius įgalioja Kongresą leisti „visus įstatymus, kurie bus reikalingi vykdyti <...> įgaliojimus.“¹¹⁰ Vis dėlto, vienas iš JAV Konstitucijos kūrėjų – Thom‘as Jefferson‘as laikėsi tos pozicijos, jog Kongresui suteikiamos tik tos galios, kurios *būtin*os įgyvendinti atitinkamas priskirtąsias funkcijas.¹¹¹ Taigi iš tam tikrų atskirų JAV Konstitucijos bei jos interpretavimo aspektų matyti, jog JAV Kongreso galių apibrėžtis yra aiškesnė ir labiau „įrėminta“ nei šalies Prezidento, kuriam „priklauso visa vykdomoji valdžia.“¹¹²

Jungtinių Amerikos Valstijų Kongresas – bikameralinė įstatymų leidybos institucija (priešingai nei Lietuva, turinti vienerius įstatymų leidybos institucijos rūmus). Kongreso įgaliojimai, pagal pirmojoje darbo dalyje pasirinktus kriterijus gali būti skirstomi į:

1. **Legislatyvinio pobūdžio įgaliojimus;**
2. **Sudaromojo - steigiamojo pobūdžio įgaliojimus;**
3. **Pareigūnų skyrimo - atleidimo iš pareigų įgaliojimus;**
4. **Biudžetinius - finansinius įgaliojimus;**
5. **Kontrolinius įgaliojimus;**
6. **Ypatinguosius įgaliojimus.**

JAV Konstitucijos I straipsnio 1 skyrius numato, jog visi įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimai priklauso JAV Parlamentui – Kongresui (Senatui ir Atstovų rūmams).¹¹³

Kongresas, remiantis JAV Konstitucijos I straipsnio 8 skyriumi, turi teisę nustatyti ir rinkti mokesčius, muitus, akcizus, skolintis valstybės vardu, gražinti išskolinimus, kaldinti monetas, bausti už pinigų padirbinėjimą (biudžetiniai - finansiniai įgaliojimai), steigti teismus, pavaldžius Aukščiausiajam Teismui, steigti pašto įstaigas (steigiamieji - skiriamieji įgaliojimai), įkurti, išlaikyti karo laivyną, kariuomenę, skelbti karą, nustatyti taisykles dėl karo grobio, priimti karinių pajėgų tvarkymo taisykles, duoti nurodymus sukviesti miliciją, ją apmokyti, apginkluoti ir pan. (ypatingieji įgaliojimai), leisti įstatymus (legislatyviniai įgaliojimai). Išanalizavus JAV Konstitucijos normas, reglamentuojančias Kongreso įgaliojimus bei statusą matyti, jog šios konstitucinės nuostatos gana lakoniškos, todėl nemaža erdvė išplėtoti (išaiškinti) šias konstitucines nuostatas palikta JAV Aukščiausiajam Teismui. Galima teigti, jog Kongreso statuso bei jo įgaliojimų įtvirtinimui didelę įtaką

¹⁰⁹ Tribe L. H., Tyler R. S. Jr. American Constitutional Law. Second Edition. Mineola, New York, 1988, The Foundation Press, Inc. P. 298.

¹¹⁰ Constitution of the United States of America//Prieiga per internetą:
<http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> [Žiūrėta: 2010-10-24].

¹¹¹ Tribe L. H., Tyler R. S. Jr. American Constitutional Law. Second Edition. Mineola, New York, 1988, The Foundation Press, Inc. P. 301.

¹¹² Constitution of the United States of America//Prieiga per internetą:
<http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> [Žiūrėta: 2010-10-24].

¹¹³ Ten pat.

turėjo vadinamoji *ribotųjų galių doktrina*, paremta pačios JAV Konstitucijos pateikta reglamentacija bei ją išplėtojusia JAV Aukščiausiojo Teismo praktika.

Kontrolinius Kongreso įgaliojimus valstybės vadovo atžvilgiu dera trumpai aptarti atskirai. Kaip minėta aukščiau šiame magistrinio darbo skyriuje, kontrolinių įgaliojimų sąvoka - tik sąlyginė. Tinkamiau kai kuriuos Kongreso įgaliojimus įvardyti kaip stabdžių ir atsvarų sistemos mechanizmo elementus.

Tiek JAV Prezidentas, tiek Kongresas turi adekvačius kontrolinius (stabdžių – atsvarų) įgaliojimus viena kitos atžvilgiu. Toks mechanizmas būtinas tam, kad būtų užtikrinta tarpinstitucinė santarvė, konsensusas įvairiais valstybės valdymo klausimais, būtų išvengta savivalės ar net valdžios uzurpacijos. Stabdžių ir atsvarų sistemos mechanizmas (kontroliniai valdžių įgaliojimai) kartu yra ir galimybė valdžioms „neutralizuoti“ viena kitą.¹¹⁴ Kongreso atžvilgiu šalies Prezidentas, kaip jau aptarta aukščiau šiame darbo skyriuje, turi veto teisę, kaip vieną iš efektyviausių instrumentų stabdžių – atsvarų sistemos mechanizme. Tuo tarpu, Kongresas sprendžia biudžetinius klausimus, per kuriuos (skirstydamas pajamas bei išlaidas) gali apriboti JAV Prezidento galias. Be to, įstatymų leidėjas turi ir kitą vykdomosios valdžios apribojimo priemonę: aukščiausių pareigūnų skyrimas, tarptautinių sutarčių sudarymas negalimas be Kongreso (konkrečiai – Senato rūmų) patarimo bei pritarimo.¹¹⁵ Kongresas turi dar vieną kontrolinę priemonę šalies Prezidento atžvilgiu – apkaltos instituto panaudojimo galimybę, jei tenkinami atitinkami kriterijai (žr. psl. 29). Taigi tokiomis priemonėmis užtikrinama tiek valdžių sąveika, tiek atskyrimas, taip pat ir stabilumas.

Kongreso galias, kaip minėta, riboja ir pati JAV Konstitucija bei jos pagrindu besiklostanti konstitucinė jurisprudencija ir konstitucinės teisės mokslo doktrina. Vis dėlto, šiuo klausimu esama keleto nuomonių, išsakytų dar JAV Konstitucijos priėmimo išvakarėse. Antai, Th. Jefferson'as laikėsi tos pozicijos, jog JAV Kongreso galios yra ribotos, kadangi pati JAV Konstitucija šiai legislatyvinei institucijai numato tik tas galias, kurios *būtinai* atitinkamų priskirtų funkcijų, pareigų atlikimui. Kitas žymus konstitucionalistas J. Hamilton'as teigė priešingai. Visa ši teisinė diskusija iki šiol vadinama Jefferson'o - Hamiltono ginču.¹¹⁶ Manytina, jog Th. Jefferson'o pozicija yra labiau atitinkanti valstybinės valdžios sandaros bei turimų įgaliojimų įgyvendinimo realijas. Priešingai nei pvz.: Didžiosios Britanijos parlamento suvereniteto doktrinoje, kur net įsigalėjusi sparnuota frazė, jog „parlamentas gali viską, išskyrus vyrą paversti moterimi“, JAV parlamento galių situacija yra kitokia – čia vyrauja prezidentinė valstybės valdymo forma, su stiprių valstybės vadovu priešakyje bei ribotomis Kongreso galiomis.

¹¹⁴ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis M., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001. P. 684.

¹¹⁵ Ten pat. P. 685.

¹¹⁶ Tribe L. H., Tyler R. S. Jr. American Constitutional Law. Second Edition. Mineola, New York, 1988, The Foundation Press, Inc. P. 301.

Kalbant apie parlamentinių galių bei valdžių padalijimo doktriną apskritai, reikalinga pateikti ir JAV Aukščiausiojo Teismo (toliau – Aukščiausiasis Teismas) praktikos pavyzdžių. Kadangi Aukščiausiasis Teismas veiklą pradėjo dar 1790 metais¹¹⁷, jo jurisprudencija neabejotinai turtinga ir išplėtotą. Aukščiausiojo Teismo doktrinoje gausu išaiškinimų valdžių padalijimo klausimais. Antai, vienas iš istorinių konstitucinės justicijos pavyzdžių, iliustruojančių aukščiau šiame darbe minėtą Jeffersono‘o ir Hamiltono‘o ginčą dėl parlamentinių galių – *McCulloch v. Maryland* byla (1819 m.). Šioje byloje Teismas išaiškino, jog Kongreso galios turi būti derinamos su Konstitucijos dvasia, joje numatytomis Kongreso galių ribomis ir kaip nurodė vyriausiasis teisėjas (angl. k. - *Chief Justice*) – Marshall’as, Kongresas negali piktnaudžiauti Konstitucijoje numatyta teise leisti įstatymus, kiek tai reikalinga tinkamai įgyvendinant įgaliojimus („prisidengiant pretekstu“).¹¹⁸ Aukščiausiojo Teismo ne kartą buvo prašyta pasisakyti valdžių atskyrimo klausimais, ypač 1887-1937 metų laikotarpiu.¹¹⁹ Tai buvo sąlygota suprantamų priežasčių – ankstesnės (1824 m.) konstitucinės justicijos bylos *Gibbons v. Ogden*, kuri sukėlė nemažai kontraversišku diskusijų.¹²⁰ Vis dėlto, kai kurie JAV konstitucionalistai teigia, jog amerikiečių visuomenė yra vedama (vadovaujama) trijų lygiaverčių valdžių, su viena „lygesne“ (tarsi *primus inter pares*) valdžia: kaip Aukščiausiasis Teismas ir Kongresas pranašesni konstitucinėje teorijoje, taip Prezidentas yra pranašesnis konstitucinėje praktikoje.¹²¹ Gana kategoriška formuluotė, tačiau su ja iš dalies galima sutikti, žvelgiant į bendrą konstitucinės justicijos bylų, kuriose išaiškintas Prezidento bei Kongreso statusas, galių ribos, kontekstą. Kokia nevienalytė¹²² JAV konstitucinės justicijos praktika buvo ilgą laiką, galima pastebėti kitoje byloje, nagrinėjančioje Prezidento ir Kongreso galias, jų sąveiką. *Myers v. United States* byloje (1926 m.) Aukščiausiasis Teismas pasisakė, jog priešingai nei Kongresui, kurio galios yra ribotos ir tik tokios, kokios tiesiogiai išplaukia iš Konstitucijos, Prezidento galios yra tinkamos ir leistinos tiek, kiek jų nedraudžia Konstitucija.¹²³ Taigi galima teigti, jog šioje byloje buvo dar kartą patvirtinta Kongreso ribotųjų galių samprata ir Prezidento įgaliojimų tam tikra „viršenybė“, dominavimas. Toks Teismo išaiškinimas buvo tam tikras atkirtis minėtam Jeffersono‘o ir Hamiltono‘o ginčui.

Tešiant JAV Kongreso bei Prezidento įgaliojimų sankirtos analizę dera paminėti ir tai, jog JAV Prezidentas turi konstituciškai laiduotą galimybę įsiterpti ir į JAV Kongreso (konkrečiai – Senato) įgaliojimus, tvirtinant aukščiausių šalies pareigūnų kandidatūras. T.y., JAV Prezidentas turi

¹¹⁷ A brief overview of the Supreme Court//Prieiga per internetą: <http://www.supremecourt.gov/about/briefoverview.aspx> [Žiūrėta: 2010-11-07].

¹¹⁸ Tribe L. H., Tyler R. S. Jr. American Constitutional Law. Second Edition. Mineola, New York, 1988, The Foundation Press, Inc. P. 301-302.

¹¹⁹ Ten pat. P. 307.

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ Ten pat. P. 209.

¹²² Turimas galvoje Jeffersono‘o – Hamiltono‘o ginčas dėl Kongreso legislatyvinių galių, kuris atsispindėjo ne vienoje Aukščiausiojo Teismo konstitucinės justicijos byloje ir pagrindė vieno ar kito konstitucionalisto poziciją.

¹²³ Tribe L. H., Tyler R. S. Jr. American Constitutional Law. Second Edition. Mineola, New York, 1988, The Foundation Press, Inc. P. 210-211.

teisę be Senato pritarimo savo nuožiūra skirti aukščiausius šalies pareigūnus į atsiradusias laisvas vietas iki artimiausios sesijos pabaigos, kai Senatas neposėdžiauja (tarp sesijų).¹²⁴ Ši Prezidento teisė nėra labai plati. Visų pirma, turi būti atinkamos prielaidos pasinaudoti šia konstitucine teise: turi atsirasti laisva pareigūno vieta, be to, turi būti tarpresijinis Senato laikotarpis. Pažymėtina, jog tokie atvejai turi potencialo užprogramuoti įtampą ar net konfliktus tarp JAV Senato bei Prezidento. Valstybės vadovo intervencija į Senato konstitucinių įgaliojimų sritį JAV kelia nemažai diskusijų ir ginčų. Antai, G. W. Bush'o kadencijos laikotarpiu susiklostė tokia politinė situacija, kuomet tarpresijiniu laikotarpiu į sąlyginai laisvą Pašto tarnybos valdybos nario vietą G. W. Bush'as paskyrė savo gerą bičiulį, T. L. Ashley'ų, kuris turėjo padėti šalies vadovui įgyti šios institucijos palankumą. Tuo laikotarpiu Pašto tarnybos valdyboje vieno pareigūno kadencijos terminas baigėsi, tačiau turėjo būti sprendžiamas klausimas dėl jo įgaliojimų pratęsimo taigi pats laisvos pareigūno vietos egzistavimas buvo kvestionuotinas. JAV Prezidento sprendimu kai kurie senatoriai, priklausantys Demokratų partijai, suabejojo ir kreipėsi į JAV Aukščiausiąjį Teismą, kad būtų išaiškinta, ar toks JAV Prezidento sprendimas buvo konstituciškai pagrįstas. Teismo sprendimas nebuvo toks, kokio tikėjosi Demokratai, tačiau iš esmės nurodė, kad tokiu atveju pareigūno skyrimas nebuvo konstituciškai pateisinamas.¹²⁵

Nepaisant minėtų JAV Prezidento konstitucinių galių bei tam tikrų galimybių įsiterpti net į Kongreso įgaliojimų sritį, pastaroji institucija taip pat turi keletą aukščiau minėtų poveikio priemonių šalies vadovui. Kaip pažymėta, Kongresas, esant tam tikroms prielaidoms, valstybės vadovui gali taikyti apkaltą, be to, Kongresas turi galimybę atlikti šalies Prezidento veiksmų tyrimą. Ši kontrolinė priemonė yra labai reikšminga tuo aspektu, jog padeda vykdomosios valdžios institucijų grandyje išvengti korupcijos, neskaidrių sprendimų, kartu supažindina visuomenę su valdžios veikla, padeda pačiai legislatyvinei institucijai priimti kokybiškesnius teisės aktus.¹²⁶ Vis dėlto, JAV konstitucinės teisės doktrinoje sutinkama, jog turi būti nustatytos konkrečios, pakankamai griežtos procedūros, kurių pagrindu Kongresas galėtų atlikti tokius tyrimus vykdomosios valdžios atžvilgiu. Jei Kongresas pradeda atitinkamą tyrimą Prezidento institucijos atžvilgiu ir Prezidentas nesutinka bendradarbiauti, tuomet visiškai realu, jog Kongresas ateityje gali nepritarti daliai valstybės vadovo sprendimų (pvz.: netvirtinti jo pateiktų valstybės pareigūnų kandidatūrų) ir sudaryti kitas „kliūtis“ jo veiklai. Be to, Kongresas turi ir atitinkamą „sajungininką“ tokiais atvejais – spaudą, kuri kiekvieną valstybės vadovo atsakymą atskleisti tam tikrą savo veiklos informaciją linkusi laikyti neskaidriu valstybės valdymu.¹²⁷

¹²⁴ Constitution of the United States of America//Prieiga per internetą:

<http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> [Žiūrėta: 2010-10-30].

¹²⁵ Black R. C., Lynch M. S., Madonna A. J., Owens R. J. Assessing congressional responses to growing presidential powers: the case of recess appointments. Harvard University Press, November 11, 2009. P. 10.

¹²⁶ Marshall W. P. The Limits of Congress's authority to investigate the President. University of Illinois Law Review, 2004, No. 781. P. 3.

¹²⁷ Ten pat. P. 27-28.

Galima daryti prielaidą, jog toks Kongreso, pasitelkusio spaudą kišimasis į Prezidento veiklą, gali sukelti nemažai neigiamų padarinių. Spauda neretai linkusi iškreipti, netinkamai interpretuoti pateikiamą informaciją, o iškreipus valstybinio lygmens informaciją, aukščiausios institucijoms gali grėsti nepelnyta rinkėjų nemalonė ir nepagrįsta kritika.

Nors Konstitucija nurodo, jog užsienio politika yra tiek Kongreso, tiek Prezidento įgaliojimų sfera, Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, jog stabdžių ir atsvarų sistema yra kiek labiau miglota šioje srityje nei tai atrodo iš pirmo žvilgsnio, skaitant konstitucines nuostatas. Teismas yra pripažinęs Kongresui plačią diskreciją „deleguoti“ daugelį užsienio politikos įgaliojimų vykdomajai valdžiai.¹²⁸ Konkreti parlamentinių įgaliojimų užsienio politikos srityje „delegavimo“ Prezidentui situacija buvo spręsta 1936 m. byloje *United States v. Curtiss-Wright Export Corp.*, kurioje Teismas patvirtino tokių įgaliojimų perdavimo konstitucingumą.¹²⁹ Vis dėlto toje pačioje byloje Teismas išaiškino, jog tokios Prezidento galios užsienio politikoje, kurias jam iš dalies perleidžia Kongresas nėra neribotos, tai siejasi ir su tuo, jog Kongresas turi diskrecijos teisę, sprenddamas dėl atitinkamos dalies užsienio politikos įgaliojimų perdavimo vykdomajai valdžiai.¹³⁰ Kitoje byloje – *Foster v. Neilson* (1829 m.) Aukščiausiasis Teismas dar kartą patvirtino, jog užsienio politika, įgyvendinama per „prezidentiškai“ patvirtintas sutartis ir vykdomuosius susitarimus, nesukuria specifinių teisinių pasekmių. Būtent tos sutartys, kurioms pritarė 2/3 Senato narių ir kurias ratifikavo Prezidentas, teismuose turi būti traktuojamos kaip lygios įstatymams.¹³¹ Taigi Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje pabrėžiama Kongreso ir Prezidento bendradarbiavimo užsienio politikoje svarba, o ne individualistiniai kurios nors vienos iš valdžių sprendimai.

Aukščiausiasis Teismas savo bylose taip pat yra plačiai išaiškinęs valdžių santykių klausimus karinių (ypatingųjų) įgaliojimų srityje, kurie pastarųjų septynerių metų laikotarpiu JAV yra labai aktualūs. Teismo jurisprudencija šiuo klausimu palaipsniui keitėsi: 1866 metų byloje *Fleming v. Page* buvo išaiškinta, kad Prezidento, kaip ginkluotųjų pajėgų vado įgaliojimai prasideda ir baigiasi tuo, kad jis, esant reikalui, sušaukia karines pajėgas, vadovauja karinėms operacijoms.¹³² Vėliau ši pozicija buvo palaipsniui plečiama. Antai, 2006 metais Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą *Hamdan v. Rumsfeld*. Pareiškėjas byloje, Jemeno pilietis S. A. Hamdan'as, 2001 metais buvo sulaikytas JAV milicijos pajėgų ir perduotas JAV kariuomenei, o 2002 metais pergabentas į Gvantanamą. Po metų JAV Prezidentas nutarė, kad šis asmuo turi būti teisiamas karinės komisijos už tuo metu neatskleistus, esą, karinius nusikaltimus prieš Jungtines Amerikos Valstijas. Dar po metų S.

¹²⁸ Marshall W. P. The Limits of Congress's authority to investigate the President. *University of Illinois Law Review*, 2004, No. 781. P. 27-28.

¹²⁹ Ten pat.

¹³⁰ Tribe L. H., Tyler R. S. Jr. *American Constitutional Law*. Second Edition. Mineola, New York, 1988, The Foundation Press, Inc. P. 213.

¹³¹ Ten pat. P. 225.

¹³² Ten pat. P. 231.

A. Hamdan'as buvo apkaltintas konspiraciniais veiksmais prieš karinę komisiją. Kaltinamo asmens teigimu, tokia karinė komisija, kurią Prezidentas paskyrė jį teisti, neturi reikiamų įgaliojimų tai daryti. Pareiškėjo teigimu, joks Kongreso aktas ar įstatymas nenumatė karinių komisijų įgaliojimų teisti asmenis, taip pat ir konspiracinių nusikaltimų, kaip tokių. S. A. Hamdan'as taip pat ginčijo Prezidento veiksmus, kuriais jis leido karinei komisijai jį teisti. Teismas pažymėjo, kad Kongresas po Rugsėjo 11-osios įvykių priėmė Jungtinę Rezoliuciją, kurios pagrindu įgaliojo Prezidentą imtis visų būtinų ir neatidėliotinų veiksmų prieš tas organizacijas, tautas, asmenis, kurie planavo, rengė, vykdė karines atakas, teroristinius išpuolius ar atliko kitokius panašius veiksmus, nukreiptus prieš Jungtines Amerikos Valstijas. Tokio parlamentinio akto pagrindu JAV Prezidentas priėmė dekretą, kuriame nustatė, jog visi asmenys, kurie, yra pagrindo tikėti, yra ar buvo Al Qaeda nariai, ar priklausė kitoms teroristinėms grupuotėms, veikiančioms prieš JAV, turi būti teisiami karinėse komisijose. Kaltiems asmenims pagal galiojančius įstatymus gali būti taikoma įkalinimo arba mirties bausmė.¹³³ Jemeno pilietis (pareiškėjas byloje) S. A. Hamdan'as pagal šių aktų reglamentaciją pateko į teisiamų asmenų ratą, tačiau nebuvo nuteistas, nesant tinkamų teisinių pagrindų ir pakankamų nusikaltimo įrodymų. Aukščiausiasis Teismas gana plačiai rėmėsi ankstesne savo doktrina ir joje pateiktais argumentais. Jis nurodė, kad teisminės, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios sukonzentravimas vienoje rankose veda į tironiją – tokios praktikos valstybėje negali būti. Be to, vykdomoji valdžia privalo pagrįsti, kad asmuo, kuris turi būti teisiamas karinėje komisijoje, iš tiesų pažeidė karo įstatymus, o šiuo atveju, „konspiraciniai“ nusikaltimai apskritai niekada nebuvo laikomi karo įstatymų pažeidimais ar tiriami. Teismas pripažino, kad Prezidento paskirta karinė komisija, turėjusi nuteisti S. A. Hamdan'ą, veikė neteisėtai - šiame procese buvo pažeista Ženevos Konvencija ir Vieningas Karinio Teisingumo Kodeksas (angl. k. - *Uniform Code of Military Justice*). Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad Prezidentas, nors ir turėdamas teisę be Kongreso sutikimo sudaryti karinę komisiją, veikė peržengdamas savo įgaliojimų ribas (*ultra vires*) bei Kongreso nustatytus apribojimus kariniams įgaliojimams, kurie susiję su paties Kongreso galiomis karinėje srityje.¹³⁴ Kaip pažymi JAV konstitucionalistas Stephen I. Vladeck, ši byla yra reikšmingas jurisprudencijos posūkis karinių Prezidento ir Kongreso galių srityje.¹³⁵

Iš pateiktos JAV Kongreso bei Prezidento santykių analizės galima daryti išvadą, jog stiprus valstybės vadovas savo sprendimais neretai gali sukelti interesų bei galių konfliktą su Kongresu, nepatenkintu dėl pernelyg ekspansiškos ir savarankiškos Prezidento veiklos ar tiesioginės intervencijos į Kongreso galių sritį. Kita vertus, Kongresas taip pat turi priemonių, kurių pagalba gali įsiterpti į JAV Prezidento veiklos sritį ir „pažaboti“ jo veiksmus (pvz.: Kongresas gali apkarpyti

¹³³ The Supreme Court of the United States of America. Hamdan v. Rumsfeld (2006)//Prieiga per internetą: <http://www.hamdanvrumfeld.com/05-184.pdf> [Žiūrėta: 2010-11-09].

¹³⁴ Ten pat.

¹³⁵ Vladeck S. I. Congress, the Commander-in-Chief, and the Separation of Powers after Hamdan. American University Washington College of Law. Washington College of Law Research Paper No. 2008-03. P. 2.

biudžeto asignavimus Prezidento institucijai). Pažymėtina, jog dauguma valdžių tarpusavio santykių aspektų remiasi unikaliu, Jungtinėse Amerikos Valstijose išplėtotu stabdžių ir atsvarų sistemos mechanizmu: valdžios yra padalytos, pakankamai savarankiškos, bet kartu ir sąveikaujančios, viena kitą kontroliuojančios.

2.2. Latvijos Respublikos Seimas ir Prezidentas: konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai, bei santykiai - teoriniai ir praktiniai aspektai

Kaimyninė Latvija – parlamentinė respublika, turinti savitus valstybės valdymo institucijų bei jų santykių bruožus ir gana ryškiai besiskirianti nuo aukščiau aptartos Lietuvos bei JAV. Siekiant magistrinio darbo įvairovės, išsamumo bei platesnio palyginimo, būtina aptarti ir šios pasirinktos šalies valstybės valdžių statuso, įgaliojimų bei santykių ypatumus.

Latvijos Respublikos Konstitucija (toliau – Latvijos Konstitucija) priimta dar 1922 m. vasario 15 d. taigi šis aukščiausias Latvijos teisės aktas lyginant su Lietuvos Konstitucija yra pakankamai ilgą laikotarpį gyvuojantis (išskyrus sovietų okupacijos laikotarpį, palietusį visas Pabaltijo valstybes). Latvijos Konstitucijoje valstybės valdymo forma, kaip ir daugelyje kitų valstybių Konstitucijų, tiesiogiai nėra minima. Tačiau pati Latvijos Konstitucijos konstrukcija, konstitucinių institutų išdėstymas bei įgaliojimų apimtis suteikia pagrindo teigti, jog ši šalis yra būtent parlamentinė respublika. Antrajame Latvijos Konstitucijos skirsnyje įtvirtinta Latvijos Respublikos Seimo (toliau – Latvijos Seimas, latv. k. - *Saeima* arba legislatyvinė institucija) rinkimų tvarka, statusas, įgaliojimai ir kt, o trečiajame – Latvijos Respublikos Prezidento (toliau – Latvijos Prezidentas, Prezidentas arba valstybės vadovas) rinkimų tvarka, įgaliojimai ir kiti požymiai. Valdymo formą, Parlamento statusą bei santykį su valstybės vadovu Latvijoje liudija ir konstitucinė nuostata (Latvijos Konstitucijos 35 straipsnis), numatanti, jog Prezidentą renka Parlamentas. Ši valstybės vadovo rinkimo tvarka visiškai priešinga Lietuvos bei JAV Prezidento rinkimams. Tokia Latvijos Prezidento rinkimų konstitucinė nuostata leidžia teigti, jog jo įgaliojimai yra pakankamai siauri ir daugiau apsiriboja šalies reprezentacija, ceremoninėmis funkcijomis, o daugeliui sprendimų reikalingas Latvijos Seimo pritarimas.

Latvijos Konstitucija numato gana platų Seimo įgaliojimų spektrą, tačiau priešingai nei pvz. JAV ar Lietuvos Konstitucijoje, kur legislatyvinės institucijos pagrindiniai įgaliojimai sukonzentruoti viename skyriuje (ar straipsnyje), skirtame būtent šiai institucijai, Latvijos Konstitucijoje Seimo įgaliojimai pakankamai fragmentuoti ir „išsibarstę“ po visą Latvijos Konstituciją. Skirsnyje, kuris reglamentuoja Latvijos Seimo veiklą, beveik nėra nuostatų apie konkrečius jo įgaliojimus, o daugiausia kalbama apie rinkimus, veiklos procedūras ir kt. Tokį Latvijos Seimo statuso

ypatumą - „konstitucinių galių sąrašo“¹³⁶ nebuvimą pastebi ir kai kurie konstitucinės teisės mokslo atstovai Lietuvoje. Priešinga situacija su Latvijos Prezidento veiklos bei statuso reglamentacija – dauguma nuostatų įtvirtintos viename skirsnyje, skirtame Prezidento institucijai.

Apibendrintai galima išskirti šias Latvijos Seimo įgaliojimų sritis:

1. **Įstatymų leidyba** (Saeima leidžia įstatymus, jo nariai turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę - tai numatyta Latvijos Konstitucijos 64 straipsnyje, tačiau Konstitucijos 81 straipsnis numato ir įstatymų leidybos delegavimo galimybę);
2. **Biudžetiniai - finansiniai įgaliojimai** (svarsto ir tvirtina valstybės biudžetą - Latvijos Konstitucijos 66 straipsnis);
3. **Įgaliojimai užsienio politikoje** (ratifikuoja tarptautines sutartis – Latvijos Konstitucijos 68 straipsnis);
4. **Pareigūnų skyrimo - atleidimo įgaliojimai** (renka Prezidentą, skiria teisėjus, valstybės kontrolierius – Latvijos Konstitucijos 35, 82 ir 88 straipsniai);
5. **Įgaliojimai susiję su Vyriausybe** (Vyriausybė ir atskiri ministrai atskaitingi Latvijos Seimui (turi turėti jo pasitikėjimą), teikia jam biudžeto projektą ir jo įvykdymo ataskaitą, įstatymų nustatytais atvejais ji turi teisę priimti įstatymų galios teisės aktus, tačiau teikia juos svarstyti Seimui per 3 dienas nuo jo sušaukimo – Latvijos Konstitucijos 59, 66 ir 81 straipsniai);
6. **Ypatingieji įgaliojimai** (Taikos metu nustato ginkluotųjų pajėgų dydį, o ypatingais atvejais tvirtina Vyriausybės paskelbtą nepaprastąją padėtį, tvirtina Prezidento skelbiamą karo padėtį, teikia amnestiją – Latvijos Konstitucijos 43, 44, 45, 62 ir 67 straipsniai);
7. **Kontroliniai įgaliojimai** (turi teisę teikti prašymus, paklausimus Ministrui Pirmininkui, ministrams, pareikšti nepasitikėjimą jais, gali 2/3 balsų dauguma patraukti Prezidentą baudžiamojon atsakomybėn ar atleisti jį iš pareigų – Latvijos Konstitucijos 27, 51, 54 ir 59 straipsniai).

Pažymėtina, jog dauguma išvardytų Saeima įgaliojimų tam tikra apimtimi susiję su Latvijos Prezidento įgaliojimais. Juos taip pat dera paminėti atskirai. Antai, Latvijos Konstitucijos 41 straipsnis numato, jog Prezidentas reprezentuoja valstybę tarptautiniuose santykiuose, skiria Latvijos diplomatinis atstovus, priima diplomatinis atstovus iš kitų šalių, įgyvendina Saeimos sprendimus, susijusius su tarptautinių sutarčių ratifikavimu (užsienio politikos įgaliojimai). Latvijos Konstitucijos 42, 43 ir 44 straipsniai numato, jog Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, o karo metu skiria aukščiausiąjį karo pajėgų vadą, taip pat skelbia karą, remdamasis Parlamento sprendimu (Saeimai tuo metu neposėdžiaujant, nedelsiant jį sušaukia), taipogi remiantis Latvijos Konstitucijos 45 straipsniu, turi teisę suteikti malonę nuteistiesiems (ypatingieji įgaliojimai). Valstybės vadovui Latvijos Konstitucijos 46 straipsnis suteikia tam tikrus įgaliojimus ir Vyriausybės atžvilgiu, t.y. jis turi

¹³⁶ Kolektyvinė monografija. Konstitucinio reguliavimo įvairovė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 229.

teisę šaukti neeilinius Vyriausybės susirinkimus bei jiems pirmininkauti, o remiantis Latvijos Konstitucijos 56 straipsniu, jis turi didelę (*de jure*) įtaką ir formuojant Vyriausybę, nes šiame procese dalyvauja jo paskirtas asmuo (įgaliojimai, susiję su Vyriausybe). Dar viena itin reikšminga Latvijos Prezidento įgaliojimų grupė ypač susijusi su Saeima – jo legislatyviniai įgaliojimai, įtvirtinti Latvijos Konstitucijos 47, 48 straipsniuose bei daugumoje V skirsnio nuostatų.¹³⁷ T.y., valstybės vadovas ne tik turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, bet ir teisę pasirašyti bei paskelbti (ar gražinti pakartotinai svarstyti, taip pat iki 2 mėn. uždelsti įstatymo paskelbimą) įstatymus. Be to, vienas ryškesnių kontrolinių valstybės vadovo įgaliojimų Saeimos atžvilgiu – teisė siūlyti paleisti Saeimą nacionalinio referendumo būdu.

Įvardijus esminius šių valstybės valdymo institucijų įgaliojimus, kurie kartu apibrėžia ir jų statuso ypatybes, galima pastebėti, jog dalis įgaliojimų, kaip ir aukščiau šiame darbe išnagrinėtų Lietuvos bei JAV institucijų, sąveikauja tarpusavyje ir kartais sudėtinga vienas ar kitas galias priskirti kuriai nors konkrečiai įgaliojimų grupei (pvz.: prezidentinis veto gali būti priskirtas tiek prie legislatyvinių, tiek prie kontrolinio pobūdžio valstybės vadovo įgaliojimų arba tam tikri kariniai įgaliojimai galėtų būti išskirti į atskirą grupę, tačiau kartu gali būti priskirti ypatingųjų įgaliojimų grupei, kadangi karo padėtis, ginkluotas užpuolimas ir kt., veikia laikytini išimtinu reiškiniu). Taip pat matyti, jog Latvijos Seimo įgaliojimai labai panašūs į kaimyninės Lietuvos Seimo konstitucinius įgaliojimus, esminis skirtumas – valstybės vadovo rinkimų įgaliojimai, kurie suteikti Latvijos Seimui, tačiau tokių įgaliojimų neturi Lietuvos Seimas (kaip minėta aukščiau, tokie Saeimos įgaliojimai valstybės vadovo atžvilgiu daugiausia nulemti pasirinktos valstybės valdymo formos – parlamentinės respublikos). Be to, Latvijoje, priešingai nei Lietuvoje, numatytas legislatyvinių įgaliojimų delegavimas Vyriausybei tarp Saeimos sesijų (nors ir ne itin plačia apimtimi).¹³⁸ Taip pat galima pastebėti, jog Latvijos Seimo įgaliojimai Latvijos Konstitucijoje įtvirtinti gana lakoniškai ir fragmentuotai, lyginant su Lietuvos Seimo įgaliojimų konstitucine reglamentacija (pastarojo esminiai konstituciniai įgaliojimai ir funkcijos išdėstytos viename – V Konstitucijos skirsnyje). Tačiau tai jokių būdu neleidžia teigti, jog Latvijos Seimo įgaliojimai siauresni nei Lietuvos Seimo. Didelę reikšmę šiuo atveju turi vien tai, kad Latvijos Konstitucija priimta dar 1922 m., o Lietuvos – tik 1992 m., taip pat tai, jog kiekvienos valstybės valdžių sąranga, įgaliojimai, tarpinstituciniai santykiai nulemti savitų istorinių, kultūrinių, politinių ir kitų ypatumų. Taigi jokių būdu negalima tekstinės Konstitucijos išraiškos tapatinti su teisine - politine tikrove ar suvokti konstitucines normas tik lingvistiškai, neatsižvelgiant į sisteminių jų pobūdį.

¹³⁷ The Constitution of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą:
http://www.saeima.lv/LapasEnglish/Constitution_Saturs.htm [Žiūrėta: 2010-11-03].

¹³⁸ Ten pat.

Pateikus trumpą konstitucinių normų, įtvirtinančių Latvijos Seimo bei Prezidento įgaliojimų, statuso analizę, dera plačiau aptarti valdžių padalijimo bei tarpinstitucinių santykių aspektus, kurie atspindėti konstitucinėje jurisprudencijoje. Vienu iš ryškesnių ir naujesnių doktrinių pavyzdžių tarpinstitucinių santykių aspektu laikytinas 2007 m. spalio 9 d. sprendimas, kuriame Latvijos Konstitucinis Teismas išaiškino kai kuriuos valdžių atskyrimo aspektus. Latvijos Konstitucinis Teismas nagrinėjo konstitucinės justicijos bylą dėl Pensijų įstatymo konstitucingumo, nes buvo suabejota, ar šis įstatymas tinkamai užtikrina asmenų teisę gauti pensiją (socialinę arba darbo stažo). Šis teisės aktas buvo priimtas Ministrų Kabineto (Vyriausybės) pagal deleguotosios įstatymų leidybos principus. Šioje byloje Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog valdžių atskyrimo principas išplaukia iš Latvijos Konstitucijos 1 straipsnio, kuriame įtvirtinta, jog Latvija yra nepriklausoma demokratinė respublika. Valdžių atskyrimas turi užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, garantuoti, kad demokratinės valstybės modelis nebus pakeistas autoritariniu ar kitokiu asmenų teises ir laisves pažeidžiančiu režimu. Valdžių atskyrimo principo esmė – politinės įtakos atskyrimas valstybiniame ir socialiniame gyvenime bei tinkamo valdžios įgyvendinimo užtikrinimas. Valdžių atskyrimas suponuoja tai, jog valstybėje yra trys valdžios – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji bei teisminė ir nors šios valdžios yra autonomiškos, atskirtos, tarp jų turi būti balansas ir jos turi viena kitą kontroliuoti.¹³⁹ Nesunku pastebėti, jog labai panašūs išaiškinimai valdžių atskyrimo aspektais pateikti ir Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Atlikus platesnę konstitucinės jurisprudencijos bylų analizę galima pastebėti ir tai, jog valdžių santykių aspektu doktrinių išaiškinimų lyginant su kaimynine Lietuva nėra daug. Galima daryti prielaidą, jog vienas iš šių bruožų lemiančių veiksnių - pakankamai „jaunas“ Konstitucinis Teismas, įsteigtas tik 1996 m.,¹⁴⁰ t.y. trejais metais vėliau nei Lietuvos Konstitucinis Teismas.

Reikėtų sutikti su prof. dr. Juozo Žilio teiginiu, jog Latvijos prezidentinės valdžios koncepcija pagrįsta „klasikine parlamentinės respublikos idėja, kurią vienokia ar kitokia politine teisine forma pripažino ir pritaikė daugelis Europos valstybių.“¹⁴¹ T.y., Latvijos valstybės valdžių sąranga orientuota į „parlamentarizmo pranašumus demokratijoje.“¹⁴² Valstybės valdymo forma Latvijoje kartu pagrindžia nestipraus Prezidento statuso elementus. Visų pirma, kaip minėta, valstybės vadovas, priešingai nei Lietuvoje ar aukščiau aptartoje JAV, renkamas Latvijos Seimo („išrenkamas slaptu balsavimu, ne mažesne kaip 51 parlamento narių balsų dauguma“)¹⁴³, taigi - ne tiesiogiai Tautos. Be to, Latvijos Konstitucijoje įtvirtinti valstybės vadovo įgaliojimai yra pakankamai siauri ir

¹³⁹ The Judgement of the Constitutional Court of the Republic of Latvia, October 9, 2007, Case No. 2007-04-02//Prieiga per internetą: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2007-04-03.htm [Žiūrėta: 2010-11-07].

¹⁴⁰ Constitutional proceedings in Latvia//Prieiga per internetą: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=3> [Žiūrėta: 2010-11-07].

¹⁴¹ Kolektyvinė monografija. Konstitucinio reguliavimo įvairovė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 233.

¹⁴² Ten pat.

¹⁴³ Užsienio šalių konstitucijos. Antrasis leidimas. Vilnius: LTU, 2004. P. 200.

daugeliu atveju priklausomi nuo Saeimos. Vien lingvistinis kai kurių valstybės vadovo įgaliojimų formulavimas („reprezentuoja“, „įgyvendina parlamento sprendimus“¹⁴⁴ ir t.t.) Latvijos Konstitucijoje liudija jo, tam tikra prasme, antraeiliškumą valstybės valdyme. Prof. dr. J. Žilys taip pat teigia, jog Latvijos Prezidentas tradiciškai vykdo valstybės reprezentacijos funkcijas, kurių kilmė aptinkama užsienio šalių monarchijose.¹⁴⁵ Vadovaujantis šiuo požiūriu galima prieiti išvados, jog Latvijos Prezidentas iš tiesų yra daugiau nominalus šalies vadovas, į politinės arenos priekį užleidžiantis Saeimą, jo įgaliojimai gana siauri. Nepaisant išsakytų argumentų, kurie pagrindžia reprezentatyvų Latvijos Prezidento vaidmenį bei Saeimos prioritetą valstybės valdyme, pasakytina, jog valstybės vadovas taip pat turi tam tikrų instrumentų Latvijos Seimo galių atžvilgiu. Vėlgi susiduriama su reikšmingais valstybės vadovo legislatyvinio pobūdžio įgaliojimais bei kontroliniais valdžių įgaliojimais viena kitos atžvilgiu, arba stabdžių ir atsvarų sistemos mechanizmu, kuris aptartas ir kalbant apie Lietuvą bei JAV.

Visų pirma, Latvijos Prezidentas turi *veto* teisę, įtvirtintą Latvijos Konstitucijos 71 straipsnyje.¹⁴⁶ Valstybės vadovas turi teisę per 7 dienas nuo įstatymo priėmimo kreiptis į Saeimos pirmininką, *motyvuotai* reikalaujamas pakartotinai svarstyti įstatymą. Saeimai pakartotiniu balsavimu priėmus pirminį įstatymo variantą, valstybės vadovas nebeturi teisės pakartotinai gražinti tokio įstatymo svarstyti¹⁴⁷ ir privalo jį pasirašyti bei paskelbti. Taigi valstybės vadovo veto yra apeinamas. Prezidento veto yra susijęs ir su kita jo konstitucine prerogatyva, t.y. įstatymo priėmimo uždelsimu, tačiau ir ši prerogatyva siejama su tam tikrų prielaidų buvimu – turi būti ne mažiau kaip 1/3 parlamentarų reikalavimas neskelbti įstatymo ir toks reikalavimas turi būti išreikštas įsitenkant į 7 dienų nuo įstatymo priėmimo laikotarpį. Toks delsimas skelbti įstatymą gali trukti net 2 mėnesius, o įstatymo nepaskelbus, jis gali būti perduodamas svarstyti referendumu, jei to reikalauja 1/10 rinkėjų. Tokio reikalavimo nesant taip pat 3/4 Saeimos narių balsų dauguma tokį įstatymą priėmus pakartotinai, jis turi būti skelbiamas. (Latvijos Konstitucijos 72 straipsnis).¹⁴⁸ Nors iš pateiktų konstitucinių nuostatų matyti, jog Prezidento veto Latvijoje nėra stiprus, tačiau šias galias Saeimos atžvilgiu sustiprina kiti Prezidento įgaliojimai, tokie kaip teisė kreiptis į Latvijos Respublikos Konstitucinį Teismą (toliau – Latvijos Konstitucinis Teismas, Konstitucinis Teismas arba konstitucinės justicijos institucija) dėl Saeimos priimtų įstatymų, taip pat Latvijos tarptautinių sutarčių konstitucingumo, nacionalinių teisės aktų atitikties Latvijos tarptautinėms sutartims bei dėl kitų teisės aktų atitikties Latvijos Konstitucijai (Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo 17 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 2 dalies 1 punktas). Tokiu būdu Latvijos Prezidentas turi papildomą galimybę kontroliuoti

¹⁴⁴ Užsienio šalių konstitucijos. Antrasis leidimas. Vilnius: LTU, 2004. P. 202.

¹⁴⁵ Kolektyvinė monografija. Konstitucinio reguliavimo įvairovė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 233.

¹⁴⁶ The Constitution of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą:
http://www.saeima.lv/LapasEnglish/Constitution_Saturs.htm [Žiūrėta: 2010-11-03].

¹⁴⁷ Ten pat.

¹⁴⁸ Ten pat.

Saeimos priimamų įstatymų kokybę ir suderinamumą su Latvijos Konstitucija, o tai tam tikra apimtimi drausmina legislatyvinę instituciją ir užtikrina veiksmingą stabdžių bei atsvarų mechanizmo (tarpinstitucinės kontrolės) funkcionavimą (kartu pažymėtina, kad tokią pačią teisę dėl Prezidento priimamų teisės aktų konstitucingumo turi ir Latvijos Seimas). Kaip Prezidento kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją pavyzdį galima nurodyti 2008 m. gruodžio 16 d. konstitucinės justicijos bylą, kurioje Latvijos Konstitucinis Teismas sprendė klausimą dėl Baudžiamojo įstatymo konstitucingumo, t.y. dėl jo pataisų, kurios, pareiškėjo (pagal naujas įstatymo nuostatas nuteisto asmens) teigimu, Saeimos priimtos pažeidžiant įstatymų priėmimo procedūrinės taisykles. Šioje byloje Konstitucinis Teismas pasisakė dėl įstatymų priėmimo eigos. Teismas išaiškino, kad įstatymų leidybos iniciatyvos teisė priklauso subjektams, kurie tiesiogiai nurodyti Latvijos Konstitucijoje. Vienas iš subjektų, turinčių teisę realizuoti savo iniciatyvą įstatymų priėmimo procese yra Prezidentas. Šioje situacijoje būtent valstybės vadovas pateikė Saeimai pataisas ir papildymus Baudžiamajam įstatymui. Saeima Prezidento pateiktas pataisas priėmė. Latvijos Konstitucinis Teismas patvirtino Seimo priimto Baudžiamojo įstatymo konstitucingumą.¹⁴⁹

Latvijos Prezidentas turi ir kitą galimybę įsiterpti į parlamentinę legislatyvinių įgaliojimų sritį, t.y. Latvijos Konstitucija valstybės vadovui laiduoja įstatymų leidybos iniciatyvos teisę – Prezidentas turi teisę Saeimai pateikti įstatymo projektą. Latvijos Seimo procedūrų taisyklių (Reglamento) 95 straipsnio 1 dalies 1 punktą taip pat numato valstybės vadovo teisę teikti Saeimai įstatymo pataisas ar projektus.¹⁵⁰ Kaip įstatymų leidybos iniciatyvos teisės naudojimo pavyzdį galima pateikti dabartinį Latvijos Prezidentą, Valdį Zatlerį, kuris per savo kadenciją (iki 2010 m. gegužės 19 d. – naujesni duomenys Prezidento oficialiame tinklapyje nepateikiami) Saeimai pateikė apie 10 siūlymų ir iniciatyvų dėl įstatymų tobulinimo.¹⁵¹ Be to, Latvijos Konstitucinis Teismas taip pat yra išaiškinęs, kad vykdomosios valdžios institucijos įpareigosos konkretizuoti Saeimos priimtus aktus, nes įstatymų leidyba yra pagrindinė Saeimos funkcija, tačiau modernioje visuomenėje įstatymų leidėjui sudėtinga užtikrinti visų esminių gyvenimo sričių įstatymine reglamentacija, todėl dalis legislatyvinių funkcijų perduodama vykdomajai valdžiai.¹⁵² Taigi šis konstitucinės justicijos institucijos sprendimas leidžia teigti esant dar vieną vykdomosios valdžios legislatyvinį įgaliojimą.

Latvijos Seimo ir Prezidento veikla susikerta ne tik legislatyvinėje srityje, bet ir Vyriausybės formavimo procese. Latvijos Konstitucijos 56 straipsnis numato, jog Vyriausybė

¹⁴⁹ The Judgement of the Constitutional Court of the Republic of Latvia, December 16, 2008, Case No. 2008-09-0106//Prieiga per internetą: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2008-09-0106.htm [Žiūrėta: 2010-11-07].

¹⁵⁰ The Rules of procedure of the Saeima of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą: <http://www.saeima.lv/lv/likumdosana/kartibas-rullis> [Žiūrėta: 2010-11-04].

¹⁵¹ The President of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą: http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=2892 [Žiūrėta: 2010-11-03].

¹⁵² The Judgement of the Constitutional Court of the Republic of Latvia, October 9, 2007, Case No. 2007-04-02// Prieiga per internetą: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2007-04-03.htm [Žiūrėta: 2010-11-07].

formuojama asmens, kuriam valstybės vadovas tai paveda daryti.¹⁵³ Vis dėlto, prof. dr. Juozas Žilys pastebi, jog ši valstybės vadovo funkcija panaši į „valstybės vyriausiojo notaro“ veiksmus, o ne tikrą politinę valią.¹⁵⁴ Su šia pozicija vertėtų sutikti, kadangi Latvijos Prezidento įgaliojimai yra daugiau reprezentaciniai ir ceremoniniai, tačiau neparemti platesniais ir stipresniais konstituciniais įgyvendinimo instrumentais. Be to, Vyriausybė, kaip paprastai numatyta standartinėje parlamentinės respublikos Konstitucijoje, atskaitinga tik Latvijos Seimui, o ne Prezidentui ar abiem institucijoms drauge. Taigi šis aspektas taip pat laikytinas dar vienu Prezidento akto, kuriuo skiriamas atitinkamas asmuo Vyriausybei formuoti nominalumui pagrįsti. Nepaisant šių ganėtinai silpnų galių Vyriausybės atžvilgiu, Prezidentas, susiklosčius sudėtingai situacijai šalyje ar esant kitų skubiai sprendinų klausimų, turi teisę sukviesti Vyriausybės (Ministrų Kabineto) nepaprastąjį posėdį, taip pat jam pirmininkauti, nustatyti šio posėdžio darbotvarkę.¹⁵⁵ Be abejo, Vyriausybės veiklos srityje didžiausią vaidmenį vaidina ne šalies vadovas, o Saeima. Būtent šiai institucijai Vyriausybė yra atskaitinga. Tam, kad Vyriausybės veikimas būtų legitimus, Ministras Pirmininkas ir ministrai turi turėti Saeimos pasitikėjimą, o Ministrui Pirmininkui pareiškus nepasitikėjimą visa Vyriausybė privalo atsistatydinti (Latvijos Konstitucijos 59 straipsnis). Taigi Vyriausybės veikla ir „likimas“ politinėje - teisinėje realybėje apsprendžiamas Latvijos Seimo valia, o Prezidentas šiuo atveju ne vaidina reikšmingesnio vaidmens.

Latvijos Prezidentas bei Saeima tam tikra apimtimi sąveikauja ir ypatingųjų įgaliojimų srityje (šiuo atveju, tokius įgaliojimus, ko gero, derėtų vadinti kariniais). Latvijos Prezidentas – vyriausiasis Latvijos karo pajėgų vadas (karo metu skiria aukščiausiąjį karo vadą), tačiau karą valstybės vadovas skelbia tik Saeimos sprendimu. Nors ne parlamentinės sesijos laikotarpiu Prezidentas turi teisę imtis visų šalies gynybos nuo karinės agresijos veiksmų, tačiau nedelsiant turi būti sušauktas Latvijos Seimas, kuris ir turi nuspręsti dėl karo skelbimo ar karinių veiksmų pradžios. Tad matyti, kad beveik visose situacijose susiduriama su parlamentine valia tam, kad Prezidento veiksmai taptų validūs.

Ypač svarbūs ir reikšmingi tarpinstituciniai (Saeimos ir Prezidento) santykiai, susiję su vienu iš kontrolinių instrumentų – „priverstine“ įgaliojimų pabaiga. T.y., tiek Latvijos Prezidentas, tiek Saeima turi galimybę vienas kitą paleisti anksčiau laiko. Prezidentas, remiantis Latvijos Konstitucijos 48 straipsniu, gali siūlyti skelbti pirmalaikius Saeimos rinkimus (šio klausimo sprendimui skelbiamas referendumas), tačiau jei per referendumą daugiau kaip puse balsų Saeimos paleidimui nepritariama, atleistu iš pareigų laikomas Prezidentas ir Saeima renka naują valstybės vadovą. Akivaizdu, jog tokia kontroline (stabdžių – atsvarų mechanizmo) priemone Prezidentas nebus linkęs piktnaudžiauti, nes

¹⁵³ The Constitution of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą:

http://www.saeima.lv/LapasEnglish/Constitution_Saturs.htm [Žiūrėta: 2010-11-03].

¹⁵⁴ Kolektyvinė monografija. Konstitucinio reguliavimo įvairovė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 235.

¹⁵⁵ Ten pat.

kiekvienu atveju kyla didelė rizika, kad pats gali netekti posto. Šis tarpinstitucinis instrumentas labai panašus į jau aptartą Jungtinėse Amerikos Valstijose. Istorinėje - politinėje Latvijos Respublikos raidoje Saeima buvo paleistas vienintelį kartą – 1934 m., kai tuometinis Vyriausybės vadovas Karlis Ulmanis neteisėtai paleido Latvijos Seimą ir įvedė autoritarizmą. Pažymėtina, kad dabartinės kadencijos Latvijos Prezidentas V. Zatleris 2008 m. birželio 3 d. kreipėsi į Saeimą su konstitucinės pataisos siūlymu būtent tuo aspektu, kad valstybės vadovui būtų suteikta teisė paleisti parlamentą nešaukiant nacionalinio referendumo ir be rizikos prarasti savo postą. Prezidentas savo siūlymą Latvijos Seimui argumentavo tuo, jog jis tokiu atveju veikia autonomiškai, bet savo kompetencijos ribose ir joks papildomas pritarimas nėra būtinas, Prezidentas veikia kaip nešališkas konstitucinis arbitras.¹⁵⁶ Latvijos Seimas į tokį Prezidento siūlymą neatsižvelgė.

Vis dėlto, galima teigti, kad Latvijos Seimas turi daugiau kontrolinių įgaliojimų valstybės vadovo atžvilgiu, nei šis Saeimos atžvilgiu. Remiantis Latvijos Konstitucijos 51 straipsniu, jei ne mažiau kaip pusė Saeimos narių pasiūlius atleisti Prezidentą iš pareigų, 2/3 visų Saeimos narių uždarame posėdyje šiai iniciatyvai pritaria, valstybės vadovas netenka savo įgaliojimų. Saeimas taip pat disponuoja ir kitu konstituciniu instrumentu, t.y. Latvijos Seimui pritarus (ne mažesne kaip 2/3 balsų dauguma), valstybės vadovas gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.¹⁵⁷ Pabrėžtina, jog tai nėra impičmentas (apkalta), nes tokio konstitucinio instituto Latvija neturi, tačiau valstybės vadovo patraukimas baudžiamojon atsakomybėn Saeimos sutikimu ar jo atleidimas iš pareigų kitais atvejais taip pat parodo, jog Latvijos Konstitucija numato adekvatų priemonių „arsenalą“ nukreiptą prieš aplaidžiai, nesąžiningai ar net nusikalstamai savo pareigas einantį valstybės vadovą.

Apibendrinant galima teigti, jog Latvijos Seimo ir Prezidento santykiai aiškiausiai atsispindi tarpinstitucinės kontrolės mechanizme (stabdžių – atsvarų sistemoje). Daugelyje kitų sričių (pareigūnų skyrimo, atleidimo, Vyriausybės veiklos kontrolės ir kt.) dominuoja legislatyvinė institucija – Saeima, o Prezidentui tenka arba antraeilis vaidmuo, arba jo interferencija apskritai nėra galima. Pagrįsta teigti, jog iš žvelgiant į aukščiau šiame darbe aptartas valstybes, Latvijos Prezidento įgaliojimai ir pats statusas yra siauriausi, o kai kurie konstituciniai įgaliojimai politinėje - teisinėje realybėje nominalūs arba susiję su šalies reprezentacija užsienyje. Vis dėlto, nedera suabsoliutinti Latvijos Seimo galių, nes Prezidentas šios institucijos atžvilgiu turi nemažai kontrolinių instrumentų, kurie neleidžia vienai institucijai uzurpuoti valstybės valdžios ar piktnaudžiauti savo galiomis. Valstybės vadovas ne tik turi galimybę paveikti įstatymų leidybos procesą (teikti įstatymų projektus, siūlyti pataisas, sulaikyti įstatymo paskelbimą ar grąžinti jį pakartotinai svarstyti), bet ir anksčiau laiko paleisti pačią legislatyvinę instituciją.

¹⁵⁶ The President of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą: http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=2892 [Žiūrėta: 2010-11-03].

¹⁵⁷ The President of Latvia. Activities in the area of legislation//Prieiga per internetą: http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=2892&lng=en [Žiūrėta: 2010-11-03].

2.3. Portugalijos Respublikos Prezidento ir Respublikos Susirinkimo konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai bei santykiai - teoriniai ir praktiniai aspektai

Portugalijos Respublikos Konstitucija (toliau – Portugalijos Konstitucija arba Konstitucija) priimta 1976 m. balandžio 2 d., netrukus po vadinamosios Gvazdikų revoliucijos. Šios šalies Konstitucija buvo keičiama net septynis kartus – 1982, 1989, 1992, 1997, 2001, 2004, 2005 metais. Lyginant su JAV, Latvijos bei Lietuvos Konstitucijomis, Portugalijos Konstitucija yra itin detali ir smulkmeniškai reglamentuoja valstybinių institucijų sąrangą, statusą, įgaliojimus, taip pat kitas valstybinio gyvenimo sritis. Portugalijos Konstitucija tiesiogiai įtvirtina valdžių padalijimo principą ir imperatyvų draudimą deleguoti konkrečiai valdžiai priklausančias funkcijas bei įgaliojimus kuriai nors kitai valdžiai kitaip, nei tai numatyta pačioje Portugalijos Konstitucijoje (Portugalijos Konstitucijos 111 straipsnis).

Portugalijos Respublikoje (toliau – Portugalija) įtvirtinta prezidentinė valdymo forma. Kaip ir aukščiau aptartoje Latvijos Konstitucijoje, pagal konstitucinių institutų išdėstymą, normų formuluotes, galima daryti prielaidą, kad Portugalija yra prezidentinė respublika. Visų pirma, įtvirtintas Portugalijos Respublikos Prezidento (toliau – Portugalijos Prezidentas, Prezidentas arba valstybės vadovas) institutas ir tik po jo – Parlamento (toliau - Respublikos Susirinkimas, Susirinkimas arba legislatyvinė institucija). Be to, valstybės vadovo statusą Portugalijos Konstitucija apibrėžia pakankamai plačiai: Prezidentas ne tik reprezentuoja šalį, yra nepriklausomybės bei šalies vieningumo garantas, bet ir užtikrina tinkamą demokratinių institucijų funkcionavimą bei *ex officio* yra vyriausiasis Ginkluotųjų Pajėgų vadas (Portugalijos Konstitucijos 120 straipsnis). Prezidento statusą apibrėžia ir jo rinkimų tvarka, t.y. priešingai nei pvz. Latvijoje, Portugalijos Prezidentas renkamas visuotiniuose, tiesioginiuose rinkimuose, slaptu balsavimu. Be to, Portugalijos Prezidento statusą tam tikra prasme apibrėžia ir dar viena ypatybė, nebūdinga nei Lietuvos, nei Latvijos, nei JAV vadovams. Portugalijos Prezidentas turi konstituciškai numatytą patariamąją instituciją – Valstybės Tarybą (angl. k. - *Council of State*), kuriai valstybės vadovas pats pirmininkauja, kreipiasi patarimo tam tikrais valstybiniais klausimais (pvz.: dėl karo ar taikos skelbimo, aukščiausių šalies pareigūnų atleidimo ir kt.).

Valstybės vadovas turi plačius konstitucinius įgaliojimus: remiantis Portugalijos Konstitucijos 134 straipsniu, jis dalyvauja legislatyvinėje veikloje (pasirašo ir skelbia įstatymus, Vyriausybės dekretus, teikia referendumui svarstyti Portugalijos Konstitucijoje numatytus valstybinės svarbos klausimus), taip pat vykdo užsienio politiką (pagal Portugalijos Konstitucijos 135 straipsnio nuostatas, skiria ambasadorius, specialiuosius pasiuntinius, akredituoja diplomatus atstovus, ratifikuoja tarptautines sutartis). Įdomu tai, kad tarptautines sutartis Portugalijoje, priešingai nei pvz. Lietuvoje, ratifikuoja ne legislatyvinė institucija, o būtent Prezidentas. Be to, prie Prezidento užsienio

politikos įgaliojimų priskiriama valstybės vadovo teisė skelbti karą (Vyriausybės siūlymu, pasikonsultavus su Valstybės Taryba ir pritarus Respublikos Susirinkimui).¹⁵⁸ Derėtų laikytis tos nuomonės, kad šie kariniai įgaliojimai, kaip ir aptariant Latviją, Lietuvą ar JAV, turėtų būti priskirti prie ypatingųjų įgaliojimų grupės. Portugalijos Prezidentas taip pat turi plačius įgaliojimus pareigūnų skyrimo - atleidimo, Vyriausybės sudarymo bei išformavimo procese. Pagal Portugalijos Konstitucijos 133 straipsnio nuostatas, valstybės vadovas skiria Ministrą Pirmininką, o pastarojo siūlymu – kitus Vyriausybės narius, taip pat juos Ministro Pirmininko siūlymu atleidžia. Be to, skiria ir atleidžia Audito Rūmų prezidentą, Generalinį Advokatą, taip pat kariuomenės vadą, du Aukščiausiojo Teismo teisėjus, penkis Valstybės Tarybos narius, sudaro ir paleidžia Įstatymų Leidybos Asamblėjas autonominiuose Portugalijos regionuose (visa tai valstybės vadovas atlieka pasikonsultavęs su Vyriausybe).¹⁵⁹ Portugalijos Prezidentui suteikti ir gana platūs ypatingieji konstituciniai įgaliojimai, tarp jų ir minėtoji teisė skelbti karą, nepaprastąją padėtį, šaukti neeilines Respublikos Susirinkimo sesijas, teikti malonę, suteikti valstybinius apdovanojimus (Portugalijos Konstitucijos 134 straipsnis). Portugalijos Prezidento oficialiame tinklapyje plačiau nurodyti kai kurie jo įgaliojimų aspektai. Pvz., valstybės vadovo, kaip nacionalinės nepriklausomybės garanto ir Respublikos atstovo konstitucinė samprata reiškia tai, jog tuo metu, kai Prezidentas neatlieka savo tiesioginių pareigų, jis šioje srityje gali atlikti labai aktyvų ir reikšmingą vaidmenį. Labai svarbus šiuo požiūriu yra valstybės vadovo dalyvavimas įvairiuose regioninių valdžių susitikimuose, taip pat susitikimuose su žmonėmis ir kt.¹⁶⁰ Atskirai paminėtini kontroliniai (stabdžių – atsvarų mechanizmo) Prezidento įgaliojimai, tačiau juos reikėtų aptarti po trumpo Respublikos Susirinkimo statuso bei įgaliojimų apibūdinimo.

Portugalijos Konstitucijos 147 straipsnyje numatyta, jog Respublikos Susirinkimas atstovauja visus Portugalijos piliečius. Tokiu būdu šios legislatyvinės institucijos konstitucinis statusas apibrėžiamas per Tautos atstovybės sampratą. Pagal Portugalijos Konstituciją, Respublikos Susirinkimas leidžia įstatymus, daro Konstitucijos pataisas, remiantis pačioje Konstitucijoje numatytomis procedūromis, leidžia autonominių regionų teisės aktus, taip pat kaip ir Latvijoje, turi teisę deleguoti įstatymų leidybos įgaliojimus Vyriausybei, tačiau tik tam tikrais klausimais. Kiek neįprasta tai, jog Portugalijos Konstitucijoje itin kazuistiškai reglamentuotos Respublikos Susirinkimo leidžiamų teisės aktų rūšys bei sritys, kuriose ši institucija atsakinga (ar dalinai atsakinga) už atitinkamų teisės aktų leidybą. Pvz.: Portugalijos Konstitucijos 165 straipsnyje numatyta, kad Respublikos Susirinkimas atsakingas už teisės aktų, reglamentuojančių asmenų teisinį statusą, teises, laisves, socialinės apsaugos sistemos pagrindinius elementus, monetarinę sistemą ir daugelio kitų

¹⁵⁸ The Constitution of the Republic of Portugal//Prieiga per internetą: http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf [Žiūrėta: 2010-11-05].

¹⁵⁹ Ten pat.

¹⁶⁰ Presidency of the Portuguese Republic//Prieiga per internetą: <http://www.presidencia.pt/?idc=1> [Žiūrėta: 2010-11-05].

sričių teisės aktų leidybą.¹⁶¹ Toks norminis kazuistiškumas nebūdingas jau aptartosioms Lietuvos, Latvijos ar JAV Konstitucijoms. Manytina, jog tokia detali konstitucinė reglamentacija yra netinkamas pavyzdys, nes tokios nuostatos turėtų būti perkeltos į įstatyminį lygmenį, t.y. įtvirtintos parlamentinę veiklą reglamentuojančiame statute ar reglamente. Konstitucija yra visaapimančio, pakankamai abstraktaus pobūdžio teisės aktas, todėl jos normų detalizavimas, smulki reglamentacija turėtų būti palikta įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų lygmeniui.

Portugalijos Respublikos Susirinkimas tarp kitų funkcijų, teikia ir amnestiją kaliniams (ypatingųjų įgaliojimų sritis). Be to, kaip ir aukščiau aptartų šalių Parlamentai, Portugalijos Susirinkimas taip pat sprendžia biudžetinius - finansinius klausimus, pvz.: duoda leidimą šalies Vyriausybei skolintis valstybės vardu, dalyvauti kitokiose panašaus pobūdžio finansinėse operacijose ir kt. (Portugalijos Konstitucijos 161 straipsnis). Taigi didžioji dalis Respublikos Susirinkimo įgaliojimų yra, galima teigti, standartinio Parlamento įgaliojimai, su mažesnėmis ar didesnėmis išimtimis būdingi ir minėtajai Latvijai, JAV ar Lietuvai.

Dar viena reikšminga Respublikos Susirinkimo įgaliojimų ir veiklos sritis – kontroliniai įgaliojimai, kurie susiję su tokia pačia valstybės vadovo įgaliojimų sritimi. Būtent per kontrolinių (stabdžių – atsvarų mechanizmo) įgaliojimų prizmę ryškiausiai atsiskleidžia šių dviejų valstybės valdžių sąveikos elementai. Visų pirma, Portugalijos Prezidentas turi galimybę įsiterpti į legislatyvinę Respublikos Susirinkimo veiklos sritį. Prezidentas turi konstituciškai laiduotą *veto* teisę, t.y. Portugalijos Konstitucija valstybės vadovui suteikia 20 dienų terminą vetuoti Susirinkimo priimtam įstatymui, taip pat net tam teisės aktui, kurio Portugalijos Respublikos Konstitucinis Teismas nepripažino antikonstituciniu. Jei valstybės vadovas teisės aktą vetuoja, remiantis Portugalijos Konstitucijos 136 straipsnio 1 dalimi, jis turi nurodyti tokio savo sprendimo pagrindus ir nurodyti Susirinkimui tokį teisės aktą persvarstyti. Pažymėtina, kad Portugalijos Prezidento veto yra sunkiai įveikiamas (jo veto laikomas stipriu), t.y. būtina absoliuti visų Respublikos Susirinkimo narių balsų dauguma, kad Prezidento „prieštaravimas“ būtų įveiktas. Valstybės vadovui suteikta teisė vetuoti ir tokius teisės aktus, kurie pripažinti antikonstituciniais ir dėl to negali patekti į Portugalijos teisės aktų sistemą nebent jį priėmusi institucija antikonstitucinėmis pripažintas nuostatas suderintų su šalies Konstitucija. Reikėtų pastebėti, kad Portugalijos Prezidentui suteiktas labai ilgas terminas (net 20 dienų) veto teisei pareikšti. Tokia konstitucinė nuostata taip pat patvirtina Portugalijos Prezidento išskirtinį statusą (taip pat tarsi *primus inter pares* tarpinstitucinę padėtį) ir reikšmingas veto galias Susirinkimo leidžiamų teisės aktų atžvilgiu. Taip pat, kalbant apie legislatyvinio pobūdžio kontrolinius įgaliojimus, galima sąlyginai išskirti Susirinkimo teisę siūlyti Prezidentui teikti referendumui svarstyti tam tikrus valstybinės reikšmės klausimus. Tokiu būdu Respublikos Susirinkimas tarsi paskatina

¹⁶¹ The Constitution of the Republic of Portugal//Prieiga per internetą:
http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf [Žiūrėta: 2010-11-04].

valstybės vadovą imtis ryžtingų veiksmų aktualiais valstybiniais klausimais, pastebėti esmines problemas ir suteikti galimybę Tautai išreikšti savo valią.

Šios dvi Portugalijos institucijos sąveikauja ne tik įstatymų leidybos procese, bet ir santykiyje su Vyriausybe. Portugalijos Vyriausybė atskaitinga tiek Prezidentui, tiek Susirinkimui. Nors šią vykdomosios valdžios instituciją Portugalijos Konstitucija paveda formuoti Prezidentui, Ministras Pirmininkas, ministrai, Sekretoriai ir Valstybės Sekretoriai skiriami ir atleidžiami Prezidento sprendimu, Respublikos Susirinkimas taip pat turi įtakos Vyriausybės funkcionavimui bei atskaitomybei. Antai, Susirinkimui nustatyta teisė (ir pareiga) leisti teisės aktus, reglamentuojančius Vyriausybės narių statuso, atsakomybės klausimus. Be to, Susirinkimas svarsto Vyriausybės pateiktą programą, taip pat balsuoja dėl pasitikėjimo ar nepasitikėjimo Vyriausybe pareiškimo. Portugalijos Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinta nuostata, jog Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką pasikonsultavęs su Respublikos Susirinkime esančiomis politinėmis partijomis (Portugalijos Konstitucijos 187 straipsnio 1 dalis).¹⁶² Taigi Portugalijos vadovas turi konsultuotis su politinėmis partijomis dėl premjero kandidatūros ir pasiekti kompromisą ar bent minimalų politinį konsensą. Sudėtinga teigti, kiek iš tiesų privalu atsižvelgti į politinių partijų nuomonę - konstitucinė norma pakankamai aptaki šiuo klausimu, tačiau manytina, kad siekiant normalaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir vengiant tokių uzurpatoriškų situacijų, kaip pvz. Charles'o de Gaulle'io vadovaujamoje Prancūzijoje (jis premjerą ne kartą skyrė visiškai savarankiškai, neatsižvelgdamas į politinės daugumos nuomonę)¹⁶³, reikalinga paisyti politinės daugumos požiūrio.

Karo ar taikos skelbimas praktiškai kiekvienoje demokratinėje valstybėje neapsieina be kelių valstybės valdžios institucijų bendros valios. Ši sritis – išimtinė, ypatinga, susijusi su visos valstybės ir jos gyventojų likimu, todėl visiškai logiška ir pagrįsta, jog karo skelbimo, gynybos ir kitus panašius sprendimus įvairių šalių Konstitucijos paveda priimti tiek nacionaliniams Parlamentams, tiek Prezidentams ir, neretai, papildomai pasikonsultavus su gynybos komitetais, karo vadais ar kitomis nacionalinių saugumą užtikrinančiomis organizacijomis šalyje. Portugalijoje karą ir taiką skelbia, ypatingąją padėtį įveda Prezidentas, tačiau karo (taikos meto) skelbimui būtinas Respublikos Susirinkimo pritarimas ir Valstybės Tarybos patarimas, be to, iniciatyvą šiuo klausimu (skelbti karą ar taiką) turi būti pareiškusi Vyriausybė (Portugalijos Konstitucijos 135 straipsnio c punktas). Dėl ypatingosios padėties skelbimo Prezidentas taip pat privalo tartis su Respublikos Susirinkimu bei sulaukti patarimo iš Valstybės Tarybos. Taigi Portugalijos Prezidentas tokiomis ypatingomis situacijomis yra labai suvaržytas ir įpareigotas savo poziciją kruopščiai derinti tiek su Susirinkimu, tiek su Vyriausybe.

¹⁶² The Constitution of the Republic of Portugal//Prieiga per internetą:

http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf [Žiūrėta: 2010-11-05].

¹⁶³ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 145.

Kaip tam tikrą atskirą šių institucijų sąveikos sritį reikėtų išskirti teisę kreiptis į Portugalijos Respublikos Konstitucinį Tribunalą (toliau – Portugalijos Konstitucinis Tribunalas, Konstitucinis Tribunalas arba konstitucinės justicijos institucija) dėl teisės aktų atitikties Portugalijos Konstitucijai. Ginčytina, ar ši sritis priskirtina kontroliniams, ar legislatyvinio pobūdžio Prezidento bei Susirinkimo įgaliojimams. Šiame darbe kreipimasis į konstitucinės justicijos instituciją priskiriamas legislatyviniams tarpinstituciniams įgaliojimams (nors diskutuotina, ar negalima būtų priskirti ir prie kontrolinių įgaliojimų). Susirinkimas ir Prezidentas kontroliuoja, prižiūri, vienas kito legislatyvinių įgaliojimų įgyvendinimą, skatina priimti kokybiškus, su šalies Konstitucija suderintus teisės aktus, o esant neatitikimų ar abejonių, pasinaudojama kreipimosi į Portugalijos Konstitucinį Tribunalą teise. Antai, 2003 m. kovo 11 d. sprendime, remiantis Portugalijos Prezidento kreipimusi dėl Respublikos Susirinkimo priimto Dekreto¹⁶⁴, kuriuo kai kurios valstybinio lygmens reglamentavimo teisės, susijusios su laivyba, perduotos regionams konstitucingumo, Konstitucinis Tribunalas pateikė išaiškinimą. Prezidentas abejojo, ar laivybos ir pakrantės zonos klausimų reglamentacija, kuri sudaro ir svarbią dalį nacionalio saugumo pagrindo, gali būti deleguota regioninėms institucijoms. Valstybės vadovo manymu, tokia valdžios decentralizacija prieštarauja vieningos unitarinės valstybės principui. Konstitucinis Tribunalas sutiko su Prezidento argumentacija ir pripažino Respublikos Susirinkimo Dekretą prieštaraujančiu unitarinės valstybės principui, taip pat nurodė, kad perdavus pakrantės zonos bei tam tikrus laivybos klausimus reguliuoti regioniniu lygmeniu bei nustačius tam tinkamų kriterijų, pažeistas nacionalinio saugumo ir gynybos teisinis reguliavimas.¹⁶⁵ Ši konstitucinės justicijos byla yra tik vienas iš dažnų pavyzdžių, kuomet Portugalijos Prezidentas, suabejojęs Respublikos Susirinkimo priimamų teisės aktų konstitucingumu, kreipėsi į Konstitucinį Tribunalą. Kitas ryškesnis valdžių sąveikos pavyzdys atsispindi 2003 m. birželio 18 d. sprendime. Į Portugalijos Konstitucinį Tribunalą vėlgi kreipėsi Prezidentas, prašydamas *a priori* išaiškinimo, ar jam Susirinkimo pateiktas promulguoti Organinis įstatymas dėl politinių partijų veiklos (kelios šio teisės akto nuostatos) atitinka Portugalijos Konstituciją. Prezidentas abejojo įstatymine nuostata, susijusia su politinės partijos nario kriminaline atsakomybe ir automatišku tam tikrų teisių praradimu bei kai kuriomis kitomis nuostatomis. Konstitucinis Teismas pripažino Prezidento argumentus, jog dviguba atsakomybė (angl. k. - *double jeopardy*) negalima, todėl Organinio įstatymo nuostata dėl kriminalinės partijos nario atsakomybės ir atitinkamų politinių teisių automatiško praradimo buvo pripažinta antikonstitucine.¹⁶⁶ Šis Konstitucinio Tribunalo sprendimas reikšmingas tuo, jog buvo kvestionuojamas specifinio teisės akto, nebūdingo nei aukščiau nagrinėtos Lietuvos, nei Latvijos, nei JAV teisės aktų sistemai

¹⁶⁴ Žodis „Dekretas“ šiuo atveju rašomas iš didžiosios raidės, nenukrypstant nuo Portugalijos Konstitucinio Tribunalo konstitucinės justicijos byloje pateikto šio žodžio įvardijimo.

¹⁶⁵ The Ruling of the Constitutional Tribunal of the Republic of Portugal, March 11, 2003, Ruling No. 131/03//Prieiga per internetą: <http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/acordaos/20030131s.html> [Žiūrėta: 2010-10-08].

¹⁶⁶ The Ruling of the Constitutional Tribunal of the Republic of Portugal, June 18, 2003, Ruling No. 304/03//Prieiga per internetą: <http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/acordaos/20030304s.html> [Žiūrėta: 2010-11-08].

konstitucingumas, t.y. Organinio įstatymo atitiktis Portugalijos Konstitucijai. Be to, Portugalijoje atliekama įstatymų konstitucingumo kontrolė *a priori*, t.y. išankstinė kontrolė. Taigi matyti, kad Portugalijos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Tribunalą dėl visų Respublikos Susirinkimo teisės aktų atitikties Portugalijos Konstitucijai, be to, gali pasinaudoti išankstinės konstitucingumo kontrolės teise, o tai dar labiau sustiprina Prezidento vaidmenį legislatyvinėje – kontrolinėje veikloje ir drausmina nacionalinį Parlamentą. Pažymėtina, jog tokia praktika, kuomet valstybės vadovas turi teisę kvestionuoti Parlamento aktų konstitucingumą, yra labai reikšminga kontrolinė priemonė legislatyvinės institucijos atžvilgiu. Peržvelgus daugiau Portugalijos Konstitucinio Tribunalo jurisprudencijos galima pastebėti, jog Prezidentas dėl Susirinkimo priimamų teisės aktų konstitucingumo į konstitucinės justicijos instituciją kreipiasi gana dažnai. Deja, kreipimosi statistika pagal besikreipiančių subjektų kriterijų Konstitucinio Tribunalo tinklapyje nepateikiama, tačiau panagrinėjus sprendimus pagal subjektus matyti, kad būtent valstybės vadovas pakankamai aktyviai naudojasi šia savo teise. Be to, Portugalija turi ir kitų ypatumų šioje srityje. Antai, Konstitucinis Tribunalas Respublikos Susirinkimo kreipimosi pagrindu teikia išvadą, ar Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, taip pat tvirtina Prezidento laikino psichikos sutrikimo, neleidžiančio eiti pareigų bei mirties faktus (Portugalijos Konstitucijos 223 straipsnio 2 dalies a, b, c punktai). Konstitucinis Tribunalas taip pat įpareigotas konstatuoti atleidimo iš Prezidento pareigų faktą. Taigi matyti, jog Susirinkimas turi nemažai galimybių kreiptis į Portugalijos Konstitucinį Tribunalą dėl klausimų, susijusių su Prezidentu, jo pareigų ėjimo tinkamumu.

Kalbant apie legitimų ir tinkamą pareigų ėjimą, būtina aptarti tiek Prezidento, tiek Respublikos Susirinkimo santykius “priverstinės” įgaliojimų pabaigos kontekste, t.y., šių institucijų įtaką viena kitai įgaliojimų nutrūkimo aspektu. Portugalijos Susirinkimo bei Prezidento santykiuose susiformavęs vienas unikalus bruožas, t.y. Portugalijos valstybės vadovas turi privalomai informuoti Respublikos Susirinkimą ir gauti jo sutikimą, jei ketina išvykti į užsienį ilgiau nei penkioms dienoms, o šio konstitucinio reikalavimo pažeidimas suponuoja pareigų praradimą. Tai galima pagrįsti unikalia istorine, politine, kultūrine Portugalijos patirtimi (nederėtų paminėti, kad pati Portugalijos Konstitucija buvo priimta prabėgus vos dvejiems metams po karinių neramumų) taigi tokia konstitucinė nuostata yra pateisinama ir logiška susiklosčiusių politinių, istorinių aplinkybių išdava. Dera pastebėti, jog panašus konstitucinis reguliavimas būdingas Lotynų Amerikos valstybėms, tokioms kaip pvz.: Čilė, Brazilija ar Meksika.

Kitas aspektas, susijęs su Prezidento įgaliojimų pabaiga – nusikaltimo einant pareigas padarymas, kurio pagrindu Respublikos Susirinkimas (kreipimąsi turi inicijuoti ne mažiau kaip 1/5 Susirinkimo narių ir 2/3 visų narių pritarimu turi būti išleistas sprendimas kreiptis į Portugalijos Respublikos Aukščiausiąjį Teisingumo Teismą) turi teisę ir pareigą inicijuoti procesą Portugalijos Respublikos Aukščiausiąjame Teisingumo Teisme bei tokiu būdu atleisti valstybės vadovą iš pareigų

be galimybės ateityje būti perrinktam. Tačiau dėl nusikaltimų, kurie nesuję su oficialiomis valstybės vadovo pareigomis turi būti kreipiamasi į bendrosios kompetencijos teismus.¹⁶⁷ Dar vienas iš Prezidento išankstinių įgaliojimų pabaigos niuansų, susijusių su Respublikos Susirinkimo interferencija – savanoriškas valstybės vadovo atsistatydinimas, numatytas Portugalijos Konstitucijos 131 straipsnyje. Tokiu atveju Prezidentas visų pirma privalo raštu informuoti Respublikos Susirinkimą, tuomet priimamas sprendimas dėl Prezidento atsistatydinimo ir tai paskelbiama oficialiame leidinyje. Nors Portugalijoje numatyti net keli Prezidento įgaliojimų pabaigos pagrindai, kurie visada susiję su Respublikos Susirinkimo valia ar pritarimu, pastarosios institucijos veiklos pabaiga, taip pat kai kuriais atvejais pasireiškia kaip Prezidento kontrolinių įgaliojimų įgyvendinimo rezultatas. Prezidentas, remdamasis Portugalijos Konstitucijos 133 straipsnio e punktu, pasitaręs su politinėmis partijomis Respublikos Susirinkime, taip pat su Valstybės Taryba, turi teisę paleisti Susirinkimą. Tačiau Prezidentas negali paleisti legislatyvinės institucijos likus pusei metų iki jo paties kadencijos pabaigos (tokiu būdu užtikrinamas tam tikras politinis ir institucinis stabilumas šalyje). Susirinkimo paleisti valstybės vadovas negali ir nepaprastosios ar ekstremaliosios padėties metu šalyje. Portugalijos Konstitucijoje neįvardyti konkretūs Susirinkimo paleidimo pagrindai. Vis dėlto, vadovaujantis politinio - teisinio stabilumo bei tarpinstitucinės santarvės poreikiu, vargu, ar tokia drastiška priemonė valstybės vadovas bus linkęs piktnaudžiauti.

Išanalizavus konstitucines normas matyti, jog esmine Portugalijos parlamentinės veiklos sritimi laikoma įstatymų bei kai kurių kitų rūšių teisės aktų (pvz.: dekretų) leidyba, o prezidentinės veiklos laukas, analizuojant konstitucines nuostatas, pateikiamas plačiau. Vienas iš pagrindinių toki įtakos sferų pasiskirstymą lemiančių veiksnių, be abejo, yra valstybės valdymo forma (prezidentizmas kaip ir kitoje aptartoje valstybėje - Jungtinėse Amerikos Valstijose). Taigi tarpinstituciniuose santykiuose solidžią poziciją užima Prezidentas (tarpinstitucinį statusą galima apibrėžti kaip *primus inter pares*), kuriam suteikta stipraus veto teisė, įveikiama tik absoliučia parlamentarų balsų dauguma, taip pat teisė kvestionuoti Parlamento priimamus teisės aktus (ne tik įstatymus) Konstituciniame Tribūnole bei kt. Susirinkimas taip pat turi tam tikrų instrumentų, nukreiptų prieš valstybės vadovą, t.y. teisę jį atleisti iš pareigų esant net keliems konstituciniams pagrindams (pvz.: nepranešimo apie ilgesnį nei kelios dienos išvykimą Respublikos Susirinkimui).

¹⁶⁷ The Constitution of the Republic of Portugal//Prieiga per internetą:
http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf [Žiūrėta: 2010-11-06].

3. LIETUVOS JAV, LATVIJOS BEI PORTUGALIJOS TARPINSTITUCINIAI (PREZIDENTO IR PARLAMENTO) SANTYKIAI: PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI

3.1. Lietuva, JAV, Latvija ir Portugalija: nacionalinių Parlamentų bei valstybių vadovų santykių panašumai

Išnagrinėjus atskirų valstybių Prezidentų ir Parlamentų statuso, funkcijų, įgaliojimų bei tarpinstitucinių santykių ypatumus, dera išskirti jų esminius bruožus, kurie šių aptartų valstybių institucijas vienija. T.y., šiame poskyryje siekiama plačiau atskleisti tarpinstitucinių santykių panašumus, remiantis išanalizuotais Prezidentų bei Parlamentų įgaliojimais bei jų tarpinstitucine sąveika.

Visų pirma galima pastebėti, jog visų nagrinėtų valstybių Parlamentai bei Prezidentai disponuoja panašaus pobūdžio konstituciniais įgaliojimais **legislatyvinėje srityje**, t.y. valstybių vadovai turi konstituciškai laiduotą galimybę tam tikra apimtimi (nors ir skirtinga) veikti įstatymų leidybos procesą. Lietuvos, JAV, Latvijos bei Portugalijos Konstitucijos laiduoja Prezidentams veto teisę. Nors veto galia šiose šalyse ir skirtinga (JAV, Portugalijoje įveikiama didesne parlamentine dauguma nei Lietuvoje ir Latvijoje), tačiau pats veto teisės kaip tokios konstitucinis įtvirtinimas leidžia teigti visas šias valstybes turint reikšmingą prezidentinį legislatyvinio pobūdžio instrumentą Parlamentų atžvilgiu. Be to, tiek Lietuvos, tiek Latvijos, tiek Portugalijos Konstitucijos (JAV Konstitucijoje apie tai neužsimenama) tiesiogiai įtvirtina Prezidentų teisę inicijuoti įstatymo priėmimą Parlamente bei siūlyti jau esamų teisės aktų pataisas, papildymus. Tokiu būdu valstybių vadovai turi galimybę padėti tobulinti įstatymų leidybos procesą, jo rezultatus, kontroliuoti bei drausminti nacionalines legislatyvines institucijas. Įstatymų leidybos procesas visose valstybėse gali būti tobulinamas ir kitu būdu – kvestionuojant teisės aktų atitikimą nacionalinėms Konstitucijoms konstitucinės justicijos institucijose. Nors Lietuvos Prezidentui nesuteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimamų įstatymų konstitucingumo, jis turi teisę kreiptis į šį teismą išvados dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai bei įstatymams.¹⁶⁸ Visų kitų nagrinėtų valstybių vadovai turi teisę kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas dėl Parlamentų priimamų teisės aktų konstitucingumo. Tačiau Portugalijos bei Latvijos Prezidentai turi teisę kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas dėl kai kurių¹⁶⁹ teisės aktų konstitucingumo ir *a priori*, t.y. jiems dar neįsigaliojus (Portugalijos Konstitucijos 134 straipsnio g punktas, Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 17 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Prezidentų teisės aktų konstitucingumo klausimą kelti turi teisę ir nacionaliniai nagrinėtų valstybių Parlamentai, išskyrus

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios., 1992, Nr. 33-1014.

¹⁶⁹ Portugalijos Prezidentas turi teisę kvestionuoti tiek Susirinkimo priimamų teisės aktų, tiek tarptautinių sutarčių konstitucingumą *a priori*, o Latvijos Prezidentas – tik tarptautinių sutarčių (susitarimų).

Portugaliją (šios šalies Konstitucijoje ir Konstitucinio Tribunolo įstatyme apie tai tiesiogiai neužsiminta).

Dar viena sutampanti tarpinstitucinių santykių sritis Lietuvoje, JAV, Latvijoje bei Portugalijoje – **aukščiausių pareigūnų skyrimas ir atleidimas iš pareigų**. Be abejo, dera atsižvelgti į tam tikras išimtis ir skirtumus, kurie aptariami kitame šios darbo dalies poskyryje. Vis dėlto visose analizuotose valstybėse esama sąsajų būtent tuo aspektu, jog šių valstybių vadovai yra įgalioti skirti arba teikti (paprastai pritarus nacionaliniams Parlamentams, o dėl tam tikrų pareigūnų kandidatūrų – Vyriausybėms ar kitoms institucijoms) Parlamentams aukščiausius valstybės pareigūnus (jų kandidatūras). Pvz.: Portugalijos ir JAV Prezidentai skiria Aukščiausiųjų Teismų teisėjus (Portugalijos Konstitucijos 133 straipsnis, JAV Konstitucijos II straipsnio 2 skyrius) Lietuvoje – teikia Seimui svarstyti teisėjų kandidatūras (Lietuvos Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktą), o Latvijos Konstitucijos 84 straipsnyje nurodyta tik tai, jog teisėjus skiria Saeima – apie Prezidento teisę teikti kandidatūras neužsimenama. Aukščiausiųjų Teismų teisėjų skyrimas – tik vienas iš daugybės pavyzdžių, kuomet aptartų valstybių vadovai yra įgalioti skirti ar teikti aukščiausių šalies pareigūnų kandidatūras. Tarp Prezidentų skiriamų (teikiamų) pareigūnų galima būtų paminėti ir kitų teismų teisėjus, premjerą (atsižvelgtina į tai, kad JAV Vyriausybės samprata ir sandara kitokia nei Lietuvoje, Latvijoje ar Portugalijoje), ambasadorius, kitus aukščiausio lygmens pareigūnus. Taigi nors skiriasi tai, kokia apimtimi valstybės vadovas veikia pareigūnų skyrimo procese (skiria pareigūnus ar tik teikia jų kandidatūras), bet kokių atveju jis pakankamai aktyviai dalyvauja šioje veikloje visose analizuotose šalyse. Aktyvesnis vaidmuo suteikiamas Parlamentams būtent tose valstybėse, kuriose pasirinkta parlamentinė valdymo forma (Latvija) arba mišri valstybės valdymo forma (Lietuva), kitose nagrinėtose valstybėse (JAV ir Portugalijoje) pareigūnų skyrimo procese ypač aktyvus Prezidentas.

Dar viena reikšminga ir nemažai bendro tarp išvardytų valstybių turinti tarpinstitucinių konstitucinio lygmens įgaliojimų sritis - **Vyriausybės formavimas (išformavimas) ir atskaitomybė**. Darbo autorės manymu, kalbant apie Vyriausybės sudarymą, atskaitomybę ir išformavimą nederėtų su nagrinėtomis Europos valstybėmis (Lietuva, Latvija, Portugalija) tapatinti JAV Vyriausybės, nes ši institucija pastarojoje šalyje yra unikali ir ganėtinai sunkiai sulyginama su europinio tipo Vyriausybėmis. JAV Konstitucijoje tiesiogiai nėra įvardijama Vyriausybės sudėtis, sudarymo tvarka. Šioje šalyje veikia kitokio pobūdžio vykdomosios valdžios aparatas, kuriame nėra Ministro Pirmininko ir ministrų. Šių pareigūnų atitikmuo – sekretoriai, o pati Vyriausybė paprastai įvardijama Prezidento Kabineto terminu. Tuo tarpu Lietuvoje, Latvijoje ir Portugalijoje veikia Vyriausybės su Ministrais Pirmininkais priešakyje ir ministrais (Portugalijoje yra ir sekretoriai), atsakingais už jiems pavestas veiklos sritis. Šiose trijose valstybėse Vyriausybę formuoja nacionaliniai Parlamentai ir Prezidentai kartu, taip išlaikydami tarpinstitucinį galių balansą, nepaliekant galimybės sukongcentruoti visos įtakos vienos valdžios rankose. Antai, Lietuvoje Ministrą Pirmininką, remiantis 92 straipsnio 1 bei 2 dalimi,

skiria ir atleidžia Prezidentas Seimo pritarimu, ministrus skiria taip pat Prezidentas, Ministro Pirmininko teikimu. Latvijoje, pagal Konstitucijos 56 straipsnį, Vyriausybę formuoja asmuo, kuriam valstybės vadovas nurodo tai padaryti (nedera pamiršti tokio Prezidento akto nominalumo, aptarto ankstesniame darbo skyriuje). Portugalijoje Vyriausybę konstituciškai priskirta formuoti taipogi Prezidentui – tai numatyta Portugalijos Konstitucijos 133 straipsnyje. T.y., Portugalijos Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką bei pastarajam patarus – ir ministrus bei juos atleidžia iš pareigų. Dera pabrėžti tai, kad paprastai formuojant Vyriausybę visose šiose valstybėse reikalinga paisyti politinės daugumos Parlamente nuomonės - Portugalijos Konstitucijoje šis aspektas įtvirtintas tiesiogiai.¹⁷⁰ Vis dėlto, kiek kitokie tarpinstitucinės galių sąveikos ypatumai susiklostę šių valstybių konstitucinėje praktikoje dėl Vyriausybės atskaitomybės. Labai reikšminga šiuo aspektu yra valstybės valdymo forma. Akivaizdu, jog parlamentinėje Latvijoje Vyriausybė atskaitinga būtent Saeimai ir turi turėti jo pasitikėjimą. Tokia pati situacija ir mišrią valdymo formą pasirinkusioje Lietuvoje. Vis dėlto, atskiri ministrai Lietuvoje yra atskaitingi Prezidentui, todėl negalima būtų kategoriškai teigti, jog valstybės vadovas neturi jokios įtakos Vyriausybei atsiskaitant už savo veiklą. Tuo tarpu, prezidentinėje Portugalijoje Vyriausybė *in corpore* atskaitinga abiems institucijoms – tiek Prezidentui, tiek Parlamentui (Portugalijos Konstitucijos 190 straipsnis). Reikšminga valdžių galių sankirtos aspektu ir Vyriausybės įgaliojimų pabaiga. Latvijos, Lietuvos bei Portugalijos Konstitucijose tiesiogiai įtvirtinta galimybė pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe. Lietuvoje, Latvijoje bei Portugalijoje tokį nepasitikėjimą turi teisę išreikšti nacionaliniai Parlamentai. Visose šiose valstybėse gali būti pareikštas nepasitikėjimas tiek Ministru Pirmininku, tiek atskiru ministru. Pareiškus nepasitikėjimą premjerui, visa Vyriausybė privalo atsistatydinti. Nors visų trijų valstybių Konstitucijos tiesiogiai numato būtent parlamentinį nepasitikėjimą Vyriausybe, tačiau tam tikra apimtimi šioje srityje veikia ir valstybių vadovai. Antai, Portugalijos Konstitucijos 195 straipsnio 2 dalis numato Prezidento teisę pasitarus su Valstybės Taryba paleisti Vyriausybę, jei tai neatidėliotinai būtina siekiant užtikrinti normalų demokratinių institucijų funkcionavimą.¹⁷¹ Lietuvoje (kaip tai nurodyta pirmajame šio darbo skyriuje), galima teigti, formuojasi konstitucinis paprotys, kuomet Prezidentas viešai išreiškia nepasitikėjimą premjeru ar atskiru ministru (žr. P. 22), todėl galima teigti egzistuojant tam tikrą prezidentinės įtakos apraiškų Vyriausybės įgaliojimų pabaigos išreiškus nepasitikėjimą sferoje. Taigi, kaip matyti, stengiamasi rasti politinį – teisinį valdžių balansą, konsensuą tiek Vyriausybės formavimo (išformavimo), tiek jos atskaitomybės procese visose minėtose valstybėse.

Svarbi ir kita tarpinstitucinių santykių sritis, susijusi su **ypatingaisiais įgaliojimais**, tokiais kaip karo, nepaprastosios padėties skelbimas, amnestija, malonė ir kt. Šioje įgaliojimų srityje visos keturios nagrinėtosios šalys turi nemažai panašumų. Antai, Lietuvoje, Latvijoje, Portugalijoje bei

¹⁷⁰ The Constitution of the Republic of Portugal//Prieiga per internetą:
http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf [Žiūrėta: 2010-12-05].

¹⁷¹ Ten pat.

JAV Prezidentai turi standartinę konstitucinę teisę teikti malonę nuteistiesiems (atitinkamai, Lietuvos Konstitucijos 84 straipsnio 23 punktas, Latvijos Konstitucijos 45 straipsnis, Portugalijos Konstitucijos 134 straipsnio f punktas, JAV Konstitucijos II straipsnio 2 skyrius), o Parlamentai (apie JAV Kongreso teisę leisti amnestijos aktus Konstitucijoje tiesiogiai neužsiminta) – leisti amnestijos aktus (Lietuvos Konstitucijos 67 straipsnio 19 punktas, Latvijos Konstitucijos 45 straipsnis, Portugalijos Konstitucijos 161 straipsnio f punktas). Reikšmingos ir karinių Prezidentų bei Parlamentų įgaliojimų sąsajos. Kaip įprasta demokratinėms valstybėms, vadovaujamoms Prezidento, jam kartu yra priskiriamos ir aukščiausiojo karinių pajėgų vado galios. Tokia „tradicinė“ praktika susiklosčiusi ir JAV bei trijose analizuotose Europos šalyse – Lietuvoje, Latvijoje bei Portugalijoje. Vis dėlto, nepaisant prezidentinių galių šioje srityje, ko gero, aktyvesnis vaidmuo priklauso nacionaliniams Parlamentams, kurie paprastai turi legitimuoti Prezidento paskelbtą karą, nepaprastąją padėtį, kurią pastarasis gali skelbti Parlamentui neposėdžiaujant. Lietuvoje, Latvijoje, Portugalijoje bei JAV tokius ypatingus ir išimtinus sprendimus, kaip karą, nepaprastosios padėties skelbimas ir pan., priima nacionaliniai Parlamentai ir Prezidentai drauge: Parlamentas paprastai skelbia nepaprastąją ar karą padėtį (Lietuva, JAV) arba tvirtina Prezidento sprendimą (dėl nepaprastosios padėties – Lietuvoje, dėl nepaprastosios ir karą padėties – Portugalijoje). Jungtinių Amerikos Valstijų karą galių naudojimo patirtis pastaruoju laikotarpiu iš visų nagrinėtų valstybių bene gausiausia, todėl nemaža ir JAV Aukščiausiojo Teismo pasisakymų šiuo klausimu, pvz.: minėtoje byloje *Hamdan v. Rumsfeld* kurioje Aukščiausiasis Teismas pabrėžė būtinybę Prezidentui ir Kongresui derinti karinius įgaliojimus, o ypač Prezidentui neperžengti savo karinių įgaliojimų ribos ir nepažeisti Kongreso šioje srityje turimų įgaliojimų.¹⁷² Prie ypatingųjų įgaliojimų taip pat galima būtų priskirti Prezidentų teisę šaukti neeilinius nacionalinių Parlamentų posėdžius ar sesijas (Lietuvos Konstitucijos 84 straipsnio 19 punktas, Latvijos Konstitucijos 44 straipsnis, JAV Konstitucijos II straipsnio 3 skyrius, Portugalijos Konstitucijos 133 straipsnio c punktas).

Dar viena panašumų (ir kartu – skirtumų) turinti prezidentinių bei parlamentinių įgaliojimų sritis – **užsienio politika**. Šioje sferoje tiek parlamentinėje Latvijoje, tiek mišrią valdymo formą pasirinkusioje Lietuvoje, tiek Prezidentinėje Portugalijoje bei JAV užsienio politika paprastai traktuojama kaip Prezidento veiklos sritis (pvz.: Lietuvos Konstitucijos 84 straipsnio 1 punkte nurodyta, jog Prezidentas „sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus ir kartu su Vyriausybe vykdo užsienio politiką“¹⁷³). Kiek labiau miglota šiuo klausimu yra Latvijos Konstitucija, kurios 41 straipsnis, numato, kad Latvijos Prezidentas atstovauja (reprezentuoja) šalį tarptautiniuose

¹⁷² The Supreme Court of the United States of America. *Hamdan v. Rumsfeld* (2006)//Prieiga per internetą: <http://www.hamdanvrumfeld.com/05-184.pdf>

¹⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

santykiuose.¹⁷⁴ Kadangi dera sutikti su prof. dr. J. Žiliu, t.y., kad parlamentinių galių sąrašo Latvijos Konstitucijoje pasigendama, todėl gana problematiška nurodyti konkrečius Saeimos įgaliojimus užsienio politikos srityje, analizuojant būtent konstitucines nuostatas. Tuo tarpu, Portugalijos Konstitucijoje įvardytos užsienio politikos (tarptautinių santykių) sritys, kuriose veikia Prezidentas. Jis taip pat turi reikšmingą užsienio politikos įgaliojimą Susirinkimo siūlymu teikti svarstyti tam tikrus reikšmingus užsienio politikos klausimus referendumu.¹⁷⁵ JAV, kaip išskirta ir antrajame darbo skyriuje (žr. P. 42), yra pateikta ir nemažai konstitucinės doktrinos pavyzdžių Kongreso ir Prezidento įgaliojimų užsienio politikos srityje derinimo klausimu. Apibendrintai galima teigti, jog JAV Aukščiausiasis Teismas pabrėžia tarpinstitucinį balansą šioje srityje ir kartu išskiria teisę deleguoti tam tikras Kongreso užsienio politikos funkcijas (sritis) šalies vadovui, greta numatydamą pareigą pastarajam neperžengti numatytų veiklos ribų (lot. k. - *ultra vires*) ir nepiktnaudžiauti suteiktais įgaliojimais.

Paskutinią aptartina tarpinstitucinių santykių panašumų visose analizuotose šalyse turinti sritis – **kontroliniai įgaliojimai**. Vienas ryškiausių kontrolinių įgaliojimų raiškos tarp valdžių pavyzdžių – „priverstinis“ įgaliojimų nutraukimas išankstinių rinkimų, apkaltos instituto taikymo, kitokio pašalinimo iš pareigų būdais. Abi nagrinėtų valstybių valdžios (Parlamentas ir Prezidentas) viena kitos atžvilgiu disponuoja adekvačiu kontroliniu instrumentu – galimybe nutraukti viena kitos įgaliojimus anksčiau laiko. Antai, įstatymų leidėjas gali pašalinti iš pareigų Prezidentą apkaltos proceso tvarka (šis institutas būdingas Lietuvai bei JAV, tačiau nenumatytas Latvijoje bei Portugalijoje), jei šis šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką ar paaiškėjo jo padarytas nusikaltimas¹⁷⁶ (Lietuva) arba pripažinus valstybės vadovą kaltu dėl valstybės išdavimo, kyšininkavimo, kito sunkaus (nesunkaus) nusikaltimo¹⁷⁷ (JAV). Abi valstybės yra susidūrusios su aukščiausio šalies vykdomosios valdžios pareigūno apkalta. Jungtinėse Amerikos Valstijose bene ryškiausia rezonansinė apkaltos procedūra taikyta aštuntajame dešimtmetyje tuometinio Prezidento Richard'o Nixon'o atžvilgiu. Šis valstybės vadovas įsivėlė į vadinamąjį Watergate'o skandalą (per savo parankinius neteisėtai šnipinėjo priešininkų partiją – Demokratus, naudojo pasiklausymo aparatūrą, taip pat naudojosi kitais neteisėtais būdais gauti informaciją apie politinius oponentus). Lietuvoje 2004 m. į panašų neteisėto slaptos informacijos naudojimo skandalą, virtusį apkalta, buvo patekęs ir tuometinis Prezidentas Rolandas Paksas, kurio veiksmus bei su Prezidento apkalta susijusias įstatymines nuostatas pagal LR Konstitucijos normas išaiškino LR Konstitucinis Teismas (2003 m.

¹⁷⁴ The Constitution of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą:
http://www.saeima.lv/LapasEnglish/Constitution_Saturs.htm [Žiūrėta: 2010-12-06].

¹⁷⁵ The Constitution of the Republic of Portugal//Prieiga per internetą:
http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf

¹⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁷⁷ The Constitution of the United States of America//Prieiga per internetą:
<http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> [Žiūrėta: 2010-12-08].

gruodžio 23 d. nutarimas,¹⁷⁸ 2004 m. kovo 31 d. išvada,¹⁷⁹ 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas,¹⁸⁰ 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas,¹⁸¹ 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas¹⁸²). Nors Latvijoje bei Portugalijoje Prezidento apkaltos instituto nėra, tačiau taip pat konstituciškai reglamentuoti keli valstybės vadovo pašalinimo iš pareigų atvejai, tokie kaip nusikaltimo padarymas (kaip ir Lietuvoje bei JAV, taip pat taikoma ir Latvijoje bei Portugalijoje), išvykimas iš šalies apie tai neinformavus Respublikos Susirinkimo (būdinga tik Portugalijai, todėl aptariama kitame poskyryje prie tarpinstitucinių santykių skirtumų), Prezidento pašalinimas (atleidimas iš pareigų) balsuojant Parlamente (būdinga tik Latvijai). Minėtų valstybių Prezidentai taip pat turi adekvačią teisę nutraukti Parlamentų veiklą skelbiant išankstinius (priešlaikinius) rinkimus (Lietuvos Konstitucijos 84 straipsnio 20 punktas, 58 straipsnis, Latvijos Konstitucijos 48 straipsnis, Portugalijos Konstitucijos 133 straipsnio e punktas, 172 straipsnis). Pažymėtina, jog Portugalijos bei Lietuvos Prezidentai negali paleisti nacionalinių Parlamentų, jei iki jų pačių kadencijos pabaigos liko mažiau kaip pusė metų. Tokiu būdu užtikrinamas valstybinių valdžių stabilumas.

Diskutuotina prie kurios - kontrolinių ar kokių kitokių įgaliojimų srities derėtų priskirti metinius valstybių vadovų pranešimus nacionaliniams Parlamentams (Lietuvoje, JAV) apie valstybės padėtį. Lietuvoje Prezidentas metiniais pranešimais informuoja Seimą apie padėtį Lietuvoje, vidaus ir užsienio politiką (LR Konstitucijos 84 straipsnio 18 punktas). Panaši Prezidento funkcija numatyta ir JAV Konstitucijoje. Reikėtų sutikti su ta nuomone, jog Prezidento metiniai pranešimai ar kitoks informavimas apie valstybės padėtį Parlamente nėra jo atskaitomybės legislatyvinei institucijai forma, tik tam tikras tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir kooperacija. Tiek JAV, tiek LR Konstitucijoje

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 23 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto "Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai // Valstybės Žinios – 2003, Nr. 124-5643.

¹⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės Žinios – 2004, Nr. 49-1600.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekreto Nr. 397 "Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės Žinios – 2004, Nr. 56-1948.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas dėl pareiškėjo – Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo statuto trisdešimt aštuntasis skirsnis bei kai kurios šio skirsnio nuostatos ir Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. IX-1954 "Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo" neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. IX-1954 "Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo" sudarytos specialiosios tyrimo komisijos Respublikos Prezidentui Rolandui Paksui pateiktų kaltinimų pagrįstumui ir rimtumui ištirti bei išvada dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą paneigti 2003 m. gruodžio 23 d. sprendimu Nr. 1 {P} patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. IX-1954 sudarytos specialiosios tyrimo komisijos reglamentas ir kai kurios šio reglamento nuostatos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto bei Lietuvos Respublikos Seimo statuto nuostatomis // Valstybės Žinios – 2004, Nr. 57-2006, atitaisymas Nr. 107.

¹⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės Žinios – 2004, Nr. 85-3094.

tiesioginė Prezidento atskaitomybė įstatymų leidžiamajai institucijai nenumatyta, tačiau tarpinstitucinis bendradarbiavimas neišvengiamai būtinas, kartu jis pabrėžia stabdžių – atsvarų mechanizmo tinkamą funkcionavimą. Vis dėlto, tokios Prezidento funkcijos tiesiogiai nenumato nei Latvijos, nei Portugalijos Konstitucijos.

Galima daryti išvadą, jog Lietuvos, Latvijos, JAV bei Portugalijos tarpinstitucinių santykių sritys savo esme yra beveik identiškos, t.y. su tam tikromis išimtimis, valstybinių valdžių (Prezidentų ir Parlamentų) santykiai klostosi panašiose konstitucinių įgaliojimų srityse: legislatyvinėje, užsienio politikos, pareigūnų skyrimo – atleidimo, Vyriausybės formavimo ir atskaitomybės, ypatingųjų bei kontrolinių įgaliojimų. Tačiau nereikėtų šių įgaliojimų pernelyg tapatinti – tai matyti giliau išanalizavus konkrečius įgaliojimus bei jų ypatumus nagrinėtose valstybėse.

3.2. Lietuva, JAV, Latvija ir Portugalija: nacionalinių Parlamentų ir valstybių vadovų santykių skirtumai

Nors **legislatyvinė sritis** figūruoja visų nagrinėtų valstybių tarpinstituciniuose santykiuose, esama nemažai skirtumų, kuriuos lemia pasirinkta valdymo forma, politinis režimas, istorinė, politinė šalies raida ir kiti ypatumai. Antai, tiek JAV, tiek Latvijoje, Portugalijoje bei Lietuvoje Prezidentai turi veto teisę nacionalinių Parlamentų įstatymų leidybos procese, tačiau veto galia skiriasi. Prezidentinėje JAV veto įveikimui reikalingi du trečdaliai visų kongresmenų balsų daugumos, Portugalijoje – absoliuti dauguma, tuo tarpu, Lietuvoje – viena antroji Parlamentų narių balsų dauguma, o štai Latvijos Konstitucijoje nenurodoma konkreti parlamentarų balsų dauguma, reikalinga veto įveikimui. Ypatumų turi ir pačių vetuojamų teisės aktų specifika: Portugalijos Prezidentas turi teisę vetuoti ne tik įstatymus, bet ir Respublikos Susirinkimo dekretus, statutus bei kt. (Portugalijos Konstitucijos 134 straipsnio h punktas, 136 straipsnio 1 dalis). Skirtingi ir visų analizuotų valstybių veto pareiškimo terminai: Latvijoje – 7 dienos¹⁸³, Lietuvoje – 10 dienų¹⁸⁴, Portugalijoje – net 20 dienų¹⁸⁵, o JAV – 10 dienų¹⁸⁶. Be to, Latvijos Prezidentas, priešingai nei kitų nagrinėtų valstybių vadovai, turi ir kitokią galimybę paveikti įstatymų leidybos procesą – delsti paskelbti įstatymą iki dviejų mėnesių, remiantis Latvijos Konstitucijos 72 straipsniu. Tokia Prezidento teisė nenumatyta nė vienoje iš kitų trijų valstybių. Visų keturių valstybių vadovai taip pat turi konstitucinę galimybę inicijuoti įstatymo išleidimą ar tam tikrų svarbių klausimų svarstymą Parlamente. JAV Konstitucijoje

¹⁸³ Constitution of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą:

http://www.saeima.lv/LapasEnglish/Constitution_Saturs.htm [Žiūrėta: 2010-12-12].

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁸⁵ The Constitution of the Republic of Portugal//Prieiga per internetą:

http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf [Žiūrėta: 2010-12-12].

¹⁸⁶ The Constitution of the United States of America//Prieiga per internetą:

<http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> [Žiūrėta: 2010-12-12].

tiesiogiai neminama Prezidento įstatymų leidybos iniciatyvos teisė (priešingai nei Lietuvoje, Latvijoje ar Portugalijoje), tačiau JAV Prezidentas turi teisę kreiptis į Kongresą ir inicijuoti reikšmingų klausimų svarstymą, taigi tam tikra apimtimi veikti ir įstatymų leidybos procesą.

Prie legislatyvinio pobūdžio tarpinstitucinių įgaliojimų darbo autorė priskiria ir Prezidentų bei Parlamentų teisę kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją. Pažymėtina, kad Lietuva bei Portugalija šioje srityje turi savitų bruožų. T.y., Lietuvos Prezidentas neturi teisės kvestionuoti Seimo priimtų įstatymų konstitucingumo, o Portugalijoje Respublikos Susirinkimui nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Tribunolo įstatyme tiesiogiai nenumatyta teisė kreiptis į Konstitucinį Tribunalą dėl Prezidento priimamų teisės aktų atitikties Konstitucijai. Lietuvos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą tik dėl Vyriausybės aktų, tarptautinių sutarčių atitikimo Lietuvos Konstitucijai bei prašyti išvados dėl to, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus.¹⁸⁷ Pagrįsta teigti, jog Lietuvos Prezidentui turėtų būti suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimamų įstatymų konstitucingumo. Tinkamiausias kontrolinių įgaliojimų tarpinstituciniuose Prezidento ir Parlamento santykiuose įgyvendinimas – abipusė teisė tikrinti vienas kito teisės aktų atitikimą šalies Konstitucijai konstitucinės justicijos institucijos pagalba. Tokiu atveju užtikrinama (ar bent skatinama) abiejų institucijų priimamų teisės aktų kokybė, procedūrų laikymosi drausmė. Be to, pastebėtina, jog Parlamento priimamų teisės aktų kiekis bei apimtis paprastai didesni nei Prezidento, todėl reikalinga, ko gero, ir stipresnė kontrolė, platesnis subjektų ratas, galintis kvestionuoti tokius teisės aktus konstitucingumo požiūriu.

Esama ir kitų skirtumų, antai, priešingai nei pvz. Latvijoje, Portugalijos Konstitucinis Tribunalas Respublikos Susirinkimo kreipimosi pagrindu teikia išvadą, ar Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas (toks kreipimosi pagrindas numatytas ir Lietuvos Konstitucijos 106 straipsnio 3 dalies 2 punkte), taip pat tvirtina Prezidento laikino psichikos sutrikimo, neleidžiančio eiti pareigų bei mirties faktus (Portugalijos Konstitucijos 223 straipsnio 2 dalies a, b, c punktai). Nei Lietuvos, nei Latvijos Konstitucijose bei Konstitucinių Teismų įstatymuose nenumatyta, jog nacionaliniai Parlamentai gali kreiptis į šią konstitucinės justicijos instituciją prašydami pateikti išvadą dėl valstybės vadovo psichinės būklės sutrikimo konstatavimo ar mirties fakto patvirtinimo. Be to, pastarųjų šalių Konstituciniai Teismai (taip pat ir JAV Aukščiausiasis Teismas) nėra įpareigoti konstatuoti atleidimo iš Prezidento pareigų fakto, o Portugalijos Konstitucija numato tokį Respublikos Susirinkimo kreipimosi į Portugalijos Konstitucinį Tribunalą pagrindą.

Kita savitų ypatumų visose nagrinėtose valstybėse turinti konstitucinių įgaliojimų sankirtos sritis – **pareigūnų skyrimas ir atleidimas iš pareigų**. Antai, JAV bei Latvijos Konstitucijos, priešingai nei Lietuvos ar Portugalijos, gana lakoniškai numato, kokius konkrečiai pareigūnus įgalioti skirti valstybių vadovai. JAV skiriasi nuo likusių trijų nagrinėtų šalių ir tuo, jog Prezidentui numatyta

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės Žinios, 1993, Nr. 6-120.

teisė į laisvas vietas Senatui neposėdžiaujant skirti pareigūnus iki artimiausios sesijos pabaigos.¹⁸⁸ Taigi pastarosios valstybės vadovas turi sąlyginai platesnius įgaliojimus pareigūnų skyrimo srityje.

Vyriausybės formavimo ir atskaitomybės srityje nagrinėtų valstybių vadovų bei Parlamentų įgaliojimų apimtys ir pobūdis taip pat turi skirtumų. Latvijoje Vyriausybę formuoja asmuo, kuriam Prezidentas tai paveda (Latvijos Konstitucijos 56 straipsnis), Lietuvoje Ministrą Pirmininką Seimo pritarimu, o ministrus – Seimo teikimu, skiria bei iš pareigų atleidžia Prezidentas (Lietuvos Konstitucijos 92 straipsnio 1 ir 2 dalys), Portugalijoje Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką pasikonsultavęs su politinėmis partijomis Parlamente, o Ministro Pirmininko siūlymu skiria ir ministrus (Portugalijos Konstitucijos 187 straipsnis). JAV, kaip minėta, Vyriausybė turi visiškai kitokią specifiką, todėl sudėtinga ją lyginti su europinio tipo valstybėmis.

Taip pat dera pažymėti ir kitą ryškų skirtumą – Vyriausybės atskaitomybės pobūdį. Tiek Lietuvoje, tiek kaimyninėje Latvijoje įtvirtintas konstitucinis Vyriausybės atskaitomybės Parlamentui principas, kai, tuo tarpu, Portugalijoje Vyriausybė atskaitinga abiem valdžioms – tai numatyta šios šalies Konstitucijos 190 straipsnyje. Kaip minėta antroje darbo dalyje, Lietuvos Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs šį Europos valstybių Vyriausybių atskaitingumo nacionaliniams Parlamentams ypatumą, t.y. šis požymis – standartinė Europos šalių praktika.

Užsienio politikos įgaliojimų sankirtos srityje nemaža panašumų, tačiau esama ir tam tikrų skirtumų: JAV Aukščiausiojo Teismo konstitucinės justicijos byloje išvystyta Kongreso teisės deleguoti Prezidentui kai kuriuos užsienio politikos įgaliojimus doktrina (žr. P. 41), kuri nėra konstituciškai įtvirtinta nė vienoje iš kitų trijų nagrinėtų šalių. Be to, Prezidentui Konstitucijos II straipsnio II dalis laiduoja teisę sudaryti sutartis, jei tam pritaria dvi trečiosios Senato narių. Taigi Prezidento galios šioje srityje gerokai išplečiamos. Latvijoje, Lietuvoje bei Portugalijoje Prezidentų ir Parlamentų įgaliojimai užsienio politikoje savo pobūdžiu gana panašūs, tačiau skiriasi jų apimtis. Antai, Portugalijos Prezidentui Konstitucijos 135 straipsnio c dalis suteikia teisę ratifikuoti tarptautines sutartis, Latvijoje Prezidentas tik vykdo Saeimos sprendimus dėl tarptautinių sutarčių ratifikavimo (Latvijos Konstitucijos 41 straipsnis), Lietuvoje tarptautines sutartis ratifikuoja Seimas (Lietuvos Konstitucijos 67 straipsnio 16 punktą). Matyti, jog prezidentinių valstybių vadovai išsiskiria savo įtaka ir įgaliojimų apimtimi užsienio politikoje, lyginant su Lietuva bei Latvija.

Ypatingųjų įgaliojimų srityje taip pat susiduriama su tarpinstitucine sąveika, tačiau ryškesnių skirtumų Latvijoje, Lietuvoje, Portugalijoje ar JAV rasti gana sudėtinga, todėl jie atskirai šiame darbe neaptariami.

Paskutinė iš magistriniame dare išskirtų tarpinstitucinės sąveikos sričių – **kontroliniai įgaliojimai**, kurie turi savitos specifikos visose nagrinėtose šalyse. Vienas ryškiausių aspektų –

¹⁸⁸ The Constitution of the United States of America//Prieiga per internetą: <http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> [Žiūrėta: 2010-12-12].

“priverstinė” įgaliojimų pabaiga. Daugiausia ypatumų, ko gero, turi Prezidento įgaliojimų nutraukimas. Tiek Lietuvos, tiek JAV Konstitucijos tiesiogiai įtvirtina Prezidento apkaltos institutą už nusikaltimų padarymą, šiurkštų priesaikos sulaužymą ir kt. Valstybės vadovus tokiais atvejais Lietuvoje bei JAV turi teisę pašalinti nacionaliniai Parlamentai. Tuo tarpu, toks institutas nėra įtvirtintas nei Latvijos, nei Portugalijos Konstitucijose. Vis dėlto, pastarosiose valstybėse numatomi keli kiti Prezidentų pašalinimo iš pareigų pagrindai: Latvijoje – balsuojant slaptame Parlamento posėdyje (tai yra tarsi nepasitikėjimo valstybės vadovu išreiškimo forma), taip pat Prezidentui padarius nusikaltimą, Portugalijoje – padarius nusikaltimą, konstatavus valstybės vadovo psichikos sutrikimą ar išvykus iš šalies ilgiau nei penkioms dienoms, bet neinformavus apie šį faktą Respublikos Susirinkimo (plačiau žr. P. 50, 51 ir 58). Nors Parlamentų priešlaikinio paleidimo galimybė įtvirtinta visų keturių valstybių Konstitucijose, tačiau visos šalys skiriasi pačia Parlamentų paleidimo tvarka. T.y., Latvijoje privalo būti šaukiamas referendumas, kuriame ir sprendžiama, ar anksčiau laiko paleisti Parlamentą. Teisę siūlyti paleisti šią legislatyvinę instituciją turi Prezidentas (Latvijos Konstitucijos 48 straipsnis) Portugalijos Konstitucijos 133 straipsnio c punkte numatyta, kad Prezidentas gali paleisti Respublikos Susirinkimą Vyriausybės siūlymu ir pasitaręs su Valstybės Taryba.

Dera išskirti ir kitą kontrolinį įgaliojimą, nebūdinga Latvijai, Portugalijai bei Lietuvai, tačiau būdingą Jungtinėms Amerikos Valstijoms. JAV konstitucinėje doktrinoje nurodyta, jog Kongresas turi teisę atlikti Prezidento veiklos tyrimą, net kai tai nesusiję su apkaltos proceso prielaidomis.¹⁸⁹ Darbo autorės nuomone, Lietuvos, Latvijos bei Portugalijos pasirinkta sistema, kuomet valstybės vadovo veiksmai gali būti vertinami tik esant itin svariems pagrindams (įtariama, kad padarytas nusikaltimas, kitokiu būdu šiurkščiai pažeista Konstitucija ir kt.) laikytina tinkama ir pagrįsta konstitucine praktika, nes, kaip rodo JAV pavyzdys, įstatymų leidėjas kartais linkęs pasitelkti „ketvirtąją valdžią“, kuri netinkamu informacijos pateikimu gali pakenkti Prezidento institucijos prestižui, sumenkinti jo autoritetą rinkėjų akyse.

Apibendrinant pasakytina, jog tarpinstitucinių santykių laukas daugiau panašumų turi būtent to paties žemyno valstybėse (Latvijoje, Lietuvoje bei Portugalijoje), kurios sukaupė daugeliu aspektų artimesnę istorinę, politinę patirtį nei JAV. Tam tikri skirtumai tarp JAV ir išnagrinėtų Europos valstybių aukščiausių valstybės institucijų nulemti ir pačių legislatyvinių institucijų struktūros, t.y. JAV Kongresas – bikameralinė institucija, o Lietuvos, Latvijos bei Portugalijos Parlamentai – vienerių rūmų legislatyvinės institucijos. Be to, JAV neturi Konstitucinio Teismo, kaip institucijos, tiriančios valstybės valdžių teisės aktų konstitucingumą (šias funkcijas atlieka JAV Aukščiausiasis Teismas), priešingai nei Lietuvoje, Latvijoje bei Portugalijoje. Be abejonės, nedera sureikšminti struktūrinių valdžios institucijų ypatumų šiose valstybėse, tačiau bent minimalios įtakos

¹⁸⁹ Marshall W. P. The Limits of Congress's authority to investigate the President. University of Illinois Law Review, 2004, No. 781. P. 3.

tam tikriems skirtumams visa tai turi. Kartu dera pastebėti, jog daugelis tarpinstitucinių santykių lauko skirtumų nėra itin ženklūs. Tai lemia galbūt tai, jog visos nagrinėtos valstybės, nepaisant pasirinktos valdymo formos, yra demokratinės, teisinės valstybės, paremtos Konstitucijos viršenybe, jos dvasia bei stabdžių ir atsvarų sistemos mechanizmu, kuris padeda išlaikyti tarpinstitucinį balansą, stabilumą ir išvengti chaoso politinėje – teisinėje valstybinio valdymo sferoje.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Tiek Seimo, tiek šalies Prezidento *de jure* konstituciniai įgaliojimai yra sąlyginai plataus pobūdžio, tačiau *de facto* įgaliojimai ir tarpinstituciniai santykiai liudija esant kiek kitokią galių proporciją. Pagrįsta teigti, jog Prezidento galių apimtį bei santykių su Seimu balansą didžiaja dalimi apsprendžia konkretus asmuo, esantis valstybės vadovo poste, taip pat Seimo politinės sudėties bei kiti aspektai - ne tik konstitucinė – norminė tarpinstitucinių santykių bei galių reglamentacija. Politiškai aktyvus bei gerai su politine Seimo dauguma sutariantis Prezidentas gali kiek pakreipti konstitucinę valdžių galių reglamentaciją savo institucijai naudinga linkme (pvz.: pradėti kurti atitinkamą konstitucinį paprotį).
2. Nors Jungtinėse Amerikos Valstijose išplėtotas stabdžių ir atsvarų sistemos mechanizmas, kuriuo remiantis valdžios yra padalytos, pakankamai savarankiškos, bet kartu ir sąveikaujančios, viena kitą kontroliuojančios, tačiau žvelgiant į politinę - teisinę praktiką matyti, kad esama nemažai situacijų, kuomet būtent valstybės vadovas veikia *ultra vires* – peržengęs savo įgaliojimų lauką patenka į Kongreso įgaliojimų sritį (pvz.: pareigūnų skyrimo srityje).
3. Latvijos Prezidentas veikia gana ribotame galių lauke, atlieka daugiau reprezentacinę funkciją – jo galios iš visų nagrinėtų valstybių yra bene siauriausios (siauresnės ir už Lietuvos Prezidento). Latvijos valstybinių valdžių veiklos srityje plačius įgaliojimus turi būtent Saeima, o Prezidentui priskirtos siauros galios, suponuojančios jo, kaip „valstybės notaro“ poziciją tarpinstituciniuose santykiuose.
4. Portugalijos valdžių sistemoje itin reikšmingą vietą užima plačiai reglamentuotą konstitucinį statusą bei galias (kaip antai, tik absoliučia balsų dauguma įveikiamą veto) turintis Prezidentas. Portugalijos Prezidento statuso bei įgaliojimų konstitucinis įtvirtinimas bei jo padėtis tarpinstituciniuose santykiuose liudija jo prioritetinę padėtį valdžių sistemoje (jo statusą Respublikos Susirinkimo atžvilgiu galima išreikšti panašiai kaip ir JAV Prezidento - *primus inter pares* – pirma valdžia tarp lygių valdžių) ir kartu platesnes nei Lietuvos Prezidento galias (pvz.: teisę kreiptis į Konstitucinį Tribunalą dėl Respublikos Susirinkimo teisės aktų konstitucingumo).
5. Tarpinstituciniai santykiai daugiau panašumų turi to paties žemyno šalyse (Latvijoje, Lietuvoje bei Portugalijoje). Manytina, kad tai lemia artimesnę istorinę, politinę patirtis, pasirinktas valdymo modelis, kiti veiksniai. Tačiau išnagrinėti tarpinstitucinių santykių skirtumai nėra itin ženklūs. T.y., visose analizuotose valstybėse veikia stabdžių – atsvarų sistemos mechanizmas, visos šalys remiasi demokratinės, teisinės valstybės, valdžių padalijimo principais, kurie

užkerta kelią vienos valdžios dominavimui ar neproporcingai galių ekspansijai, taip pat subalansuoja turimus įgaliojimus bei tarpinstitucinius santykius.

6. Vienas esminių bruožų, skiriančių visas nagrinėtas šalis, jų valdžių tarpusavio santykius bei galias – valstybės valdymo forma, pagal kurią, atitinkamai, dominuojančią padėtį užima Prezidentas arba Parlamentas. Tam tikrus skirtumus suponuoja ir atskiri politiniai (Parlamento kontingentas), istoriniai (kariniai neramumai) veiksniai.
7. Siūlytina Lietuvos Respublikos Prezidentui suteikti konstitucinę teisę kreiptis į LR Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimamų įstatymų konstitucingumo. Tam reikalinga padaryti LR Konstitucijos 106 straipsnio pataisą, praplečiant subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimamų įstatymų konstitucingumo ratą. Tokiu būdu būtų užtikrintas efektyvesnė tarpinstitucinė kontrolė, sustiprintos Prezidento galios, kurios šioje srityje patiria neproporcingus suvaržymus.
8. Siūlytina sustiprinti ir Prezidento vaidmenį Vyriausybės atskaitomybės procese, suteikiant jam platesnes veikimo ribas, kadangi valstybės vadovas yra vienas iš subjektų, dalyvaujančių Vyriausybės formavime, jo kontrolinės galios turėtų būti išplėstos. Pvz.: galėtų būti numatyta Vyriausybės pareiga teikti metines ataskaitas ne tik Seimui, bet ir valstybės vadovui, suteikiant jam ir atsako į netinkamą Vyriausybės veiklą instrumentus (pvz.: teisę kartu su Seimu organizuoti neeilinį atitinkamos nepatenkinamos Vyriausybės veiklos srities patikrinimą).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai.

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.;
2. Lietuvos Respublikos Konkurencijos įstatymas // Valstybės Žinios., Nr. 30-856.;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės Žinios, 1993, Nr. 6-120.;
4. Lietuvos Respublikos Seimo deklaracija dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu // Valstybės Žinios, 2009, Nr. 30-1166.;
5. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 22-635.;
6. Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymas// Valstybės Žinios, 1999, Nr. 60-1948.;
7. Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamento statutas // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 73-3101.;
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas // Valstybės Žinios, 1994, Nr. 43-772.;

Specialioji literatūra.

Vadovėliai, monografijos:

9. Autorių kolektyvas. Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga. Liber Amicorum Č. Juršėnui. Monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.;
10. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis M., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001.;
11. Jarašiūnas E. Valdžios institucijų santykių problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Vilnius, 1998.;
12. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: 2003.;
13. Jarašiūnas E. Valdžių padalijimo principas: samprata ir keletas interpretavimo problemų konstitucinėje jurisprudencijoje// Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.;
14. Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.;
15. Jarašiūnas E., Mesonis G. ir kt. Užsienio šalių konstitucijos. Antrasis leidimas. Vilnius: LTU, 2004.;
16. Tribe L. H., Tyler R. S. Jr. American Constitutional Law. Second Edition. Mineola, New York, The Foundation Press, Inc. 1988.;

Moksliniai straipsniai, publikacijos:

17. Abramavičius A. Respublikos Prezidentas įstatymų leidybos procese // Teisės problemos. 2000, Nr. 2.;
18. Black R. C., Lynch M. S., Madonna A. J., Owens R. J. Assessing congressional responses to growing presidential powers: the case of recess appointments. Harvard University Press, November 11, 2009.;
19. Calabresi G. S., Lindgren J. The President: Lightning Rod or King? The Yale Law Journal 2006.;
20. Damrosch L. F. The Clinton administration and war powers. Columbia Law School. Public Law & Legal Theory Working Paper Group. Paper Number 01-20. Law and Contemporary Problems Vol. 63, Nos. 1 & 2, Winter/Spring 2000.;
21. Yates J., Whitford A. Presidential Power and the United States Supreme Court. Political Research Quarterly, Vol. 51, No. 2, 1998.;
22. Jučas M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarizmas. Vilnius: Kultūra, 1996.;

23. Kasperavičius A. 1791 m. Lenkijos ir Lietuvos valstybės ir Prancūzijos konstitucijų lyginamoji analizė. Vilnius: Mūsų praeitis, 1994., Nr. 4.;
24. Lukošaitis A. Lietuvos Respublikos Prezidento galios ir rinkimų pažadų realizavimo galimybės. Pranešimas seminare „Prezidento rinkimai 2002: kandidatų įvairovė ir programų panašumas“. Vilnius: 2002.;
25. Lukošaitis A. Prezidentas Lietuvos politinėje sistemoje: vietos ir galių paieškos. Politologija, Vilnius: 1998, Nr. 2(12).;
26. Marshall W. P. The Limits of Congress's authority to investigate the President. University of Illinois Law Review, No. 781. 2004.;
27. Mesonis G. Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos// Mykolas Romeris ir konstitucionalizmas// Jurisprudencija, Nr. 64(56), 2005;
28. Nekrašas E. Valstybės užsienio politika: parlamento vaidmuo// Politologija, Nr. 2(12), 2005;
29. Sinkevičius V. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Lietuvos Respublikos Prezidentą konstitucinė doktrina: kai kurie argumentavimo aspektai// Jurisprudencija, Nr. 4(118), 2009;
30. Tallat-Kelpša L. Ką iš tiesų gali Lietuvos Respublikos Prezidentas // Atgimimas. 1998 m. vasario 6 d.;
31. Tallat-Kelpša L. Pusiau prezidentizmo link: Lietuvos konstitucinės reformos analizė // Politologija, Nr. 1(7), 1996.;
32. Tallat-Kelpša L. Prezidentas ir parlamentas: reikšmė politiniam valstybės stabilumui // Politologija, Nr. 1(9), 1997.;
33. Tallat-Kelpša L. Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje // Politologija, Nr. 2(12), 1998.;
34. Vladeck S. I. Congress, the Commander-in-Chief, and the Separation of Powers after Hamdan. American University Washington College of Law. Washington College of Law Research Paper No. 2008-03.;

Teismų praktika:

35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios. – 1998, Nr. 5-99.;
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsnio 2 ir 4 dalių, 9 straipsnio 1 dalies 4 punkto ir 4 dalies 22 straipsnio 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies 5 bei 11 punktų 26 straipsnio 3 dalies 7 punkto, 31 straipsnio 2, 4 dalių ir 6 dalies 2 punkto, 37 straipsnio 4 dalies, 45 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 1999, Nr. 101-2916.;
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 39-1105.;
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Strateginio investuotojo pripažinimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui“ // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 88-2724.;
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 62-2515.;

40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 23 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai // Valstybės Žinios – 2003, Nr. 124-5643.;
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai // Valstybės Žinios. – 2003, Nr. 124-5643.;
42. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios, 2004, Nr. 49-1600.;
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekreto Nr. 397 „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės Žinios – 2004, Nr. 56-1948.;
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas dėl pareiškėjo – Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo statuto trisdešimt aštuntasis skirsnis bei kai kurios šio skirsnio nuostatos ir Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. IX-1954 „Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. IX-1954 „Dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo“ sudarytos specialiosios tyrimo komisijos Respublikos Prezidentui Rolandui Paksui pateiktų kaltinimų pagrįstumui ir rimtumui ištirti bei išvada dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą paneigti 2003 m. gruodžio 23 d. sprendimu Nr. 1 {P} patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. IX-1954 sudarytos specialiosios tyrimo komisijos reglamentas ir kai kurios šio reglamento nuostatos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto bei Lietuvos Respublikos Seimo statuto nuostatomis // Valstybės Žinios – 2004, Nr. 57-2006, atitaisymas Nr. 107.;
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės Žinios. – 2004, Nr. 85-3094.;
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas.“ // Valstybės Žinios. – 2004, Nr. 1643-5955.;
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 31 d. dekreto Nr. 1K-1143 "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo gražinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės Žinios. – 2008, Nr. 23-853.;
48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. lapkričio 6 d. dekrete Nr. 1K-1565 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui” išdėstyto paklausimo, ar per 2008 metų Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. – 2008, Nr. 130-4993.;
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. lapkričio 7 d. dekrete Nr. 1K-1575 „Dėl paklausimo Lietuvos

Respublikos Konstituciniam Teismui“ išdėstyto paklausimo, ar per 2008 metų Lietuvos Respublikos Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. – 2008, Nr. 130-4994;

Elektroniniai šaltiniai.

Teisės norminiai aktai:

50. The Constitution of the United States of America//Prieiga per internetą: <http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html> .;
51. The Constitution of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą: http://www.saeima.lv/LapasEnglish/Constitution_Saturs.htm .;
52. The Constitution of the Republic of Portugal//Prieiga per internetą: http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf;
53. The Rules of procedure of the Saeima of the Republic of Latvia. Prieiga per internetą: <http://www.saeima.lv/lv/likumdosana/kartibas-rullis> .;

Užsienio teismų praktika:

54. Ruling No. 131/03, 11 of March of 2003//Prieiga per internetą: <http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/acordaos/20030131s.html> .;
55. Ruling No. 304/03, 18 of June of 2003//Prieiga per internetą: <http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/acordaos/20030304s.html> .;
56. The Supreme Court of the United States of America. Hamdan v. Rumsfeld (2006)//Prieiga per internetą: <http://www.hamdanvrumfeld.com/05-184.pdf> .;
57. Judgment on the behalf of the Republic of Latvia. Riga, October 9, 2007 in the Case No. 2007-04-02//Prieiga per internetą: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2007-04-03.htm .;
58. Judgment on the behalf of the Republic of Latvia. Riga, December 2008 in the Case No. 2008-09-0106//Prieiga per internetą: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2008-09-0106.htm .;

Kiti elektroniniai šaltiniai:

Lietuvos internetinių bazių priegos:

59. Dienraštis „Lietuvos rytas“//Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/?data=20100830&id=akt30ips100830&view=2> [Žiūrėta: 2010-08-30].;
60. Dienraštis „Lietuvos rytas“//Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-11780896121176023121-jav-prezidentas-vetavo-%C4%AFstatym%C4%85-numatant%C4%AF-kari%C5%B3-i%C5%A1vedim%C4%85-i%C5%A1-irako.htm> [Žiūrėta: 2010-10-21].;
61. Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos tarnyba. Prezidentės metai: permainos Lietuvoje tampa realybe//Prieiga per internetą: http://www.lrp.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/prezidentes_metai_permainos_tampa_realybe.html [Žiūrėta: 2010-11-13].;
62. Lietuvos Respublikos Prezidento spaudos tarnyba. Prezidentės pasitikėjimą praradęs užsienio reikalų ministras negali toliau dirbti Vyriausybėje//Prieiga per internetą: http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/prezidentes_pasitikejima_prades_uzsienio_reikalu_ministras_negali_toliau_dirbti_vyriausybeje.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html [Žiūrėta: 2010-09-05].;
63. Lietuvos Respublikos Prezidento spaudos tarnyba. Prezidento Valdo Adamkaus pareiškimas dėl Gedimino Vagnoriaus Vyriausybės//Prieiga per internetą: <http://adamkus.president.lt/one.phtml?id=1124> [Žiūrėta: 2010-09-05].;

64. Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko Artūro Paulausko kalba Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto studentams. Lietuvos Respublikos Seimo vaidmuo užsienio politikos srityje//Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4411&p_d=11545&p_k=1 [Žiūrėta: 2010-11-13].;
65. Statistiniai duomenys apie Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme gautus ir išnagrinėtus prašymus ir paklausimus. 1993-2010 m. lapkričio 1 d.//Prieiga per internetą:
http://www.lrkt.lt/Stat_bendra.html [Žiūrėta: 2010-11-07].;

Užsienio internetinių bazių prieigos:

66. A brief overview of the Supreme Court//Prieiga per internetą:
<http://www.supremecourt.gov/about/briefoverview.aspx> [Žiūrėta: 2010-11-07].;
67. Constitutional proceedings in Latvia//Prieiga per internetą:
<http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=3> [Žiūrėta: 2010-11-07].;
68. Presidents of Latvia//Prieiga per internetą:
http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=16&lng=en&p ;
69. Presidency of the Portuguese Republic//Prieiga per internetą: <http://www.presidencia.pt/?idc=1>
[Žiūrėta: 2010-11-05].
70. The Rules of procedure of the Saeima of the Republic of Latvia//Prieiga per internetą:
<http://www.saeima.lv/lv/likumdosana/kartibas-rullis> [Žiūrėta: 2010-11-04].;

Anušauskaitė Ž. Parlamento ir Prezidento santykiai: lyginamasis aspektas / Parlamento teisės ir valstybinio valdymo institucijų magistro baigiamasis darbas. Vadovė: lektorė Indrė Pukanasytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 75 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuoti Lietuvos bei pasirinktų trijų užsienio šalių tarpinstitucinių (Prezidento ir Parlamento) santykių, statuso teoriniai bei praktiniai aspektai, pateikta tam tikra problematika, siūlymai, kaip šias problemas spręsti. Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjama dabartinio Lietuvos Prezidento bei Parlamento konstitucinė statuso, funkcijų, įgaliojimų bei jų tarpusavio santykių reglamentacija, pateikiama keletas praktikos pavyzdžių, problematinių aspektų. Antrojoje dalyje taip pat plačiai išnagrinėtos trys pasirinktos užsienio šalys – Jungtinės Amerikos Valstijos, Latvija bei Portugalija, šių valstybių valdžių konstitucinis statusas, funkcijos, įgaliojimai, jų konstitucinė reglamentacija, tam tikri praktiniai pavyzdžiai, problematika (galių sankirtos, statuso aspektu). Trečioji darbo dalis tarsi susistemina ir išgrynina esminius, ryškiausius Lietuvos bei minėtų trijų užsienio šalių tarpinstitucinių santykių konstitucinės reglamentacijos, kelių praktinių aspektų panašumus bei skirtumus.

Pagrindiniai žodžiai: Prezidentas, Parlamentas, tarpinstituciniai santykiai, konstitucinis statusas, konstituciniai įgaliojimai.

Anušauskaitė Ž. The relations between the Parliament and the President: comparative aspect / Master Thesis in Parliamentary Law and Public Governance Institutions. Supervisor: lecturer Indrė Pukanasytė. – Vilnius: Faculty of Law of Mykolas Romeris university, 2010. – 75-76 p.

ANOTATION

This master thesis gives a broad analysis on the intergovernmental (the Presidents' and the Parliaments') relations in Lithuania and the three chosen countries, as well as theoretical and practical aspects of the constitutional status, functions and powers of the mentioned institutions, some problematical aspects and some practical proposals how the problems might be solved. The first part of the master thesis discloses the analysis of the actual President and Parliament in Lithuania, their constitutional status, powers, problematical areas that arise and some practical examples of the interinstitutional relations. In the second part a wide analysis of the three chosen foreign countries –

USA, Latvia and Portugal - is also given on the aspects of the status, functions, powers of the governments, their constitutional regulation. There are also some practical examples given on the matter of the intergovernmental relations and status of the President and the Parliament. The third part of this master thesis gives the systematical and summarized view of the most significant and important similarities and differences of the public governments' relations, their status in Lithuania and the three countries that are researched in this master thesis.

Key Words: the President, the Parliament, interinstitutional relations, constitutional status, constitutional powers.

Anušauskaitė Ž. Parlamento ir Prezidento santykiai: lyginamasis aspektas / Parlamento teisės ir valstybinio valdymo institucijų magistro baigiamasis darbas. Vadovė: lektorė Indrė Pukanasytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 77-78 p.

SANTRAUKA

Parlamento teisės ir valstybės valdymo institucijų magistro baigiamojo darbo tema aktuali ir nauja tuo, jog šiame darbe pateikiama Lietuvos konstitucionalistų dar nenagrinėta tema, apimanti lyginamuosius tiek Lietuvos Prezidento bei Parlamento statuso, įgaliojimų, tarpinstitucinių santykių, tiek užsienio valstybių (šiuo atveju pasirinktos JAV, Portugalija bei Latvija) Prezidentų ir Parlamentų statuso, įgaliojimų ir santykių aspektus. Magistro baigiamajame darbe iškelta problema – lyginamosios analizės, susijusios su Prezidento ir Parlamento santykių aspektais trūkumas bei turimos literatūros bazės fragmentiškumas. Šio magistro darbo objektas – Prezidento ir Parlamento santykiai dabartiniu laikotarpiu Lietuvoje bei pasirinktose užsienio šalyse – JAV, Latvijoje ir Portugalijoje, kurie atskleidžiami per šių valdžių turimus konstitucinius įgaliojimus, statusą, funkcijas. Darbe iškeltas tikslas – sistemiškai, remiantis lyginamąja analize, pateikti Prezidento ir Parlamento santykių aspektus Lietuvoje bei pasirinktose užsienio šalyse per šių valdžių turimus konstitucinius įgaliojimus bei statusą, pateikti probleminių sričių sprendimo alternatyvas. Šio tikslo siekiama keliais pagrindiniais uždaviniais: analizuojant Lietuvos bei atskirų šalių (JAV, Latvijos, Portugalijos) Prezidentų ir Parlamentų statuso, funkcijų, įgaliojimų bei tarpinstitucinių santykių konstitucinę reglamentaciją, praktiką, pateikiant panašumus bei skirtumus visose nagrinėtose šalyse. Darbe iškeltos dvi hipotezės: Lietuvos Prezidento bei Parlamento santykių mechanizmas sąlygoja neproporcingą Prezidento galių ribojimą tam tikrose valstybinio valdymo srityse, taip pat JAV, Latvijos, Portugalijos Prezidentų bei Parlamentų tarpinstitucinės veiklos pavyzdžiai leidžia teigti esant panašios apimties Prezidentų įgaliojimus kaip ir Lietuvoje. Magistro baigiamajame darbe naudoti lyginamasis, sisteminis, įstatymų leidėjo ketinimo (teleologinis), dokumentų analizės, loginis metodai. Analizės pabaigoje patvirtinama hipotezė, jog tarpinstitucinių santykių mechanizme, Lietuvos Prezidento galios tam tikra apimtimi yra ribojamos, t.y. jam suteikta per mažai įgaliojimų Vyriausybės atskaitomybės procese, taip pat nesuteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimtų įstatymų konstitucingumo. Be to, darbe iš dalies paneigiama antroji hipotezė – nagrinėtų užsienio šalių Prezidentų galios abstrakčiuoju lygmeniu panašios, bet žvelgiant giliau – skiriasi nuo Lietuvos Prezidento galių. JAV, Portugalijoje veikia stiprūs Prezidentai, turintys plačius įgaliojimus, Latvijoje – priešingai, Prezidentas gana nominalus, o aktyvų vaidmenį atlieka Parlamentas. Magistrinį darbą sudaro įvadas, trys dėstymo dalys, išvados, siūlymai, literatūros sąrašas, anotacija bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmoji darbo dalis apima Lietuvos Prezidento bei Parlamento konstitucinio statuso, funkcijų, įgaliojimų ir tarpusavio santykių analizę, antroji - pasirinktų šalių identiškų aspektų analizę, o trečiojoje pateikiamas

visų nagrinėtų valstybių tarpinstitucinių santykių apibendrinimas – konkretūs panašumai bei skirtumai. Darbe plačiai remtasi Lietuvos, JAV, Portugalijos ir Latvijos Konstitucijomis, kai kuriais Lietuvos įstatymais, visų šalių konstitucine jurisprudencija, Lietuvos konstitucionalistų (G. Mesonio, V. Sinkevičiaus, E. Jarašiūno ir kt.), taip pat užsienio šalių (daugiausia – JAV) konstitucionalistų (G. Calabresi, I. Vladeck, W. Marshall ir kt.) mokslo darbais.

Anušauskaitė Ž. The relations between the Parliament and the President: comparative aspect / Master Thesis in Parliamentary Law and Public Governance Institutions. Supervisor: lecturer Indrė Pukanasytė. – Vilnius: Faculty of Law of Mykolas Romeris university, 2010. – 78-79 p.

SUMMARY

The subject of the parliamentary law and public governance institutions is relevant and new, because it was not analysed before in the scientific publications of Lithuanian constitutionalists. This subject includes the comparative aspects not only of the constitutional status, powers and interinstitutional relations between the President and the Parliament of Lithuania but also foreign countries governmental relations, status and powers (USA, Latvia and Portugal). The problem, set out in this master thesis, is the lack of systematic comparative analysis, that is connected to the presidential and parliamentary relations and the fragmentary scientific basis on this topic. The object of this thesis is the relations between the actual President and Parliament in Lithuania and three chosen foreign countries (USA, Latvia and Portugal), also their constitutional status, powers and functions that stipulates the mentioned governmental relations. The purpose of this work is to reveal the main aspects and possible solutions of the problematical situations in the sphere of presidential and parliamentary relations, constitutional status, powers in the governmental field in Lithuania, USA, Latvia and Portugal. The purpose is obtained while using these main tasks: analysing the theory and the practice of the status, powers, intergovernmental relations in Lithuania, USA, Latvia and Portugal, introducing the similarities and the differences among all the mentioned countries and their governments. There are two hypothesis set out in this work: The mechanism of the relations of Lithuanian Parliament and President presupposes, that the Presidents' powers are inadequately limited in some areas of his actions and the second hypothesis is that the status, powers and relations of the Presidents and the Parliaments in USA, Latvia and Portugal confirms its' similarity to the President of Lithuania. The methods, used in this master thesis are: comparative systematic, teleological, documental analysis, logical method. At the end of analysis, the hypothesis, denoting that in the mechanism of the governmental relations the powers of the President are disproportionately limited, i.e. his rights in the process of the Governments' formation are too narrow and he has no constitutional right to apply to

the Constitutional Court on the matter of the legal acts of Seimas incompatibility with the Constitution is confirmed. Moreover, the second hypothesis is partially rejected: the intergovernmental relations of the researched foreign countries in the abstract level are similar to the governmental institutions of Lithuania but after the deeper examination the differences are also revealed. The American and Portuguese Presidents have strong powers and wide area of constitutional actions, unlike the President of Latvia, that has weaker status, powers and is more likely to be the nominal leader of the country. The master thesis consists of introduction, three main parts, conclusions, offers, the list of the literature used, a notation and the summary in Lithuanian and English languages. The first part of this work consists of the analysis of the actual Parliament and President in Lithuania, their constitutional status, functions, powers and relations, the second part describes the same features of the three chosen foreign countries (USA, Latvia and Portugal) and the last part discloses the similarities and the differences among all those countries and their governmental relations. The Constitutions of Lithuania, USA, Latvia and Portugal were broadly used when writing this master thesis, as well as some laws, constitutional jurisprudence and some scientific works of Lithuanian constitutionalists, such as G. Mesonis, V. Sinkevičius, E. Jarašiūnas and others and some foreign scientists as well (especially American), such as G. Calabresi, I. Vladeck, W. Marshall and others.